

УЖК

Український журнал

3 | 2011

ціна 30 К₴

Тема:
перегрів стосунків

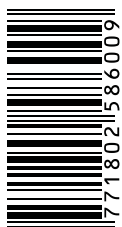
Застаріла дипломатія

„Свобода“ в гетто

KNOW-HOW-NOW?

03

9 771802 586009

В нашому просторі

Фото:
Петро Андрусечко

вдома на чужині

- 8 Лубош Палата
Вишеград: повний сили і двадцять років по тому
- 9 Ростислав Крамар
Не стало Юрія Новосільського
- 10 Ростислав Крамар
Книжка американського історика про Голокост
розсварила поляків
- 11 Павло Кузик
Про українську науку, американський диплом
та Екваторіальну Гвінею
- 12 Ігор Ісаєв
Про київські каштани та про вчительок української мови

гості

- 13 Олаф Осіца:
„Події в Північній Африці свідчать або про те,
що проект Саркозі є ще більш потрібним, або про те,
що він зазнав фіаско”

Кілька днів тому я читав офіційні повідомлення, де зазначалося, що ЄС задоволений співпрацею з Україною. ... Євросоюз не заплющує очі на тривожні події над Дніпром: є певні сигнали, та й Брюссель поки ще тільки приглядається, вивчає ситуацію в Україні. А ви очікували чогось більшого?

тема: перегрів стосунків

- 16 Петро Андрусечко
Європа не може дозволити собі ще однієї Білорусі
- 19 Дзмітрій Гурневич
Шістнадцять років стабільного режиму
- 21 Сергій Данилов
Друзям – усе, а ворогам – навіть не закон?
- 22 Юрій Федоров
Ядерна загроза Європі
- 26 Алла Лазарева
Застаріла дипломатія

Запропонований Польщею та Швецією проект „Східне партнерство” в Парижі зустріли радше байдуже. На „Середземноморську ініціативу”, і на „Східне партнерство” планувалися однакові кошти — 600 мільйонів євро. Проте південні кошти почали засвоюватися швидше та активніше.

- 28 Микола Рябчук
Нерозділена любов

з краю

- 30 Валерій Майданюк
ВО „Свобода” – „темна конячка” українського націоналізму

„Український журнал”
www.ukrjournal.eu

Інформаційний культурно-політичний
місячник для українців у Чехії, Польщі
та Словаччині
№ 3 (63), 2011, рік шостий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Прага – Ленка Віх (головний редактор),
Богдан Колчак, Валентина Люля,
Інна Біланін, Богдан Зілінський,
Рене Кочік, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,
Петро Тима, Анна Коженювська-Бігун,
Ярослав Присташ

П्राгіш – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіяш,
Анастасія Левкова, Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрик

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.
Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

www.ukrjournal.eu

33 Роман Кабачій „Свобода” в гетто

Радикальний імідж „Свободи” після її нібито тріумфальної перемоги в Галичині на місцевих виборах почав грати з нею поганий жарт. По-перше, сама лише більшість в обласних (або міських) радах не дає реальної влади. По-друге, ніхто не збирається допускати „Свободу” в парламент.

- 36 Олександр Павлюк:
„Для України головування в ОБСЄ може стати кроком в напрямку європейської інтеграції”
- 40 Володимир Фесенко
Перший рік президентства Януковича — позитиви і їхні негативні наслідки
- 41 Богдан Бачинський
Україна через призму „Wikileaks”: нікого не здивували
- 42 Петро Андрусечко
Політика української влади загострює релігійну ситуацію

культревю

- 44 Сашко Ушкалов:
„В українській літературі бракує текстів із претензією на інтелектуальність”
- 47 Сашко Ушкалов
володар акваріумів
- 49 Юрко Іздрик
KNOW-HOW-NOW?
- 50 письменницька колонка
Віктор Неборак
Кумис Батия
- 51 Тамара Злобіна
Пішли у вічність
- 52 Олег Коцарев
Принади ялтинського не-сезону
- 54 рецензії та анотації

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал” уже доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису. Окрім сторінки „Український журнал”, пропонуємо також відвідати групу „Фільми України / Films of Ukraine”, де можна ознайомитись з актуальною інформацією про перегляди українського кіно в Празі та про закордонні фестивалі й акції, в рамках яких презентуються українські фільми.

www.ukrzurnal.eu

Наш читачу!

» Вже кілька тижнів світ живе подіями, які відбуваються у Північній Африці та на Близькому Сході, де престולי хитаються під — ще місяць тому здавалося — вічними володарями. Але нас, у зв'язку із цими подіями найбільше зацікавило те, чи виніс Європейський Союз урок із цих заворушень? Чи зрозумів, що „ефект доміно” може невдовзі захопити й інші регіони? І чи у зв'язку з цим планує змінити свою „стратегію” у відносинах із авторитарними сусідами на схід від своїх кордонів? Наразі здається, що урок не вивчено. Проблеми „ефекту доміно” будуть вирішуватися, щойно коли вони виникнуть. А стратегія не змінилася, бо її й не було.

Принаймні таке враження виникає, коли замислюєшся над листом, адресованим главі дипломатії ЄС леді Ештон, у якому міністри закордонних справ шести країн-членів ЄС (між ними, для прикладу, й такі гравці, як Франція, Іспанія чи Словенія) просять зменшити підтримку країнам „Східного партнерства” на користь держав Північної Африки та Близького Сходу. І ще в додатку до листа подають дуже суперечливі числа. Буцімто, за їхніми розрахунками, ЄС виділяє на кожного єгиптянина лише 1,8 євро, в той час, коли на кожного жителя Молдови аж 25 євро. Надіймося, що пані Ештон у своїх підрахунках візьме під увагу ще той факт, що в Єгипеті живе 73 мільйони людей, а в Молдові — близько чотирьох, і що кінцеві суми виразно грають на користь південних сусідів.

Олаф Осіца в інтерв'ю, яке знайдете в рубриці „Гості”, стверджує, що „географія має велике значення”, і тому зрозуміло, що південні країни ЄС будуть більше зосереджуватися на південних сусідах, а східні — на східних. Але разом із тим заступник директора Центру східних досліджень замислюється над тим, „чи не повинна Польща більше цікавитися країнами Північної Африки”. Мабуть, так. А такі країни, як Іспанія, Італія, Греція, Франція могли б більше цікавитися питаннями „Східного партнерства”.

Це виклик для країн Центральної Європи, бо саме вони мали б довести південно-західним членам ЄС важливість цього питання. Угорщина в цьому напрямку напевно чи встигне багато зробити. Нині вже відомо, що саміт глав держав і урядів країн „Східного партнерства”, який мала провести Угорщина як головуюча країна Ради ЄС, з кінця травня перенесено на осінь. Тобто цим уже займатиметься Польща. Країна чи не найактивніша і заангажована в східному від кордонів ЄС напрямку. Але чи знайде Польща в цій справі відчутну підтримку своїх центрально-європейських партнерів?

P.S. Редакція „Українського журналу” просить вибачення у своїх читачів за те, що кілька місяців „УЖ” виходив раз на два місяці. З березня „УЖ” знову — щомісячник.

Чехія Данилишина Україні не видасть

» Колишній міністр економіки України в уряді Юлії Тимошенко Богдан Данилишин може залишитись у Чехії. Після того, як в середині січня Данилишин отримав політичний притулок у Чехії, останню „крапку над і“ поставив чеський суд, який відповідав на запит української генпрокуратури про екстрадицію Данилишина з Чехії в Україну. Суд постановив, що особу, яка отримала політичний притулок, Чехія видати в Україну не може.

Вишеградська група продемонструвала право на існування

» Вацлав Гавел, колишній президент Чехії, переконаний у тому, що регіональне політичне угруповання Вишеградська четвірка (В4), яка в лютому святкувала 20-річчя свого існування, не тільки допомогла Чехії, Словаччині, Польщі і Угорщині вступити в НАТО та Європейський Союз, але й мала позитивний вплив на зниження напруги між Словаччиною та Угорщиною. Вацлав Гавел, один із співзасновників В4, заявив про це в інтерв'ю словацькій агенції „ТАСР“.

В питанні майбутнього угруповання В4 Гавел не має однозначної позиції, але підтримує продовження співпраці. „Всі можливості відкриті. А що буде – не знаю. Існує можливість, що (В4) стане мертвим пам'ятником давніх подій. Проте можливо, що виявиться життєздатним робочим організмом. Всередині ЄС більше таких організацій“, – сказав Гавел.

Угорщина втрачає можливість реалізувати один зі своїх пріоритетів

» Угорщина, Польща і ЄС 17 лютого оголосили, що зустріч на найвищому рівні глав держав і урядів країн „Східного партнерства“ перенесено з 27 травня на осінь (точна дата поки що невідома). Рішення про перенесення саміту на осінній термін спричинене наміром збільшити політичне значення зустрічі. З 24 по 27 травня має відбутися ряд

важливих міжнародних заходів, які могли б відвернути увагу від саміту країн „Східного партнерства“.

Зміцнення „Східного партнерства“ було одним із пріоритетів головування Угорщини в Раді Європи. Відтермінуванням саміту на осінь Угорщина втрачає можливість реалізувати одну з цілей свого головування.

Євро без підтримки

» В Чехії на сьогодні відсутня політична сила, яка виступала би за послідовну політичну і економічну підготовку країни до введення євро. Країна в цьому напрямку не має жодного плану дій, ані поставленої стратегічної мети. Причина полягає не лише в дефіциті бюджету, але й у тому, що після подій у Греції євро втратило для чехів попередню привабливість. На думку чеських аналітиків і економістів, з короною Чехія краще ніж з євро забезпечить собі зростання свого валового продукту.

Приїзд у Прагу президента ЄС Германа Ван Ромпая 23-го лютого активізував неподалік Празького граду, куди представник ЄС прямував на зустріч з президентом Чехії Вацлавом Клаусом, позапарламентські партії до проведення відкритого протесту. Лозунги проти введенню євро, економічної політики Брюсселю і самого Ромпая неофіційно виражали позицію самого президента Клауса.

20 євро за польську національну візу

» Польські власті з 1 березня цього року зменшили оплату за видачу польських національних віз для громадян України – з 35 до 20 євро.

Українці зможуть платити меншу ціну за національну візу незалежно від того, в якій країні вони подають документи на отримання цього типу візи.

Польща в 2009 році збільшила видачу віз українцям на 20 % – до 440 тисяч, понад 65 % з яких були короткотерміновими (до трьох місяців перебування).

Розколи в білоруських демократичних колах

» Кілька десятків активістів однієї з основних опозиційних партій у Білорусі – Білоруського національного фронту – вийшли з партії і оголосили про свій намір створити нове політичне угруповання. В умовах безпрецедентних репресій, що відбуваються після грудневих президентських виборів, білоруські демократичні сили не в змозі відійти від внутрішніх змагань між окремими лідерами, бо до конфліктів доходить також і в інших опозиційних групах. Експерти очікують подальшого послаблення білоруських демократичних сил.

Українська діаспора просить моніторити Україну

» Президент Світового Конгресу Українців Євген Чолій просить у своєму листі до президента Європарламенту Єжи Бузека слідувати за рівнем демократії в Україні.

Чолій підтримав заяву президента Європарламенту про те, що сучасна тенденція щодо кримінального звинувачення опозиційних політиків в Україні ставить питання про незалежність судової системи та прозорість верховенства права в Україні.

Посол Росії при ЄС хоче, щоб Брюссель скасував візи для Росії і України

» Посол Росії при ЄС Володимир Чижов 22 лютого у Брюсселі заявив, що буде радий, якщо ЄС в один день і якомого швидше скасує візи для України і Росії.

„Моя особиста позиція: у сьогоднішній Європі візовий режим є анахронізмом”, – сказав він.

Коментуючи позицію Росії, В.Чижов нагадав, що його країна вже неодноразово заявляла про готовність скасувати візовий режим на взаємній основі з ЄС, як тільки ЄС буде готовий до такого рішення.

„АероСвіт” літатиме з Києва до Лондона та Кракова

➤ З 1 березня 2011 року компанія „АероСвіт – Українські авіалінії” відкриває повітряне сполучення на напрямках Київ (аеропорт „Бориспіль”) – Лондон („Гетвік”) і Київ – Краків.

„АероСвіт” виконуватиме в лондонський аеропорт 5 польотів на тиждень – у понеділок, середу, п’ятницю, суботу і неділю.

Крім того, 4 рази на тиждень – у понеділок, вівторок, четвер і п’ятницю – здійснюватимуться рейси Київ – Краків.

„АероСвіт” понад 10 років працює на лінії Київ – Варшава, зараз рейси між столицями України і Польщі авіакомпанія виконує щодня.

Компанія „АероСвіт – Українські авіалінії”, створена в 1994 році, є найбільшим українським авіаперевізником. „АероСвіт” обслуговує понад 70 міжнародних регулярних повітряних ліній, включаючи 5 трансконтинентальних.

Дивні європідрахунки

➤ Глави МЗС шести країн Євросоюзу, включаючи Іспанію та Францію, звернулися з листом до глави дипломатії ЄС Кетрін Ештон, в якому пропонують урізати підтримку колишніх радянських республік, сусідів ЄС, на користь держав Північної Африки та Близького Сходу в контексті подій, які там відбулися.

До листа міністрів закордонних справ Франції, Іспанії, Кіпру, Греції, Мальти та Словенії додано аналітичну записку, в якій зазначено, що у 2007–2013 роках ЄС виділив 12 мільйонів євро на надання фінансової підтримки третім країнам в рамках європейської політики сусідства. На кожного жителя Єгипту з цієї суми, в перерахунок на душу населення, було витрачено лише 1,8 євро,

на кожного тунісця – 7 євро, в порівнянні з 25 євро, наприклад, на кожного жителя Молдови. (Зазначаємо, що Єгипет нараховує приблизно 73 мільйонів громадян, а Молдова – 4 мільйони. – прим.ред). Міністри пропонують направити на підтримку країн Північної Африки і Близького Сходу кошти з Європейського фонду розвитку, а також доручити Європейському інвестиційному банку виділити арабським країнам пільгові кредити на найближчі два роки на суму 2,5 мільярда євро. При цьому наголошується, що „важливу” роль у підтримці держав Північної Африки і Близького Сходу, де проходять антиурядові виступи, повинен зіграти Середземноморський союз країн ЄС. Середземноморський союз був створений у липні 2008 року за ініціативою президента Франції Ніколя Саркозі як продовження процесу розвитку партнерства між європейськими державами та країнами Південного Середземномор’я. Союз, до якого увійшли 43 держави – 27 країн-членів ЄС та 16 країн Південного Середземномор’я, в тому числі Ізраїль і Палестина – покликаний об’єднати зусилля країн регіону у таких сферах, як енергетика, боротьба з забрудненням Середземного моря, продовольча криза, нестача питної води, врегулювання проблем нелегальної міграції та культурний обмін.

Поживанов попросив політичного притулку в Австрії

➤ Колишній голова Держкомрезерву Михайло Поживанов знаходиться в процесі отримання статусу політичного біженця в Австрії.

Головне слідче управління СБУ порушило кримінальну справу стосовно М.Поживанова за ч. 5 ст. 191 Кримінального кодексу України в рамках розслідування кримінальних справ, порушених за фактами розкрадання державних коштів на суму понад 7 млрд. грн., зокрема, виявлених міжнародними аудиторськими компаніями під час перевірки використання урядом України бюджетних коштів у 2008–2009 рр. і в першому кварталі 2010 року.

Стосовно колишнього голови Держкомрезерву винесена постановою про притягнення як обвинува-

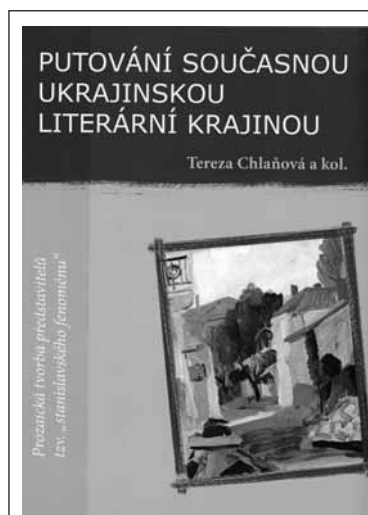
чуваного в розкраданні державних коштів на суму майже 35 млн. грн., він оголошений у розшук.

Янукович підтримає фестиваль української культури в Польщі

➤ Віктор Янукович підписав розпорядження „Про надання підтримки Президента України XX Фестивалю української культури в Республіці Польща”.

Підтримка має бути надана „з метою сприяння розвитку української культури у світі, задоволення культурно-інформаційних потреб закордонних українців, зміцнення дружніх відносин між Україною та Республікою Польща”.

Фестиваль відбудеться у червні–липні 2011 року.

Putování současnou ukrajinskou literární krajinou,

Упор. Тереза Хланьова,
Видавництво: Павел Мерварт,
2010, 192 с.

Вийшла друком книга „Putování současnou ukrajinskou literární krajinou”, яка наблизить чеському читачеві українську літературу останніх десятиліть і зокрема авторів т.зв. „Станіславського феномену” (Юрія Андруховича, Іздрика, Тараса Прохаська).

Вишеград: повний сили і двадцять років по тому

» Марно намагаюся згадати, коли під час самітів Вишеградської четвірки я не дерев'янів би від страху, що саме після чергового зібрання маю писати. І чи вдасться зробити хоч якусь змістовну новину з того, що високопосадовці скажуть на тривалій прес-конференції, яка виправдала б витрачений на це час. Не кажучи вже про дорожні витрати. З багатьох-багатьох самітів, на яких я бував, мені запам'яталося зовсім не те, що на них вирішувалось. Скажімо, підземне частвування у відомій на весь світ соляній шахті у Величці, або вид із замку у словацькому Тренчині.

Попри те Вишеградський трикутник, – який після розпаду Чехословаччини перетворився на Вишеградську четвірку, – вже відзначив двадцять років свого існування, нічого не свідчить про те, що його історія могла б найближчим часом скінчитися.

Взагалі, тих двадцять років – це не зовсім правда. Насправді Вишеград виник 15 лютого 1991 року на зустрічі польського, угорського і – на той час чехословацького – президентів в угорському замку Вишеград. Так вони символічно натякали на зустріч польського, угорського і чеського королів, яка відбулась у тому ж місці в чотирнадцятому столітті, і яка на досить довгий час принесла центральній Європі мир і процвітання. Заснований у 1991 році Вишеград невдовзі припинив своє існування. Про його тимчасове „приспання” у 1993 році подбали два протажі розпаду Чехословаччини – прем'єри Вацлав Клаус і Владімір Мечіар.

Клаус – тому, що ненавидів Вацлава Гавела, а в самому Вишеграді він вбачав для тодішньої Чехії гальмо інтеграції до Євросоюзу та НАТО. Замість Вишеграду тодішній чеський прем'єр прийшов із суто економічним проектом Центральноєвропейської зони вільної торгівлі (CEFTA), який мав на меті скасувати всі митні та інші перешкоди в торгівлі між центральноєвропейськими країнами.

Слід додати, що цей проект був по-своєму успішний, і нині, коли всі країни-засновники CEFTA є членами Євросоюзу, він існує й надалі – однак як група балканських країн (як-от Косово, Чорногорія й Молдова).

Авторитарний політик Мечіар, керманіч новоствореної Словаччини, став ганьбою Центральної Європи, і ніхто із політиків Вишеградської четвірки не хотів ані підтримувати його, ані бути із ним пов'язаним. У стані „клінічного сну” Вишеград витримав до 1999 року, коли і Клаус, і Мечіар покинули найвищі урядові пости. Вишеград повстав із мертвих і отримав чіткі правила: піврічні саміти, річні головування по черзі, а також промовисту візитівку – Вишеградський фонд, спрямований передусім на підтримку культурних і освітніх обмінів. З 2000 року настали золоті часи Вишеграду, коли і після самітів було про що писати. Вишеградська четвірка допомагала Словаччині наздогнати інтеграційні процеси, і країна за влади Мікулаша Дзурінди стала знову демократичною. Це й справді вдалося – Словаччина стала членом НАТО на наступній хвилі розширення, а до Європейського Союзу вступила разом із іншими країнами четвірки. Втім варто додати, що так сталося через затримку розширення Євросоюзу на Схід, коли зі всіх можливих сценаріїв було обрано „великий тріск” у вигляді прийняття в ЄС десяти нових країн. Саме у фіналі переговорів щодо вступу в ЄС співпраця Вишеграду набула невиданої інтенсивності. І хоча результати цієї співпраці є різними, і не завжди чотирьом центральноєвропейським країнам вдавалось узгодити свої погляди й витримати спільну позицію, загальний баланс співробітництва був позитивним.

І хоча так і не виникла якась репрезентативна культурна демонстрація Вишеграду, саме за допомогою Вишеградського фонду вдалося поживавити культурний обмін між центральноєвропейськими країнами, який перестав бути

справою невеликої групи інтелектуалів.

Регулярні саміти й десятки інших зустрічей на рівні міністрів, урядовців або експертів створили впродовж останніх років мережу особистих контактів, які у міжнародній політиці нічим не заміниш. Мережу контактів Вишеград розширює і поза свої кордони, і нині поміж пріоритетними „асоційованими членами” Вишеграду є не лише Німеччина, а й Україна.

Вишеградська четвірка, яка разом має більшу силу, ніж найбільші держави ЄС, стала фактором, з яким рахується Євросоюз, і впливу якої деякі чільні представники європейських держав дещо побоюються. У разі спільного інтересу четвірки у Брюсселі з'являється сила, яка іноді може вплинути й на результати саміту ЄС.

І хоча після зустрічей прем'єрів або президентів Вишеградської четвірки „великі новини” пишуться все важче, співпраця центральноєвропейських країн свій сенс не втратила. Навпаки. Наче старе відоме журналістське прислів'я про багаті впорядковані держави, яке твердить: „Добрі новини – це відсутність новин”, почало стосуватися і країн Вишеграду.

Лубош Палата, редактор газети „Лідове новіни”, Прага

Не стало Юрія Новосільського

» Коли березневий випуск „Українського журналу“ готувався до друку, в Кракові ховали Юрія Новосільського. Визначний художник, іконописець, філософ і теолог помер 21 лютого на 88 році життя.

Народжений на саме „східне“ Різдво в українсько-польській сім'ї, замолоду він вважав себе українцем. В юності Новосільський світоглядно формувався під впливом батька-лемка, греко-католика, діяча українських організацій у Кракові. Пошуки свого місця у світі ненадовго привели юнака в монастир Отців Студитів. Та після духовного народження в Почаївській Лаврі, куди Юрій подався на прощу в розпал Другої світової, він пов'язав свою ідентичність з віднайденою „духовною батьківщиною“ – православ'ям.

У перші повоєнні роки Новосільський навчається у Кракові в Академії мистецтв. На той час, коли польським митцям намагаються накинати „єдино можливий творчий метод“ соцреалізм, припадає період духовних хитань молодого художника, та врешті він остаточно повертається до християнства. Його художня творчість просякнута сакральністю. Своєрідні, „хімерні“, а для деякого навіть відлякуючі ікони та „іконічні“ жіночі акти – його неортодоксальна пропозиція побачити світ преображений. Він мріяв про Рай як про дійсність після життя, де будуть усі ті реалії, які знаємо з нашої земної щоденності. Ті самі, але інакші. Преображенні, як преображений після воскресіння Христос.

Упродовж довгого творчого життя Юрій Новосільський зазнав великої слави. Його картини, ікони й іконостаси належать до золотого фонду світового малярства. Цікаво, що найбільше ікон, які він намалював для храмів, належать греко-католицьким церквам. На престижних аукціонах його картини були найдорожчими з-посеред робіт усіх сучасних польських художників. „Він був найвидатнішим польським художником. Тотальним

митцем, який умів режисерувати сакральний простір“, – каже Кристина Черні, історик мистецтва, авторка монографії про Новосільського.

Новосільський прощався зі світом довго, тривалий час тяжко хворів, а свою старість називав „почекальною“ – передпокоем смерті. Не приховував, що боїться кінця земного шляху. „Христос перед розп'яттям також боявся“, – сказав він в одному з останніх інтерв'ю.

Остання малярська робота Юрія Новосільського – велетенське розп'яття, намальоване для костелу, що при монастирі Отців Домініканів на варшавському Служеві. Остання драма на підсумок його життя розігралася в помешканні художника третього дня після смерті – мов символічна крапка з євангельської притчі. Злодії викрали з помешкання Новосільських кільканадцять картин та ікон ще не похованого Майстра...

„Він був мислителем та митцем з тієї малої групи, яка малює і пише для майбутнього. Юрія Новосільського ще не оцінили на належному рівні. Це завдання для майбутніх поколінь“, – наголошував під час заупокійного Богослужіння в прощальному слові православний священник, приятель померлого, Генрик Папроцький. Юрія Новосільського поховали на краківському Раковецькому кладовищі. Тому самому, де спочиває Богдан Лепкий.

Судячи з мізерного зацікавлення смертю геніального художника в країні над Дніпром, завдання сформульоване отцем Папроцьким, для України значно актуальніше, ніж для Польщі.

Ростислав Крамар,
Варшава

Книжка американського історика про Голокост розсварила поляків

У Польщі розгорілися бурхливі дискусії навколо книжки Яна-Томаша Гросса „Золоті жнива”. Участь у суперечках беруть історики, політики, духовенство, в дебати включився навіть радник президента Польщі.

Я. Гросс – американський історик єврейського походження. До США він приїхав у 1969-му з охопленої антисемітською кампанією комуністичної Польщі. Гросс – автор кількох резонансних публікацій, присвячених драмі польсько-єврейських стосунків під час німецької окупації та в перші повоєнні роки (зокрема, книжок „Сусіди”, „Страх”). У „Золотих жнив” Ян-Томаш Гросс розповідає про те, як свого часу чимало поляків, жителів польської провінції, збагатилося, грабуючи жертви Голокосту. Зі сторінок книжки постає гнітючий образ масового полювання „на жида”, що в умовах окупації набуло ознак „норми”. Крім того, історик описує систематичне пограбування польськими селянами місць масових поховань вбитих нацистами євреїв. В „Золотих жнив” – неодноразові згадки й про українців, які були однією з ланок „конвеєра” дистрибуції відібраних у євреїв речей (йдеться про охоронців концтаборів, завербованих німцями з радянських військовополонених).

Нещодавно в Кракові у видавництві „Знак” відбулася презентація сигнальних примірників цієї резонансної книжки. Ми звернулися з кількома запитаннями до редактора „Золотих жнив” Мацея Габлянковського.

Селяни з околиць Треблінки, затримані під час пограбування могил

Пане редакторе, у Польщі видано досить багато книжок про Голокост. У чому полягає особливість „Золотих жнив”, котрі спричинили такий великий суспільний резонанс?

Провідна тема книжки – це поведінка населення, котре проживало в околицях колишніх німецьких таборів масового знищення, таких яких як „Треблінка” чи „Аушвіц”. Поширеним у цих околицях явищем було пограбування місцевим населенням велетенських могил жертв Голокосту. Ці люди шукали в ямах, заповнених напівзгнилими трупами, а також у попелі з крематоріїв золоті зуби й коштовності. Це була своєрідна золота лихоманка. Те, що були поляки, які могли так низько впасти і поводитися таким чином – надзвичайно шокуюча інформація. Вражає, що явище було досить поширеним у тогочасній Польщі. Тож нічого дивного, що наведені в книзі факти спричинили серед поляків так велике зацікавлення. Як на мене, головна заслуга Яна-Томаша Гросса – не так оприлюднення нових фактів з історії Голокосту, як наголос на моральній проблемі співвідповідальності поляків за те, що відбувалося, так би мовити, на маргінесах Голокосту. Зокрема, він звертає увагу на факти видачі німцям євреїв, котрі переховува-

лися, говорить про ганебні факти ставлення поляків до своїх єврейських сусідів. На жаль, це далеко не поодинокі випадки. Це було поширене явище, а більшість польського суспільства залишалася байдужою й не намагалася цьому протидіяти. Завдяки Гроссу поляки довідуються про шокуючі факти з часів Другої світової, котрі руйнують усталені уявлення про тогочасне польське суспільство. Виявляється, що польське суспільство було не тільки жертвою війни, воно має щось ганебне на своєму сумлінні.

Чому видавництво „Знак” вирішило видати таку книгу? Багато хто у Польщі вважає її антипольською.

По-перше, це важлива складова традиції нашого видавництва – систематична праця над поверненням польському народові історичної пам’яті. Друге, що надзвичайно важливе, – якщо поляки домагаються, аби про історію пам’ятали братні їм народи, то передусім повинні розпочати з себе. Скажімо, ми, поляки, очікуємо, що про складне історичне польсько-українське минуле пам’ятатимуть українці. Сподіваємося, що українське суспільство зауважать глибину трагедії, котра в сорокових роках розігралася на Волині. Спо-

діваємося також, що правду про трагічні сторінки польсько-російських стосунків у роки Другої світової визнають росіяни. Тож якщо ми хочемо бути послідовними, то не можемо замовчувати ганебні сторінки своєї власної історії

Деякі середовища в Польщі сприйняли книжку Гросса однозначно вороже, закликають бойкотувати „Золоті жнива” і навіть паралізувати роботу видавництва „Знак”, блокуючи його електронну пошту спамом. Як видавництво поставилося до цих протестів?

Досить спокійно. Як у самому видавництві, так і в інших середовищах книжки Гросса спричиняють різні емоції. У Польщі далеко не всі з ентузіазмом підтримують його погляди та спосіб висловлення думок. Проте не можна нервово реагувати на такі ситуації. Ми продовжуємо займатися своїми обов'язками.

Пане редакторе, а чи не боїтеся Ви, що література на кшталт „Золотих жнив” може сформувати хибне уявлення про польське суспільство в роки Другої світової?

Ми маємо всі підстави стверджувати, що серед нас, поляків, у роки війни було багато героїв, людей, гідних наслідування, проте не можемо стверджувати, що героями були всі. Чи потрібно приховувати правду? Думаю, що ні. Як на мене, набагато розумніше ознайомитися з такою книгою як „Золоті жнива”. Якби цієї книги не видало видавництво „Знак”, то це обов'язково зробив би хтось інший. „Золоті жнива” буде видано англійською. Було б дивним, якби ми не хотіли видати книжку про поляків, яку читатимуть у усьому світі.

**Розмовляв Ростислав Крамар,
Варшава**

Про українську науку, американський диплом та Екваторіальну Гвінею

» Закінчивши аспірантуру у США, я зробив крок, якого від мене ніхто не очікував. Я... повернувся в Україну. Думав, що з докторським дипломом одного з найкращих американських університетів мені вдасться без проблем влаштуватися на роботу і, зрештою, знайти своє щастя на рідній землі. „Свята простота”, як казав Ян Гус. Виявилось, нікому не потрібен ні я, ні мій диплом. Ба, в Україні його навіть не визнають. Диплом, отриманий у Екваторіальній Гвінеї визнають, а у США – ні. І хоча аспірантура в США триває в середньому на два роки довше, а матеріальне забезпечення набагато краще, ніж в Україні, для затвердження американського диплому потрібно створити спеціальну комісію і, фактично, відбути повторний захист. Люди, які через це пройшли, кажуть, що процес вимагає чималих зусиль (і фінансів) і займає приблизно півроку. Що ж, на це можна було б піти, якби вдалося знайти хоч якусь позицію. Я був готовий працювати навіть на півставки. Однак, пропонуючи себе керівникам різних навчальних закладів, незмінно чув ту саму відповідь: „Я не можу взяти людину з вулиці. Мені своїм немає чим платити”. Хоча часто „свої” вже давно перевищили пенсійний вік. Деколи казали прямо: „Лектор, який читає цей предмет, уже дуже похилого віку. Коли помре, я дам тобі знати”. А тоді неодмінно пояснювали, що треба було мені залишатися в Америці, мовляв, нічого доброго я тут не знайду. Таке відчуття, що мене буквально виштовхували з країни, на благо якої я хотів би працювати. І вже зовсім сумно було, коли „втаємничені” пояснювали, що не треба себе „занадто розхвалювати” (наприклад, казати, що вільно володію англійською), бо роботодавці боятимуться, що я займу їх місце. Що ж, більше нікому боятись не треба: тепер я працюю в Чеській Академії наук.

Щодо Екваторіальної Гвінеї, яку я завжди вважав символом несправедливості, то там існує один-єдиний університет, який відкрили лише 15 років тому. Тому й задумувався: чому саме Екваторіальна Гвінея? Відповідь проста – нафта. Після того, як у 1996-му в країні відкрили величезні поклади „чорного золота”, вона раптом стала цікавою для багатьох світових лідерів, у тому числі й українських. У 2004-му президент Екваторіальної Гвінеї Теодоро Обіанг Нгема Мбасого зустрівся з Леонідом Кучмою. Як наслідок було підписано договір про співробітництво, взаємне визнання дипломів, а ще – домовленість про постачання Україною зброї. Для чого гвінейському президенту була потрібна зброя? Того самого року в Екваторіальній Гвінеї відбулася спроба перевороту, яка стала хітом тодішніх новин через участь у ній сина Маргарет Тетчер.

Що ж, перевороти в Африці – звична справа, але, можливо, Мбасого дійсно мав причину хвилюватися за своє місце? За 31 рік керівництва цього президента країна з найбагатшої на континенті (перед здобуттям незалежності) перетворилася на одну з найбідніших. І хоча дохід у розрахунку на душу населення в декілька разів перевищує український (передусім завдяки продажу нафти), більшість коштів осідає на рахунках президента і його родини. Чому мешканці країни не протестують? Бояться! Недаремно Мбасого стабільно потрапляє у рейтинги „найжорстокіших диктаторів світу”. В Екваторіальній Гвінеї повністю відсутня свобода слова, а більшість опозиціонерів вбили або змусили покинути країну. Дійшло до того, що президента оголосили богом, а ще кажуть про його схильність до канібалізму...

Втім, як і багато інших диктаторів, зі зростанням статків Мбасого вирішив покращити і свій імідж. А що для цього може бути краще, ніж стати покровителем науки та освіти? Тож гвінейський президент оголосив кампанію з подолання неграмотності, а в 2008-му виділив 3 мільйони доларів на міжнародну наукову премію за видатні досягнення на благо людства. Через жажливу ситуацію з правами людини в Екваторіальній Гвінеї багато країн Заходу, в тому числі і США, опротестували цю премію, і недавно її таки відмінили.

Павло Кузик, Прага

Про київські каштани та про вчительок української мови

► Коли вся Україна сміялася з того, як Янукович не міг вивогорити девізу „Євро– 2012“ в Давосі, мене більше вразила інша частина його промови. Інвестуйте в Україну та приїжджайте в травні, „коли почнуть квітнути каштани в Києві та в містах українських почнуть роздаватися жінки“, – прорік глава української держави перед найбільшим у світі скупченням інвесторів та економістів.

Сіль історії не в тому, що така аргументація не варта ламаного шеляга (не згадуючи вже про кошт перельоту урядового літака з України в Швейцарію), у той момент я відразу згадав про... вчительок української мови. Вслухаймося: адже цю, або подібну фразу кожен з нас колись писав у творах типу „Чому я люблю свою Батьківщину“ – пам'ятаю, що в мене і в моїх однокласників тоді був стандартний набір символів, про які конче треба було згадати, щоб отримати найвищий бал. Список той включав різного роду народні назви ботаничних видів, які так щедро родить рідна земля; білену хату, архітектура й „зручності“ якої лякала кожного, хто приїздив з-за якогось там кордону, а також запашний хліб, до якого намішана така кількість „вітамінів“ групи E400–E600 що, либонь, вітчизняний шлунок волів харчуватися плодами чорнобильської зони, аніж таким національним продуктом.

Та основне – ніхто так ніколи і не дізнався, за що й навіщо ми любимо оту „Батьківщину“ (а її, нагадаю, завжди треба було писати з великої літери). Навіть навпаки: приклад мого класу, досить великий відсоток якого „Батьківщину“ покинув, підтверджує, що переконання та інтенції були зовсім іншими.

Перекладаючи це все на ситуацію з Януковичем: від початку його відвідин європейських столиць у мене складається враження, що голова держави використовує наш традиційний шкільний прийом для того, щоб йому поставили хорошу оцінку, а комусь зі свити українського лідера (а супроводжує його завжди

численна делегація бізнесменів) дали купити черговий „заводик“ чи „фабричку“ на дружній території ЄС. Лідери Євросоюзу нагадують учительок, яким дали більш слухняний клас, – отож вони й заявляють, що з теперішньою владною командою України співпрацювати набагато легше, ніж з усіма попередніми. От тільки останні звільнення вчительок північно-африканського та білоруського класів показують, що дирекція має жорсткіше контр-

Важко звинувачувати моїх колег із країн Заходу у поганому чи надто упередженому ставленні до української влади. У більшості вони до неї... байдужі. Адже таку важливу колись подію, як візит президента України до Варшави, ЗМІ над Віслою подали в кількох словах, часто почерпнутих з донесень прес-агентств.

олювати виконання домашнього завдання й відповідність знань учнів з програмними вимогами.

Тим часом заняття українського класу (у вигляді зустрічі президентів Януковича й Коморовського), що відбулося на території Польщі на початку лютого, показало, що попередній досвід вчителів з Польщі не використовують. Усе оберталось навколо економіки, а питання про свободу слова чи переслідування опозиції над Дніпром у Варшаві прозвучало лише від четвертої влади, на що громом і блискавками відреагував Янукович. „Це все вигадки, які рознесли західні журналісти“, – сказав він.

Важко звинувачувати моїх колег із країн Заходу у поганому чи надто упередженому ставленні до української влади. У більшості вони до неї... байдужі. Адже таку важливу колись подію, як візит президента України до Варшави, ЗМІ над Віслою подали в кількох словах, часто почерпнутих з донесень прес-агентств. І так було не тільки в Варшаві, рівно байдужими до голови української держави були свого часу німецькі, латиські чи литовські журналісти. А на прес-конференціях у європейських столицях сиділи в більшості ті редактори (ба точніше – редакторки), які численно прибули з Києва із самим президентом. І описували, якою важливою подією в Європі є візит українського лідера, і якою близькою вже є Україна до ЄС. А пізніше, разом із нижчими представниками українського чиновництва, у найкращих традиціях комунізму окупували європейські торговельні центри, щоби привезти того близького ЄС якнайбільше.

І здається, що вся Україна, а передусім правляча партія, повірила у власну важливість. Інакше б на форумі в Давосі не прозвучала вищезгадана фраза. Колись під час візиту в США скандально відомий Сільвіо Берлусконі заявив: „Італія – це добра країна для інвестицій. Найкращим доказом є її прем'єр-міністр, який увесь свій капітал інвестував у власну країну. Іншою причиною є зменшення числа комуністів. А ще – у нас гарні секретарки“. Нічого не нагадує? Отож, проблеми – не тільки з демократією, а й з мисленням – є не лише в Україні, цією хворобою страждає також Європа. Проте навіть найскандальніший європейський політик не дозволив би собі подібну зухвалість у Давосі чи в будь-якому іншому місці, де він звертається передусім до експертів, а не до виборців... Варто, може, відправити українських вчительок на курси підвищення кваліфікації до італійських секретарок?

Ігор Ісаєв, „Polskie Radio“,
Варшава

Олаф Осіца:

„Події в Північній Африці свідчать або про те, що проект Саркозі є ще більш потрібним, або про те, що він зазнав фіаско“

Про „очі й вуха“ Африки в Європі, про те, чим загрожує „напрошування“ в ЄС та про побудову демократії ззовні – розмова із заступником директора варшавського Центру східних досліджень ім. Марека Карпа доктором Олафом Осіцею.

В контексті останніх подій у Північній Африці: чи не вважаєте ви, що Польща надто сконцентрована на своїх східних сусідах, майже не займаючись такими країнами, як Єгипет чи Туніс, що теж є сусідами ЄС?

Я можу перефразувати запитання: чи Франція, Іспанія, Італія та Португалія не забули взагалі про східний напрямок європейської політики, концентруючись винятково на південному? Географія має велике значення. Кожна країна-член ЄС формує власну політику сусідства передусім з точки зору географічних та історичних міркувань. Я не вважаю, що Польща забагато зробила для східного напрямку. Проте – особливо в сьогоднішньому контексті – можна поставити запитання: чи не повинна Польща більше цікавитися країнами Північної Африки? Однак відразу ж вирінає інше: а які в Польщі є для цього можливості? Коли ми говоримо про європейську політику сусідства, то це де-факто дві різні речі. Південні сусіди ЄС, тобто країни Магрибу – це регіон, де європейські країни мали свої колонії, і дуже узагальнюючи можна сказати, що всі нинішні події є наслідком колоніальної епохи на тій території: коли вона закінчувалася в 50–60 рр. ХХ ст., то на цей терен почало „входити“ Європейське Співтовариство. На практиці ж було так, що на місцях в Африці залишалися ті самі люди – представники метрополій,

особливо Франції, які змінювали форми чи погони. Вони проводили політику не від імені своїх столиць, а лише від імені Європейського Співтовариства. В цьому випадку спостерігаємо своєрідну тяглість європейської політики стосовно Магрибу. В Східній Європі такого не було: Європейське Співтовариство почало враховувати східну частину континенту лише 20 років тому. Тому, відповідаючи на ваше запитання, скажу, що Польща, реагуючи на події в Північній Африці, говорила те саме, що й говорить своїм східним сусідам: „демократія краща, ніж авторитарні режими, бо стабільність останніх – оманлива“.

Менше ніж за півроку Польща головуватиме в Раді ЄС. Варшава зайнялася популяризацією свого президентства набагато раніше, багато говорилося про пріоритети, серед яких основний – „Східне партнерство“. Але жодного слова про Середземноморський союз, який охоплює партнерську програму ЄС з країнами Африки й Близького Сходу. Чи це зміниться до липня?

Побачимо. Ті країни, що висунули цю програму й найбільше зацікавлені співпрацю з країнами регіону, самі ще не відповіли на запитання „що робити далі“. Франція зараз знаходиться в досить некомфортній ситуації, адже чимало країн звинувачує її в тому,

що сталося: довгі роки Париж був „очима й вухами“ Африки, проте вчасно не реагував на події, які там відбувалися. З іншого боку, є згаданий вами Середземноморський союз, ідею якого активно поширює Ніколя Саркозі. Проте події в Північній Африці свідчать або про те, що проект Саркозі є ще більш потрібним, або про те, що він зазнав фіаско. В контексті польського головування в ЄС варто ще почекати, поки з'ясуємо, з чим маємо справу. Проте, гадаю, це відіб'ється на польському головуванні в Раді ЄС. Однак не варто забувати, що згідно з Лісабонським договором, національне головування в ЄС не впливає на зовнішню політику Співтовариства. Леді Ештон – це та людина, що займається відповідним відомством.

Варто додати, що і єдина – у неї фактично немає свого міністерства.

Воно є, проте щойно формується. Однак потрібно 2 роки, щоб усе ввести в дію. Варто наголосити, що Кетрін Ештон було покликано на цю посаду передусім з метою створення й організації зовнішньополітичного відомства ЄС. Проте леді Ештон опинилася в нурті досить серйозних подій: наразі ще не закінчені реформи інститутів Євросоюзу, немає ясності серед держав ЄС стосовно зовнішньої політики. Отож, постають запитання: чи Польща як голова Ради

» ЄС повинна спиратися більше на леді Ештон, чи звертатися до Єврокомісії, чи все ж більше залучати держави-члени ЄС, що зацікавлені тим чи іншим регіоном?

А якими вам здаються реальні результати дотеперішньої політики ЄС стосовно сусідів – як на півдні, так і на сході?

Важко порівнювати, як я вже згадував, історія інтеграції ЄС в регіон Середземного моря – це щонайменше останні півстоліття, натомість політика щодо Східної Європи виникла менше десятиліття тому. Усвідомлення можливості існування „Східного партнерства” в ЄС з’явилося лише в 2004 р., коли до Спільноти були прийняті країни Центральної Європи. Якщо говорити про досягнення на південному напрямку, можу сказати одне: упродовж кількох десятиліть витрачалися величезні суми, створювалися інститути, проте події в Магрибі демонструють повну поразку цієї політики. Якщо ж говорити про східний вимір політики ЄС, то прогножую, що він лише розвиватиметься й поглиблюватиметься. Потрібні передусім інститути та гроші. Натомість європейські фінанси, призначені для східних сусідів, – більш ніж скромні. До того ж у наших східних сусідів зовсім інша ситуація, ніж була в Польщі чи Чехії в 90-х: наша політична еліта розуміла, що питання членства в НАТО чи ЄС – це питання необхідності. Натомість для сьогоднішніх політиків з України чи Молдови – це питання вибору. Те, що для Варшави було метою, для Києва стало засобом. Отож, ЄС може лише пропонувати, східні ж країни, зі свого боку, ставлять власні вимоги. Кажучи абстрактно, Східне партнерство знаходиться на рівні перетягування канату. Можна сміливо сказати, що цей напрям політики ЄС розчаровує, проте вона ще молода й надто рано її перекреслювати.

А реальні інструменти ЄС?

Реальних інструментів немає. Все залежить від волі другої сторони. Нагадаю, що Угорщина, Польща та Чехія до Євросоюзу, фактично, „напросилися”. Тодішня Спільнота сказала: „відкрийте свої ринки, прийміть наші регуляції, а ми подумуємо, чи вас взяти до себе”. І наші країни, котрі за будь-яку

ціну прагнули стати членами ЄС, пішли на це відверто нерівноцінне співробітництво. А Україна зараз не погодиться на таке. ЄС, зі свого боку, в цьому випадку дуже негнучкий, проте Брюссель також не змінюватиме своїх норм чи законодавства заради Києва. Яскравим прикладом тут, до речі, є Грузія, яка несамовито лібералізувала свою економіку й відкрилася на закордонні інвестиції, щоб потрапити до DCFTA (англ. „deep and comprehensive free trade area” – глибока та всеохопна зона вільної торгівлі). Проте ЄС наказує ще підняти певні стандарти, особливо в галузі охорони праці, а Грузія цього не хоче, бо тоді її економіка буде неконкурентоспроможною.

„Східне партнерство” і Білорусь: що далі?

Ситуація, коли демократичні інститути співпрацюють з авторитарним режимом, – найгірша з найгірших. Заплющувати очі на те, що робить Лукашенко, – те саме, що повторювати помилки, допущені в Північній Африці. Авторитарний режим ніколи не почне змінювати сам себе. На мою думку, шанси продовжувати „Східне партнерство” з Білоруссю близькі до нуля.

Але Євросоюз напочатку йшов на співпрацю з Лукашенком. Чи можна очікувати такого ж раптового повороту у стосунках між Брюсселем та Києвом?

Кілька днів тому я читав офіційні повідомлення, де зазначалося, що ЄС задоволений співпрацею з Україною. Я є абсолютним противником порівняння того, що відбувається в Україні, із ситуацією в Білорусі чи в Росії. До того ж, Євросоюз не заплющує очі на тривожні події над Дніпром: є певні сигнали, та й Брюссель поки ще тільки приглядається, вивчає ситуацію в Україні. А ви очікували чогось більшого?

Можливо, більш рішучої реакції. Одна справа – це заяви Штефана Фюле, а інша – ультиматум: „не буде жодної дорожньої карти про безвізовий режим, поки ви не вирішите ситуацію зі свободою слова”. Така вимога добре підірвала б рейтинг Януковича й Партії регіонів.

Ви хочете сказати, що ЄС повинна блокувати сприятливі для українського загалу проекти, на кшталт

полегшення візового режиму? Ви просите Єврокомісію втручатися у внутрішні справи України?

Питання віз – це не внутрішня справа Києва.

Йти за вашою тезою – означає відтяти всі шляхи для співпраці. Пам’ятаймо, що Польща, Чехія чи Словаччина, країни з молодою демократією, ще не так давно теж мали величезні проблеми. Якби Євросоюз прийняв подібну позицію, це нічого не вирішило би.

Приклад Болгарії чи Румунії показує, що потрібен не лише пряник, але й кий.

Ці країни, порівняно з Україною, знаходилися на різних етапах. До 2007-го тривали переговори про приєднання Болгарії та Румунії. Справді, нині в ЄС з’являються критичні голоси щодо цих двох найновіших членів Спільноти, тому важливо висувати умови на остаточній фазі переговорів. Україна ж не знаходиться навіть на стадії „переговорів про переговори”. Я розумію очікування різних груп українського суспільства, проте не треба думати, що європейські інститути збудують в країні демократію. В цю пастку потрапляли свого часу і країни Центральної Європи.

Можливо, ці групи суспільства в Україні очікують більш категоричної реакції ЄС, тому що звикли до втручання Кремля у внутрішні справи?

Вірогідно, хоча це питання більше до вас, а не до мене. Також питання в тому, хто повинен будувати українську демократію. Польський досвід мені підказує, що це мають робити самі громадяни цієї країни. Втручання ззовні, незалежно з чийого боку, робить будь-які процеси штучними.

Що Росія й робить у Східній Європі.

Мені здається, що Москва хоче бачити себе в ролі другого Брюсселя. Однак не знаю, наскільки ця ідея реальна, оскільки Євросоюз має більше охочих співпрацювати з ним партнерів.

У цьому регіоні партнерство з Росією обирається за принципом „хочеш, не хочеш – мусиш”.

Тут бачимо феномен європейського партнерства: його члени усвідомлюють важливість цього

Доктор ОЛАФ ОСІЦА є заступником директора варшавського Центру східних досліджень ім. Марека Карпа (урядової структури, що проводить моніторинг політичної, економічної та громадської ситуації в посткомуністичних та постсоціалістичних країнах). Займається питаннями євроатлантичного співробітництва, зовнішньої та оборонної політики, європейської політики та відносинами країн Центральної Європи з Німеччиною.

процесу і навіть відмовляються від багатьох зручностей. Якщо ж згадати про відносини між ЄС та Росією, то проблема в тому, що Євросоюз сам не має політики щодо Росії. Єврокомісія має певну політичну та юридичну перспективу, але до цього ще є 27 країн-членів Співтовариства, у яких – власні інтереси, що можуть суперечити один одному. Добрий приклад – енергетична сфера.

Повернімося до початку нашої розмови. Як ви вважаєте, чи останні події в Магрибі призведуть до демократичних змін, чи знову все обмежиться черговим палацовим переворотом?

Поки ще надто рано про це говорити, проте я – поміркований оптиміст. У цьому випадку хорошим прикладом є Туреччина: вона показала, що можна будувати демократію в ісламській країні. Турецька модель, як мені здається, була б доброю для Єгипту – найвпливовішої держави цього регіону. Мене цікавить інше: яким чином на це відреагують на Кавказі чи в Центральній Азії – адже тамешні режими пильно слідкують за ситуацією в Магрибі. В Казахстані чи Азербайджані вже зрозуміли, що недостатньо мати гроші від продажу сировини на утримання політичної поліції та армії, щоб будувати свій режим.

Але там немає таких міцних зв'язків із Заходом, немає навіть кількох відсотків населення, які постійно відвідували б Європу і наочно знали би, чим є Захід.

Це правда. Проте згадайте, що повалило комуністичні режими в Європі. На чому рано чи пізно спіткнеться режим Лукашенка? Це – молоде покоління. Через десятиліття або декілька це станеться.

Тема:

перегрів стосунків

Європа не може дозволити собі ще однієї Білорусі

У грудні минулого року Євросоюз уважно стежив за подіями в Білорусі. Мінська міліція брутально розігнала виступи невдоволених фальсифікаціями виборів. Президент Лукашенко без вагань посадив своїх опонентів за ґрати. Ось і 2011 рік почався під знаком гвалтовної зміни влади на Близькому Сході. І невідомо, що за новий порядок там утвориться. На цьому тлі ситуація в Україні виглядає стабільною, українське сусідство нічим не загрожує Євросоюзу. Однак це тільки видимість.

саме не вистачило ЄС, проте він так і не спромігся запропонувати Україні щось більше. А так придалася би справжня цукерка, що стимулювала б очікувані реформи.

На цьому тлі Віктор Янукович і його команда здавалися ЄС „прагматичними“, значно „безпечнішими“. Передбачалося, що нова влада не забиватиме голови виборців нереальними планами. Експерти радше замислювалися над тим, чи Україна взагалі продовжить співробітництво з ЄС.

Але „прагматики“ теж обіцяють

На подив спостерігачів перший візит Віктора Януковича відбувся до Брюсселя. Ініціативу помітили і належно винагородили. Європарламент прийняв резолюцію, де чорним по білому записали, що згідно зі Статтею 29 Угоди між ЄС та Україною, Україна має право подати заяву на членство в євроспільноті. Цей широкий жест призначався як протизваг надто швидкому повороту в бік Росії. Також передбачалося, що Янукович не „лякатиме“ усіх деклараціями членства в ЄС.

Окремим європейським політикам та авторитетам сподобалися спроби нової української команди консолідувати владу і усунути поле конфлікту. Адже всім набридла безглузда боротьба Ющенка й Тимошенка. Тим не менше швидко виявилось, що Янукович наслідує окремі жести свого попередника. Вже під час першого візиту до Брюсселя 1 березня 2010 року Янукович сказав: „Не пізніше ніж через рік ми отримаємо безвізовий режим і отримаємо зону вільної торгівлі з Євросоюзом“. Ця обіцянка із завидною регулярністю звучить й досі.

Насправді ж переговори щодо зони вільної торгівлі відбуваються в нелегкій атмосфері. Спочатку Захід приписував представникам Партії Регіонів проєвропейські настрої, адже Європа – це нові ринки збуту. Мало того, ці настрої стали справжнім козирем регіоналів. Однак очікування не виправдалися. Як підкреслює Світлана Конончук, експерт Українського Незалежного Центру Політичних Досліджень, проєвропейськість великого бізнесу стосується насамперед його власних інтересів. Тому й прагматизм нової команди

» Коли Віктор Янукович переміг у президентських виборах, здавалося, дехто з європейських політиків полеглих зітхнув. Щоправда не виграла Юлія Тимошенко, яка так сяяла на європейських раутах. І все ж „важкий“ для Євросоюзу період правління Віктора Ющенка завершився. Від самого початку экс-президент зловживав поняттям „інтеграція з ЄС“. Чому? А тому, що за пафосними деклараціями „даєш інтеграцію!“ не відбулося жодної системної реформи, яка наблизилася б Україну до європейських стандартів. З часом окремі члени ЄС

усе холодніше сприймали „інтеграційні“ заклики Ющенка. Зрештою і сам экс-президент ставав усе менш передбачуваним, загрузнувши у політичній сутичці з Юлією Тимошенко. В підсумку наприкінці своєї каденції інтеграційні ідеї просував політик, рейтинг якого обчислювався кількома відсотками!

Заради справедливості треба зауважити, що Євросоюз також не скористався історичним моментом, який подарував 2004 рік. Адже такої підтримки та симпатії до українців серед європейців як тоді, годі було й уявити! Важко сказати чого

націлений передусім на захист великого бізнесу.

Схожим чином виглядало питання з візовим режимом. На Саміті Україна – ЄС 22 листопада минулого року ухвалили План дій по запровадженню безвізового режиму. (Хоча з неофіційних джерел відомо, що документ могли не прийняти). Однак це не Дорожня карта, що визначає конкретні етапи скасування віз.

Прогресу без кропіткої праці годі очікувати

Позиція українських політиків, які твердо захищають власні інтереси в цьому питанні зовсім не дивує. Проте недовіру викликає сам факт проголошення Януковичем успіху й акцент на датах підписання Угоди про зону вільної торгівлі. Тут, власне кажучи, Янукович і йде шляхом свого попередника. Реалізм обіцянок влади оцінити складно. Нещодавно прем'єр-міністр Азаров заявив, що узгодили вже 90 % позицій Угоди. Залишилося знайти консенсус по квотах експорту української сільськогосподарської продукції. Для такого великого виробника як Україна це надзвичайно важливий момент. Однак хто поручиться, що заява Києва „у значному поступі“ – це правда? Експерти зазначають: якщо квоти не узгодять до липня, до кінця року Угоду навряд чи підпишуть.

Схожі проблеми з візовим режимом. Янукович обіцяє прогрес упродовж 2011 року. Але на думку аналітиків це абсолютно нереально! Адже потрібно укріпити український кордон з іншими сусідами і об'єднати інформаційні системи особових даних українських та європейських служб. Початок випуску біометричних паспортів відклали, а це також одна з вимог. І виконати її можливо не на зустрічах у Брюсселі, а шляхом щоденної кропіткої праці на місцях. Усе це викликає підозру, що всупереч оптимістичним деклараціям президента введення безвізового режиму може відбутися не раніше ніж за 3–5 років.

І все ж не технічні труднощі можуть стати головним боєм у діалозі між ЄС та Україною. Йдеться про монополізацію влади і порушення засад демократії, наростання авторитарних тенденцій та маргіналізацію опозиції за допомогою адміністративного й силового

апаратів. Це також – обмеження свободи слова, політизація та контроль над судами, вибіркова боротьба з корупцією, що, по суті, лише імітує боротьбу з хабарництвом (про це чимало писалося на шпальтах УЖ).

А далі вже не карнавальний Майдан?

Як підкреслює Володимир Фесенко, українські політики, особливо вихідці із силових структур не розуміють європейської ментальності. Їм чужа система європейських цінностей. Звідси, наприклад, абсолютне нерозуміння позиції Чехії, яка надала притулок Богданові Данилишину. Рішення Праги ж свідчить про абсолютну недовіру до української судової системи.

Washington Post: „Візьміть, наприклад, Україну, де Помаранчева революція була такою ж захоплюючою, як Каїрська площа Тахрір. Але в Україні всі реформи відступили від демократії. Поки увага Заходу прикута до повстань на Близькому Сході, стратегічно важлива європейська країна з 50-мільйонним населенням може крадькома покинути демократичний табір“.

Сьогодні в Україні особливо прискіпливо спостерігають за подіями на Близькому Сході. Порівнянь не уникнути. Дехто вважає, що Єгипет і Туніс переживають такий собі арабський Майдан. Хтось знаходить спільні риси між північно-африканськими режимами та українським. Без сумніву, українські спецслужби уважно спостерігають за цими подіями. Можливо, мають

рацію деякі українські експерти, передбачаючи, що новий український Майдан (якщо відбудеться) вже не буде кольоровим карнавалом 2004 року.

Події в Україні незабаром можуть перетворитися на справжній головний біль для ЄС. Показовою є стаття „Ukraine: A democratic revolution in reverse“, опублікована у „Washington Post“ 22 лютого цього року. „Візьміть, наприклад, Україну, де Помаранчева революція була такою ж захоплюючою, як Каїрська площа Тахрір. Але в Україні всі реформи відступили від демократії. Поки увага Заходу прикута до повстань на Близькому Сході, стратегічно важлива європейська країна з 50-мільйонним населенням може крадькома покинути демократичний табір“. З перспективи українського демократичного середовища, Захід або не цікавиться, або взагалі немає стратегії щодо України. Тим часом деякі українські експерти б'ють на сполох. Адже невдовзі за східним кордоном ЄС може з'явитися режим, що дуже сильно нагадує білоруський. Можливо, це занадто песимістичний сценарій. Проте, так чи інакше, Захід повинен пильніше цікавитись Україною. „Потрібен колективний європейський тиск, який переконав би Януковича, що згортання демократії приведе до повного провалу всіх програм. І якщо йому здається, ніби немає зв'язку між безвізовим режимом та демократією, то насправді йому ніхто не дасть безвізового режиму, якщо він будуватиме тут авторитарну країну“, – зазначає журналіст „Української Правди“ Сергій Лещенко. „Янукович вважає, що Європа лякається реверансів України в бік Росії, тому навіть якщо він поводитиметься як Лукашенко, Європа не відвернеться від нього“, – додає Лещенко. Наразі Євросоюзом керує Угорщина, в липні естафету забере Польща. Обидві країни вважаються союзниками України. Можливо, саме тому і Будапешт, і Варшава повинні переконати Київ, що дотримання демократичних засад – не лише в інтересах влади. Це також, як показує приклад близькосхідних країн, – гарантія її безпеки.

Шістнадцять років стабільного режиму

Перед Новим Роком на державному білоруському телебаченні відбулася прем'єра нової програми „Вікно в Європу“. Незважаючи на красномовний заголовок, вже в першому випуску білоруські пропагандисти передбачили швидкий розпад Європейського Союзу. Можливо, ніхто би особливо на це не звертав увагу, якби не факт, що „Вікно в Європу“ — проект Європейської комісії, створений за гроші європейських платників податків.

» Раніше програму „Вікно в Європу“ випускали в ефір незалежний білоруський телеканал „Белсат“ і дві радіостанції, які ведуть мовлення на Білорусь з-за кордону. Але в розпал „медового місяця“ з офіційним Мінськом Єврокомісія поставила на іншого партнера. Цей невеликий приклад найкраще, на мою думку, показує, що собою представляє європейська політика щодо Білорусі. Її головний принцип — непослідовність, а наслідок — відсутність ефективності. Про лукашенківську політику цього не скажеш. Мінськ ставить перед собою абсолютно реальні і послідовні цілі: балансувати між Заходом та Сходом і отримувати

від цього якомога більше дивідендів. І так балансує вже 16 років. Тих 16 років, упродовж яких Білорусь перетворено на радянську резервацію, зневажаючи гідність людей, знувшись над білоруською мовою та культурою. А що на це Європа? „Ми глибоко схвилювані... рішуче засуджуємо... закликаємо...“. Звучать також заяви про якісь астрономічні суми на підтримку білоруської опозиції. Мільйони, десятки мільйонів євро. В результаті до самої Білорусі потрапляє кілька відсотків цих сум, а решта залишається в самому ЄС. На ці гроші проводяться семінари й конференції, де обговорюється питання: „Як допомогти Білорусі“. І так уже 16 років поспіль.

„Ну, а що нам робити?“ — розводять руками в Парижі, Берліні і Страсбурзі. Зазвичай посиляються на міжнародні договори і невтручання у внутрішні справи країни. Дивно звучать ці слова з вуст польських або литовських політиків, яким хочеться кинути у відповідь: „А де була б сьогодні Польща чи Литва, шановні, якби наприкінці 90-х Захід переймався невтручанням у внутрішні справи Варшави й Вільнюса?“.

Адвокатів Лукашенка в ЄС вистачає

Особливо цинічно в цьому контексті виглядає поведінка литовської президентки Далі Грибаус-»

кайте. На зустрічі з європейськими послами вона заявила, що ЄС повинен підтримати Лукашенка, бо він є гарантом білоруської незалежності. Цей „гарант” уже котрий рік успішно перетворює Білорусь на російську провінцію, роздає майно і укладає антиконституційні договори. Тільки за переворот 1996-го року, розгін Парламенту, побиття депутатів і зникнення політиків йому світять нари в Гаазі. Цей „гарант” у день виборів кинув до в’язниці майже всіх своїх конкурентів, наказав побити тисячі людей, а сотні посадити за ґрати. По-людськи Далю Грібаускайте можна зрозуміти. Левова частка бюджету її країни – це гроші від транзиту білоруських вантажів через литовські порти. Тим же можна пояснити і поведінку латвійського уряду, який з наполегливого борця за права людини в Білорусі перетворився на адвоката Лукашенка на Заході.

Європейські наркомани

Як тоді дивитися на європейські цінності й принципи? Як із нашою та вашою свободою? Де тут солідарність? Чи новим принципом європейської політики стало лицемерство і байдужість?

Як тільки наближаються вибори,

Іноді Мінськ лякають візовими санкціями проти Лукашенка і його хунти, але ефекту від таких заходів жодного. На жорсткіші санкції в Європі не наважуються, мовляв, вони неприпустимі, бо від них постраждають прості білоруси. Та чи припустимо те, що вже 16 років білоруси живуть у диктаторській країні, керованій узурпатором.

– парламентські або президентські, – до Мінська одна за одною прибувають делегації з різних європейських столиць. Вони обіцяють мільйони, а навіть мільярди євро взамін за впровадження демократичних стандартів. А білоруські чиновники в Брюсселі й Страсбурзі запевняють своїх західних колег,

мовляв, ну, звісно, вибори будуть демократичними... як завжди. Тут лукашенківці не підводять, вибори дійсно проходять як завжди. Європа традиційно засуджує владу за фальсифікації і вводить символічні санкції. Через рік-два діалог починається знову. І так по колу. 16 років. Європейці не готові „померти за Білорусь” ще з однієї причини – через Росію. Москва сприймає Білорусь як свої „істинно руські землі”, ну а кому в Європі хочеться сперечатися з Росією? Деякі єв्रो-чиновники йдуть ще далі і закликають демократизувати Білорусь за допомогою Росії. Вони ведуть себе як наркомани, залежні від російської труби. Далі цієї труби нічого не бачать.

Білоруси чекають на кілька сміливих кроків

Мінськ для Брюсселя – це суцільні проблеми. В Європі немає щодо неї ані ідей, ані плану. Білорусь Європі просто нецікава. Це ж не Лівія, нафти у нас немає. Це ж не Єгипет, Суєзького каналу у нас немає. Це ж не Пакистан, атомної зброї в нас немає. Поки є газова труба, але й вона невдовзі не коштуватиме ламаного шеляга. Коли завершиться будівництво „Північного потоку”, Білорусь втратить свій останній

козир – статус транзитної країни. Виглядає на те, що політики в Брюсселі піклуються про „останню диктатуру в Європі“. Євросоюз вдає, ніби цікавиться Білоруссю і працює на користь демократії, а білоруська влада створює враження, що готова слухати європейців і вчитися. Всі задоволені. Іноді Мінськ лякають візовими санкціями проти Лукашенка і його хунти, але ефекту від таких заходів жодного. На жорсткіші санкції в Європі не наважуються, мовляв, вони неприпустимі, бо від них постраждають прості білоруси. Та чи припустимо те, що вже 16 років білоруси живуть у диктаторській країні, керованій узурпатором, який перетворив державу на свою приватну крамницю?

Білоруси не чекають від Європи, що з-за Бугу прийдуть натівські танки чи французькі легіонери. Проти диктатури білоруси мають боротися самі, тому що інакше просто неможливо. Але своє вагомe слово Європа могла б сказати. До того ж декілька високих європейських політиків повинні відповісти собі на запитання, що для них є пріоритетом: карикатура Каддафі в центрі Європи, чи нормальна держава, де поважають закон і права людини. Якщо перше, то єврочиновникам не треба нічого міняти. Нинішня політика Європи сама приведе до того, що через 5 років вони будуть мати такі ж проблеми, як нині зі знаменитим лівійським полковником. Якщо ж друге, то їм доведеться пожертвувати своїм рейтингом і зробити пару сміливих кроків. Потрібно спростити візовий режим для білорусів, які своїми очима хочуть побачити Європу. Тим більше, що є успішні приклади Польщі, Естонії та Німеччини, які відмінили оплати за національні візи. Білоруським студентам, які втратили можливість навчатися на батьківщині, необхідно дати можливість отримати якісну освіту в європейських вузах. Треба допомогти незалежним ЗМІ та громадянському суспільству.

В Європі про це сказано чимало, але реально допомагають лічені країни. Найбільше в цьому сенсі робить Польща, яка зі свого бюджету фінансує більшість ініціатив, що їх у Білорусі прийнято називати європейськими. Аби щось отримати, перш за все потрібно щось вкласти. Якщо європейці хочуть бачити на своїх східних кордонах нормальну країну, а не непередбачуване авторитарне утворення, потрібно бути готовими до витрат.

Друзям – усе, а ворогам – навіть не закон?

➤ Перший урок, який повинен засвоїти Європейський Союз із подій на Близькому Сході, – це те, що авторитаризм становить загрозу безпеці. Після подій у Північній Африці Європа має усвідомити, що авторитарні режими, які знаходяться поруч, є загрозою і для неї самої. Якщо лідери і провідники ЄС сподіваються, що стабільність за її кордонами в обмін на демократію збереже і його стабільність, то вони сильно помиляються.

Причиною останніх подій у Північній Африці були авторитарні уряди, яким здавалося, що вони вічні. Але такого не буває. Тамтешні суспільства на початку 21-го століття пройшли значну трансформацію. Розвинувся середній клас, значно зросла кількість людей, які мають доступ до альтернативних джерел інформації, з'явилось більше самостійних людей, які працюють на себе. А існуючі державні інститути стали неадекватним, бо не відреагували на цю трансформацію. Способи дії і статус сил безпеки (у першу чергу – поліції) не змінилися. Що в Єгипті, що в Тунісі безпосередньою причиною протестів стало свавілля з боку поліцейських сил стосовно людей, які самі на себе заробляють і просять одного – дотримання закону. В Тунісі це було самоспалення людини, якій заборонили той єдиний вид діяльності, яким вона могла заробити собі на життя. А в Єгипті поштовхом до створення руху „6 квітня“ два роки тому стало вбивство власника невеликого інтернет-кафе. Тобто це ситуація, коли люди бачать, що інститути держави не працюють, і їм треба вирішити свою долю. І вони її в обох країнах вирішили.

Практично всі арабські країни, всі авторитарні режими на Близькому Сході так чи інакше стикаються з проявами непокори та громадської активності. Інша справа, до яких наслідків це призведе, і наскільки успішними будуть ці виступи. Якоюсь мірою цей ефект доміно захопить всіх. Подібні процеси можуть початися і в інших регіонах світу, зокрема в Центральній Азії, а за якийсь час – і в Україні.

Паралелей між країнами Північної Африки і, наприклад, Україною можна знайти багато. Репресивна і гіпертрофована роль сил безпеки, олігархічний капітал, пряму пов'язаний із родиною президента, демонстративне споживацтво владних еліт, про яке, так чи інакше, стає відомо заголові, необґрунтовані привілеї. Все це дуже схоже на те, що відбувалося попередні 10–15 років у країнах Північної Африки. І саме такі дії накопичують потенціал протесту, який виливається в революційні зміни.

Це вже не відповідає навіть відомій колись фразі диктатора Франко „друзям – усе, ворогам – закон“. Тут уже діє правило „друзям – усе, а ворогам – навіть не закон“. Українська влада також вважає народ загрозою, і так само не гарантує йому дотримання законності.

Сергій Данилов,
Центр близькосхідних досліджень, Київ

Ядерна загроза Європі

Існує думка, що після краху Радянського Союзу воєнна загроза країнам ЄС і НАТО „зі сходу“ зникла. Дійсно, сьогодні лише в страшному сні можуть привидітися російські танки, що входять до Праги чи штурмують Будапешт. Звичайні збройні сили Російської Федерації представляють загрозу лише для відносно невеликих держав, що знаходяться поблизу російських кордонів. Однак твердження, що російської військової загрози для Європи не існує, є надмірно оптимістичним. Наявна у Росії тактична ядерна зброя здатна перетворити Європейський континент на випалену пустелю впродовж декількох годин.

Точних даних про те, скільки тактичних ядерних озброєнь має Росія, у вільному доступі не існує. Москва категорично відмовляється оприлюднити ці відомості. Тим не менше, західні і незалежні російські експерти сходяться на думці, що у Росії є приблизно 5500 тактичних ядерних боєприпасів, з яких близько 2000 є „оперативно розгорнутими“, тобто можуть у найкоротший час бути доставлені у війська, а решта 3500 знаходяться в резерві.

Деякі сумніви викликають повідомлення про те, що в Росії знищено всю тактичну ядерну зброю наземного базування. Це справедливо у стосунку до артилерійських снарядів та ядерних мін, але, швидше за все, збережені або продукуються знову боєголовки для балістичних ракет невеликої дальності. Російські воєначальники, наприклад, відкрито заявляли, що нові ракети „Іскандер-М“ призначені для стрільби як із звичайними, так і з ядерними бойовими частинами, а, отже, такі бойові частини повинні принаймні знаходитися на базах зберігання.

За логікою, значна частина, скажімо, половина російських тактичних ядерних озброєнь знаходиться на схід від Уралу для стримування Китаю. Тому проти Європи можуть призначатися 300–350 оперативно розгорнутих авіаційних бомб і ракет, що доставляються до цілі бомбардувальниками середньої дальності Ту-22М та фронтовими бомбардувальниками Су-24. Значну загрозу можуть представляти також кілька десятків – або більше – крилатих ракет морського базування „Гранат“ (аналог американських „Томагавків“) дальністю до 3000 кілометрів. Вони

призначені для ураження цілей як у приморській зоні, так і на значній відстані від берега. Російський ядерний арсенал, націлений проти Європи, збільшується в результаті розгортання поблизу західного кордону Росії ракетних комплексів „Іскандер“, особливо, якщо вони будуть оснащені випробуваною у 2007 році крилатою ракетою „Іскандер-К“, дальність якої теоретично може бути доведена до 3000 кілометрів.

Іншими словами, якщо рахувати оперативно розгорнуті тактичні боєзаряди ВПС і КРМБ „Гранат“, то в разі військового конфлікту з Європою Росія може використовувати для ураження наземних цілей 300–400 боєзарядів. Якщо ж взяти до уваги боєприпаси, що знаходяться в резерві, то на європейському театрі Росія може завдати приблизно півтори тисячі ядерних ударів, за припущення, що половина російського тактичного арсеналу призначена проти Китаю.

З боку НАТО в Європі знаходиться, за неофіційними даними, 60 французьких ракет ASMP „повітря-земля“ з ядерними боєзарядами, а також 180 американських авіабомб B-61 різних модифікацій. У США знаходяться ще близько 300 американських ядерних авіабомб і боєголовок для КРМБ „Томагавк“, які, судячи з повідомлень американської преси, повинні бути найближчими роками утилізовані. Відповідно, співвідношення тактичних ядерних сил в Європі становить приблизно 1:1,5 за оперативно розгорнутими боєприпасами, і 1:7 – за загальною кількістю тактичних ядерних боєзарядів. При цьому не враховуються ядерні боєголовки російських ракет

ППО, глибинні бомби, торпеди і протикорабельні ракети морського базування. Справа, однак, не лише в дисбалансі між Росією і НАТО щодо тактичної ядерної зброї, хоча це й викликає занепокоєння в Європі. Більша тривога пов'язана з наполегливою відмовою Росії обговорювати питання контролю над тактичною ядерною зброєю і, особливо, перспектив його застосування у разі збройного конфлікту.

Дипломатичний глухий кут

Починаючи з середини 1990-х років США і європейські держави все наполегливіше домагаються згоди Москви на переговори з тактичної ядерної зброї в Європі. Зокрема, резолюція американського Сенату про ратифікацію нового Договору про СНО, прийнята в грудні 2010 року, включає в себе звернення до Білого дому з вимогою добиватися переговорів з Росією про скорочення тактичної ядерної зброї. Резолюція залишає відкритим питання про те, що повинні робити США, якщо Росія відмовиться від таких переговорів, але, тим не менше, закладає передумови для виходу в цьому випадку США з нового Договору.

Москва, у свою чергу, відкидає саму ідею переговорів з тактичних ядерних озброєнь, повторюючи раз-по-раз свідомо неприйнятну для Заходу позицію. Попередньою умовою таких переговорів, заявляють російські військові та дипломати, є виведення американських тактичних ядерних боєприпасів з Європи і ліквідація всієї пов'язаної з ними інфраструктури.

Останніми місяцями, після укладення нового Договору про СНО

Проти Європи можуть призначатися 300–350 оперативно розгорнутих авіаційних бомб і ракет, що доставляються до цілі бомбардувальниками середньої дальності Ту-22М та фронтовими бомбардувальниками Су-24.

Кремль взагалі відмовляється обговорювати цю проблему. Виступаючи в грудні 2010 року в Державній Думі РФ і торкнувшись питання про тактичну ядерну зброю, Сергій Лавров вважав за доцільне підкреслити: „...наш абсолютний пріоритет полягає в тому, що спочатку треба виконати обговорюваний сьогодні договір, а далі серед наших пріоритетів буде завдання зрозуміти, як розвивається ситуація навколо протиракетної оборони, як вирішуються питання звичайних озброєнь в Європі і, звичайно ж, чи вдасться вирішити проблему запобігання виведенню зброї в космос“. Іншими словами, міністр закордонних справ Росії, по-перше, відсунув початок можливих переговорів з тактичного ядерної зброї на сім-вісім років, а, по-друге, зумовив згоду на такі переговори прийняттям російських вимог щодо європейської ПРО, звичайних озброєнь та питань, пов'язаних з військовими космічними системами.

Зброя поля бою

Зазвичай, таку позицію Москви пояснюють прогресуючою деградацією російських конвенційних збройних сил. Зокрема, начальник

Генерального штабу Микола Макаров 10 грудня 2008 заявив: „Ми тактичну ядерну зброю розцінюємо як фактор стримування величезної кількості озброєння, яке знаходиться в країнах Європи“. А заступник начальника Головного штабу російського ВМФ адмірал Олег Бурцев висловився ще відвертіше. „...За тактичною ядерною зброєю майбутнє, – заявив він у грудні 2009 року. – У тактичній ядерній зброї підвищується дальність, підвищується точність. Немає необхідності нести потужну бойову частину, можна перейти до малопотужних ядерних блоків, які можна встановити на існуючі зразки крилатих ракет“. Це свідчення того, що тактична ядерна зброя сприймається російським військовим командуванням як зброя поля бою, що може бути використана в локальних конфліктах. В іншому випадку немає жодної необхідності перейматися зниженням потужності ядерного боєзаряду.

Зазвичай російські військові стверджують, що тактична ядерна зброя призначена для усунення дисбалансу між збройними силами Росії і НАТО. Однак декларативні заяви важать мало, або навіть вво-

дять в оману. Важливою є практична підготовка до застосування ядерної зброї першими, відображена в розгортанні зброї, оперативних планів і навчаннях. Дійсно, навчання, особливо великі, завжди показують, до яких війн і в яких районах готуються війська відповідних держав. В іншому випадку вони не мають сенсу. Починаючи з 1999 року, російські збройні сили регулярно, раз на кілька років, проводять великомасштабні військові навчання в прибалтійській зоні. В більшості з них, у тому числі в навчаннях „Союзна безпека – 2004“, „Щит союзу – 2006“, „Захід – 2009“ і „Ладога – 2009“, відпрацьовувалися дії військ в умовах застосування тактичної ядерної зброї.

В лютому 2010 року головнокомандувач сухопутних військ РФ генерал-полковник Олександр Постніков повідомив, що хоча розгортання ракетних комплексів „Іскандер“ під Калінінградом було припинено, в 2010 році вони будуть розміщені в районі Луги, поблизу західних кордонів Росії поруч з Естонією. А в грудні 2010 року командувач нещодавно створеного Західного військового округу генерал Аркадій Бахін з гордістю повідомив, що „Іс-

Ядерні тактичні боєприпаси РФ	Оперативно розгорнуті	У резерві	Всього
Наземного базування	0	0	0
ППО	700	500	1 200
ВПС	650	1 350	2 000
ВМФ	700	1 570	2 270
Всього	2 050	3 420	5 470

Джерело: Hans Kristensen „Russian tactical nuclear weapons” (<http://www.fas.org/blog/ssp/2009/03/russia-2.php>)

кандери” стали на озброєння підлеглих йому військ. Показово, що дані комплекси першими з’явилися саме на західному кордоні Росії, хоча їх розгортання на Далекому Сході виглядало б набагато логічнішим.

Це підтверджує, що зроблені в жовтні 2009 року шокуючі заяви секретаря Ради безпеки РФ Миколи Патрушева щодо превентивного застосування Росією ядерної зброї в локальних конфліктах не були випадковими. Швидше за все, вони більш точно відображають плани російського військового командування, ніж офіційно затверджена воєнна доктрина. Іншими словами, у разі воєнного конфлікту між Росією та країнами НАТО, Москва готується першою застосовувати тактичну ядерну зброю. Навіть обмежене її застосування матиме катастрофічні наслідки.

Продовження політики іншими засобами

Більшість європейських експертів вважає, що ймовірність збройного зіткнення Росії і НАТО наближається до нуля. Справді, військове протистояння Росії і НАТО може здатися фантастичним. Але питання в тому, як перспектива такого конфлікту співвідноситься з політичними установками і стратегічними інтересами Росії і НАТО. Війна,

як стверджує класична й ніким не спростована формула Карла фон Клаузевіца, є продовження політики іншими, а саме насильницькими, засобами.

Російське військо і політичне керівництво постійно публічно висловлює заклопотаність можливістю збройного тиску на Росію з боку США та Європи. А раз так, відразу виникає запитання, заради яких політичних або економічних цілей правлячі кола держав НАТО можуть піти на ризик збройного протистояння з Росією чи нападу на неї, ризикуючи підставити свої країни під російський ядерний удар тактичної або стратегічної зброї. Якихось гарантій того, що перший ядерний удар у поєднанні з теоретично можливими системами ПРО може зістовідсотковою надійністю виключити прорив кількох уцілілих російських боєголовок на територію країн НАТО, не може дати ніхто, ні зараз, ні в досяжному майбутньому. А навіть одна боєголовка потужністю кілька сотень кілотонн, не кажучи вже про боезаряд мегатонного класу, завдасть США і Європі неприйнятний збиток.

Тому, лідери держав-членів НАТО можуть ризикувати долею своїх країн, готуючи напад на Росію, тільки, якщо для цього є винятково важливі екзистенційні причини. Проте

пояснити, які це можуть бути причини, російські військові не в змозі. Частіше за все мова йде про те, що НАТО готове застосувати військову силу, щоб встановити контроль над російськими родовищами нафти і газу. Ця ідея, досить популярна не тільки у військовому середовищі, але і в російській еліті загалом, – типовий фантом параноїдальної свідомості. США не залежать від імпорту російських енергоресурсів. Залежність Європи від нафти і газу з Росії велика, але припускати, що європейці здатні розв’язати війну проти Росії навіть у випадку повного енергетичного бойкоту, можна тільки в стані білої гарячки. Та й сам такий бойкот вкрай мало-ймовірний. Росія не може навіть на відносно короткий час відмовитися від експорту нафти і газу, який забезпечує основні доходи країни у твердій валюті.

А перерва у поставках енергоресурсів до Європи обернеться припиненням поставок з Європи до Росії продовольства і медикаментів для населення, мерседесів для еліти, практично всієї високотехнологічної продукції, у тому числі подвійного призначення. Врешті припустити, що західні корпорації готуються експлуатувати російські вуглевіднесені родовища після того, як країна в результаті війни буде перетворена на радіоактивну пустелю, можна лише надивившись низькоякісних політичних трилерів.

Інше російське пояснення полягає в тому, що Захід не любить Росію, заздрить їй і побоюється її відродження в якості великої держави. У цивілізованих країнах Росію, точніше нинішній російський бомонд, дійсно не люблять. І цілком заслужено: велика частина російської верхівки корумпована, погано освічена, має погано приховані злочинні схильності і тягнє до репресивного авторитаризму. Але критичне ставлення до того чи іншого режиму аж ніяк не означає, що на Заході готові ризикувати своїм існуванням для того, щоб цей режим ліквідувати.

І – нарешті – ніхто не побоюється, що Росія відродиться як велика держава. Серйозно така перспектива просто не обговорюється, оскільки є суто гіпотетичною. На Заході радше непокояться щодо можливого розпаду Росії, маючи на увазі долю російського ядерного арсеналу і здатність експортувати енергоресурси в необхідних

ЮРІЙ ФЕДОРОВ – випускник Фізичного факультету МДУ (Москва, Росія). Працював в Інституті конкретних соціологічних досліджень АН СРСР; Інституті світової економіки та міжнародних відносин Російської академії наук; Інституті США і Канади РАН. У 2001–2002 рр. – заступник директора ПІР-Центру. З 2002 по 2003 р. – заступник директора Інституту прикладних міжнародних досліджень. У 2003–2006 роках – професор МДІМВ. У 2006–2009 роках – дослідник Королівського інституту міжнародних відносин (Лондон). Зараз живе та працює у Празі. Член Ради ПІР-Центру, член редакційної колегії журналу *Індекс Безпеки*. Автор монографій „Тактичні ядерні озброєння та інтереси безпеки Росії”, „Корейська ядерна криза: перспективи врегулювання” і численних робіт з російської зовнішньої і військової політики, енергетичної безпеки та проблем Каспію.

Європі кількостях. Іншими словами, припущення про західну військову загрозу Росії не має під собою ніякої основи. Однак воно є вихідною точкою планування розвитку і застосування російських збройних сил. Це може бути пояснено двома причинами.

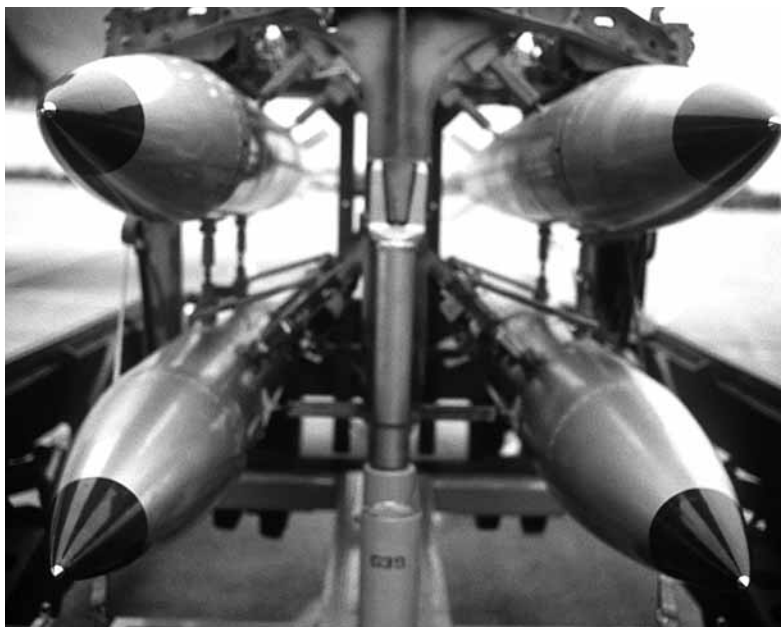
Один варіант полягає в тому, що російський військово-політичний істеблішмент схильний до параної, при чому не в переносному, а в медичному сенсі. Це само собі є джерелом загрози і для світу, і для Росії, оскільки тисячі ядерних боєзарядів знаходяться в руках людей, не здатних адекватно сприймати навколишній світ, страждаючи манією переслідування та галюцинаціями.

Існує ще один варіант. НАТО може, не бажаючи того, виявитися втягнутим у збройний конфлікт з Росією, викликаний вторгненням російських військ у суміжні з Росією держави. Під час російсько-грузинської війни у 2008 році, питання про військове втручання США розглядалось у Вашингтоні на найвищому рівні. Американське керівництво тоді утрималося від прямої участі в конфлікті, але направило військові кораблі в Чорне море, що призвело до припинення російського наступу на Тбілісі. Але ніхто не може гарантувати, що наступного разу вдасться уникнути ескалації конфлікту, особливо якщо об'єктом військового тиску стануть держави-члени НАТО.

Сценарій конфлікту

До недавнього часу в якості об'єктів російського військового тиску називали Грузію, Україну та прибалтійські країни. Після укладення угоди про продовження перебування Чорноморського флоту в Севастополі, ймовірність російського вторгнення в Україну практично зникла. Ймовірними театрами конфлікту між Росією та НАТО є Балтійський регіон і Південний Кавказ. Можна припустити, що в російському Генеральному штабі готують плани військового вторгнення в Грузію чи прибалтійські країни (або жорсткого силового тиску на них) під приводом, наприклад, захисту російської етнічної меншини в Прибалтиці, чи забезпечення безпеки Олімпійських ігор в Сочі.

Мета потенційної російської військової операції в цих районах полягає в тому, щоб радикально

З боку НАТО в Європі знаходиться, за неофіційними даними, 60 французьких ракет ASMP „повітря–земля” з ядерними боєзарядами, а також 180 американських авіабомб B-61 різних модифікацій.

послабити НАТО. Дійсно, воєнно-політична криза в південній Прибалтиці (і меншою мірою на Кавказі) поставить НАТО перед дилемою: або закрити очі на російську агресію проти Латвії, Литви чи Естонії і не виконати зобов'язання за статтею 5 Вашингтонського договору, або піти на воєнне зіткнення з Росією яке, швидше за все, переросте в конфлікт з обмеженим застосуванням тактичної ядерної зброї.

Ухилившись від захисту Прибалтики, НАТО буде повністю дискредитовано як реальна воєнна та політична сила. А в разі ескалації збройного протистояння експедиційний корпус Альянсу може зазнати поразки. Дев'ять дивізій, призначених за планом Eagle Guardian для захисту Прибалтики, можуть просто не встигнути десантуватися та зайняти бойові позиції і опиняться під загрозою ударів тактичної ядерної зброї. Завдання російських збройних сил за такого сценарію полягає в тому, щоб не допустити масованого застосування американських високоточних озброєнь по військових об'єктах та центрах управління на території Росії. Для цього в нагоді стане ядерний паритет з США.

Іншими словами, суть російської позиції полягає в тому, щоб погрожуючи НАТО застосуванням

тактичної ядерної зброї, змусити Альянс відступити, прийняти російські умови і тим самим довести безглуздість існування Організації Північно-Атлантичного Договору. Така лінія, при всій її одіозності, вписується в логіку російської політики, оскільки дискредитація і ослаблення НАТО є її довгостроковою стратегічною метою. Це дійсно призведе до кардинальної зміни співвідношення сил в східній частині Європи на користь Росії.

Адже не випадково начальник Генерального штабу РФ Микола Макаров не так давно оголосив, що разом з „класичними загрозами і викликами”, що існували під час протистояння двох військово-політичних блоків і які „здебільшого залишилися”, з'явилося багато інших. Зокрема, „серйозні питання”, як він висловився, „пов'язані з регіоном Прибалтики”. За його словами, „країни Балтії, Польща та Чехія до теперішнього часу наполегливо вимагають, щоб Росія була покарана за акт, коли вона була змушена втрутитися в події і захистити своїх співвітчизників (мається на увазі агресія проти Грузії – Ю.Ф.)”. Наявність у начальника російського Генерального штабу „серйозних питань” до тих чи інших країн – погана ознака...

Застаріла дипломатія

Яка вона, реальна французька дипломатія? Чого варті високі слова про права людини, коли десятиліттями в казематах таємної єгипетської поліції Мухабарат за наказом „друзів та партнерів“ високих французьких чиновників катували інакомислячих? Чи захист власних, передусім економічних інтересів виправдовує невибагливість до тих методів упокорення власного народу, що їх довгі роки вживали „стратегічні партнери Заходу в боротьбі з тероризмом“?

➤ Арабські визвольні рухи стали очевидним випробуванням для французького політичного класу. Спочатку виявилось, що міністр закордонних справ Мішель Айо-Марі відпочила за рахунок близького до туніського диктатора підприємця, вже коли протестні акції в країні набирали обертів. Далі стало відомо, що й прем'єр-міністр Франсуа Фійон не відмовився від запрошення президента Хосні Мубарака розслабитися в Єгипті за кілька днів до подій на площі Тахрір.

Пані Айо-Марі пообіцяла туніським поліцейським, вірним режимові Бен-Алі, нове устаткування. Нехай поставка й зірвалася, запитання в туніського народу залишилися. Пан Фійон „з метою безпеки“ за дарма скористався літаком єгипетської армії та не раз поспілкувався віч-на-віч зі своїм гостинним господарем. Очевидно, на теми „взаємовигідного співробітництва“.

За право на гідність

Кілька років тому словосполучення „моральність дипломатії“ сприймалося б, напевно, як невідалий жарт. Або – як свідчення невиліковної наївності. Нині, вперше в історії, світ не так хоче, як мусить наново відформатувати міжнародну політику.

Суто формально, співорганізаторами акцій непокори в арабському світі виступили „Твіттер“ та „Фейсбук“, а також оператори мобільного зв'язку. Саме вони дозволили об'єднати зусилля не завжди знайомих між собою людей. Проте технічний прогрес стосується лише організаційних аспектів справи. Існують також інші, глибші причини протестних рухів, на які надто довго не зважали західні дослідники.

„Світовий устрій більше не обмежується європейською сценою та західним світом, – зазначає викладач паризького Інституту політичних досліджень Бертран Баді. – Віднедавна він вміщує ціле людство. Глобалізація нищівно руйнує будь-яку олігархічність: всілякі аристократичні ілюзії, політичні та економічні моделі... Настав час розуміти світові конфлікти не як результат конкуренції між кількома найпотужнішими державами, а як наслідок жохливого соціального дисбалансу між різними регіонами планети“.

Отже, вважає дослідник, протестні рухи в Тунісі та Єгипті, в Алжирі та Лівії, Бахреїні та Ємені виникли у пошуках кращого розподілу не лише економічних цінностей, але й прав і свобод для сотень мільйонів людей.

„Арабський світ нагадує сьогодні європейський суспільства в останні роки XIX століття, – вважає туніський журналіст Алі Кадир. – Тобто за тих часів, коли соціальна політика ще не забезпечила правом на громадянство робітничий клас. Зверніть увагу на гасла. Люди вимагають не лише роботи та гідної платні, але також права на активну участь у політиці. Права обирати й переобиранати владу, бути вільним, не зазнавати приниження“.

Шість років тому французькі ток-шоу розглядали Помаранчеву революцію в Україні винятково в контексті конкуренції впливів між Росією та Сполученими Штатами. Не просто було доводити розумним та дипломованим експертам, що поза протистоянням інтересів великих держав існують інші мотивації. Що люди в Україні виходили на Майдан у пошуках но-

вого українського проекту. Заради українського, а не американського чи російського майбутнього. Тоді ці аргументи переважно наражалися на скепсис.

Нинішня хвиля протестів у арабських країнах змушує французькі політичні еліти подивитися на події з нової перспективи. „Ми недооцінили ту гіркоту й біль, яку відчували люди в Тунісі та Єгипті“, – публічно зізнаються можновладці та, зокрема, голова зовнішньополітичного відомства. Справді бо, так зручно було роками підозрювати людей у вродженій схильності до релігійного фанатизму! Спи собі спокійно та не картайся думкою, що „партнерські“ режими надто жорстоко обходяться з власним населенням. Адже це заради боротьби з тероризмом. А якщо чесно – заради власного спокою. Мета, що виправдовує засоби...

„Дуже добра новина, що досі жодна з арабських революцій не вивела на перші ролі радикальних ісламістів, – каже журналіст Алі Кадир. – Опудалом радикального ісламу лякали не одне покоління на Заході. Але виглядає так, що релігійні фанатики найбільше були потрібні авторитарним режимам. Аби на їхньому тлі видаватися поміркованими. Часу минуло не так багато, щоб робити висновки. Але факт є факт. Першими протестувати вийшли ті, хто домагалися свободи й рівних можливостей. Себто тих демократичних цінностей, які досьогодні більш-менш забезпечували своїм громадянам лише західні демократії.“

Зворотня корупція

„У відпустці я перестаю бути міністром“, – спробувала відбитися від

журналістів керівник французької дипломатії Мішель Айо-Марі, коментуючи свою суперечливу подорож до Тунісу. Але пресу вона не переконала. Навпаки, за пару днів мусила-таки визнати, що є міністром „24 години на добу”.

Така плутанина з розумінням власних обов'язків високою посадовою особою симптоматична. З інтерв'ю Айо-Марі відчувається, що пані міністр шкодує лише про те, що опинилася в недоброму місці в недобрый час. Щодо суті самого вчинку – не вона перша, не вона остання. Щедрими запрошеннями африканських лідерів не гребував також Жак Ширак та наближене до нього коло політиків. Чинний президент Ніколя Саркозі, щойно зайнявши свій пост, погодився відпочити на приватній яхті впливового підприємця Венсана Болоре. Чим, правду кажучи, не дуже здивував французів. Президент-соціаліст Франсуа Міттеран також активно використовував ресурс Франко-Африки – колишніх французьких колоній, де Париж активно підтримував при владі „своїх людей”.

З місяць тому по французькому телебаченню показали цікаве розслідування про механізм взаємовпливів африканських та французьких еліт. Журналіст Жан Гінель досить переконливо розповів про те, як від перших років незалежності колишніх колоній і досьогодні, коли звички стали правилом, офіційний Париж систематично закривав очі на переслідування опозиції та брутальне обкрадання власних народів, що чинили численні африканські лідери. Все це заради того, аби французький великий бізнес не втратив доступу до стратегічних природних ресурсів колишніх колоній: нафти, газу, урану, діамантів...

„Спочатку колишній метрополії вдалося підсадити на корупційну голку нову постколоніальну владу, – стверджує Жан Гінель. – Але згодом поширена в колишніх колоніях та заохочена Парижем корупція перекинулася й на материкову Францію. І тепер уже тамтешні лідери возять для французьких політиків валізи з готівкою. Переважно в періоди виборчих кампаній. Спочатку Франція корумпувала Африку, а згодом Африка почала навзаєм корумпувати Францію”.

Очевидно, що нездорові політичні та фінансові стосунки – зокрема, з країнами Магрибу

У відпустці вона перестала бути міністром

– є одним із пояснень вибіркової неухважності французьких еліт до „страждань туніського та алжирського народів”. Нині Париж, як може, намагається виправити ситуацію. До Тунісу було терміново призначено нового посла. Молодо, енергійного, сучасного. У вітальній промові пан Борис Бойон пообіцяв „почати з нової сторінки”. Але відповісти на запитання про відпустку свого профільного міністра за рахунок клану Бен-Алі не зміг. Тож тунісці нині мітингують під приміщенням французької амбасади. Вимагають негайної відставки і цього посла.

„Конфлікт з новим послом доводить, якою мірою в Тунісі досі важливо те, що каже чи робить Франція, – вважає журналіст Алі Кадир. – Пуповину між колишнім протекторатом та метрополією досі не перерізано. Але через усі ці етапи самоусвідомлення треба пройти. Їх не перестрибнути. Добре вже те, що люди не бояться висловлювати свої думки. Хоч зрозуміло: кожен посол може казати лише те, що відповідає пріоритетам міністерства закор-

донних справ. Він не є і не може бути самостійною фігурою”.

Що далі?

Аналізуючи події в арабському світі, французька преса зосереджується переважно на трьох питаннях. Перше – яку роль тут реально відіграли Сполучені Штати і чи здобули вони нові можливості в повсталих країнах? Друга тема, яка цікавить французькі еліти – це імовірність радикальної ісламізації держав відповідно до іранського сценарію. Ще однією помітною темою роздумів є реальність побудови демократії у призначених до авторитарного устрою суспільствах.

„У таких країнах, як Лівія та Ємен не існує структурованої опозиції, – зазначає політолог Патрік Буане. – Політичні партії були тривалий час заборонені. Немає і дієвих профспілок. Тож непросто уявити, хто саме здатен вибудувати принципово нові стосунки між владою та виборцями. У Лівії очолити протестний рух намагається один із синів диктатора Каддафі. Очевидно, що його можливості по-справжньому демократизувати суспільство досить обмежені”.

Якщо Туніс видається французьким аналітикам країною, що здатна досить швидко лібералізувати своє політичне життя, то майбутнє Єгипту не видається таким же оптимістичним. Традиція військової влади упродовж багатьох десятиліть, потужні позиції донедавна забороненого руху „Брати-мусулмани”, загроза повного перезавантаження стосунків з Ізраїлем, а відтак і зміна системи противаг на Близькому Сході – все це більше непокоїть паризькі політичні кола, ніж надихає на добрі надії.

Принципове зауваження. Впадає в око, наскільки для французьких політиків події на південному узбережжі Середземного моря важливіші за те, що відбувається на Сході Європи. Скрізь тільки й чути каяття за „неухважність до демократичних прагнень народу” та „негідну співпрацю з диктаторами”. У контексті виключно арабських подій. У той же час репресії в Росії та Білорусі, очевидне переслідування опозиції в Україні не знаходять відповідної, системної оцінки на найвищому політичному рівні. А все ж відбувається водночас. Проте тривалі тісні взаємини з туніським або

лівійським диктаторами раптом стали „ганебними“. Коли ж аналогічні стосунки з Кремлем чи байдужість до демократичних прагнень білорусів, українців, грузинів сьогодні й далі не є проблемою.

Південна преференція підтверджується також на дипломатичному рівні. Коли президент Саркозі зумів поставити до дії в Євросоюзі проект „Середземноморська ініціатива“, йому вдалося залучити до нього 27 членів ЄС вкупі з Албанією, Алжиром, Боснією та Герцеговиною, Єгиптом, Ізраїлем, Йорданією, Ліваном, Марокко, Мавританією, Монако, Палестинською Автономією, Сирією, Тунісом, Туреччиною, Хорватією, Чорногорією та Арабською Лігою.

Запропонований Польщею та Швецією проект „Східне партнерство“ для України, Білорусі, Молдови, Грузії, Вірменії та Азербайджану в Парижі зустріли радше байдуже. Цікаво, що на обидва напрямки – і на „Середземноморську ініціативу“, і на „Східне партнерство“ планувалися однакові кошти – 600 мільйонів євро. Проте південні кошти почали засвоюватися швидше та активніше. І лише нині преса зауважила, що йшлося більше про „забезпечення комфортного сусідства“ та закриті кордони, ніж про реальну підтримку демократії в країнах Магрибу та Близького Сходу.

Зміни в арабському світі неминучі. Це, мабуть, єдина впевненість, яку поділяють французькі політики та експерти різних рівнів. Люди зрозуміли, що можна відсторонити від влади політиків, які не випускали її з рук іноді по 30 – 40 років.

Виявилося, що репресивні режими піддаються руйнації. Невідомо, що вдасться збудувати на місці недавніх диктатур. Але навіть якщо найближчі роки принесуть багато хаосу та невизначеності, ніхто більше не зможе твердити, буцімто смак до свободи мають виключно народи Заходу.

Нерозділена любов

Кожне кохання — нещастя, а надто — оце...

Наталка Білоцерківець

» В країні, де я народився, час є нерівномірним і неоднорідним. Він плине нерівномірно, або й узагалі не плине. Тому його неможливо виміряти. У ньому нічого не відбувається, лише буває. Події просто трапляються, тобто є певним станом, а не процесом. Як дощ, як сніг, як льодовиковий період. Він просто є.

Українці, говорячи про особистий досвід, ніколи не згадують рік, у якому це відбулося. Вони кажуть: „за Сталіна“, „за царя“, „за Польщі“, „за перших (чи других) совітів“. Або – „у війну“, „в революцію“, „в голодівку“. Їхній час виразно міфологічний. Кожен його фрагмент, як шматочок пазла, має свій колір, форму, вагу, може, навіть запах. Але не має протяжності, розгортання, причин і наслідків. Він не співвідноситься з історією. А тому ці шматочки можна комбінувати по-різному. З них нічого не випливає ні для минулого, ні для майбутнього.

Персоналізація часу через окреслення різних його фрагментів іменами володарів не робить його конкретнішим. Бо „Брежнєв“ чи „цар“ у цьому дискурсі – це лиш означення Влади. А Влада не має початку й кінця, причин і наслідків. Вона просто трапляється – у різних реінкарнаціях, як стихійне лихо. То Сталін, то Гітлер, то революція, то війна, то повінь, то засуха, то землетрус, а то, прости Господи, перестройка. Усі ці стихійні лиха не розміщені в історичному часі, навпаки – кожне з них творить власний час, генерує його й на свій лад упорядковує.

„Австрійці“ та „цар“ у списку всіх цих стихійних лих виглядають найлагідніше і найбезневинніше. Почасти, певно, тому, що розташовані досить далеко – і в часі, і в просторі, – десь на самому краєчку живої пам'яті, на межі родинного наративу, який вигасає по трьох поколіннях і заступається надалі писаними текстами. А почасти, певно, й тому, що правління Габсбургів на цих теренах було справді істотно кращим від правління всіх інших.

Тубільці в усьому світі нечасто споруджують пам'ятники колоніальним правителям – якщо, звісно, не рахувати пошанування креолами-колоністами своїх патронів на кшталт Колумба чи Єкатеріни Великої. Українські ж аборигени відкрили позаторік пам'ятник Францу-Йозефу в Чернівцях, провели ряд наукових конференцій у Львові і видали спеціальне число поважного культурологічного часопису „І“ з улюбленим цісарем на обкладинці, зробили різноманітні альянзи та меморабілії цісарсько-королівських часів важливою частиною місцевої поп-культури та туристичного бізнесу.

Крім зрозумілої потреби екзотики та природного для багатьох потягу до минулого із надією віднайти там свій золотий вік, є ще дві специфічні причини для української обсесійної австрофільії та патетично-карнавальної цісареманії. Походять вони, як і все в цьому регіоні, з історії та географії.

Історично українці здавен були тут затиснуті між поляками та росіянами, кожен із яких завзято заперечував їхнє право на існування як окремої нації і докладав чималих зусиль, щоб асимілювати їх у панівну культуру. Австрійці тим часом ніколи не мали таких амбіцій. Вони ніби й не підтримували якимсь особливим чином українського руху, але й не придушували. І цього виявилось цілком достатнім для українофільської інтелігенції, щоб перетворити місцевих селян в українців. Тож австрійців шанують тут нині не так за те, що вони зробили, як за те, чого, на відміну від росіян по другий бік Збручу, не зробили: не заборонили української мови й освіти, не ліквідували греко-католицької церкви на користь московсько-православної, не ув'язнили й не відправили увигнання десятки українських інтелектуалів. Усе це дає, безумовно, вагомі підстави стверджувати, що український проект – це ворожа антиросійська (й антипольська,

Подорозі додому

звичайно) інтрига, підступна австрійська вигадка.

Географія, однак, виглядає у цьому випадку ще важливішою. Особливо тепер, коли євросоюзівські мудреці ретельно викреслюють з усіх офіційних документів будь-яку згадку про Україну як „європейську державу” й заміняють її евфемізмами на кшталт „країна-партнер”, чи „сусідня країна”, чи яке-небудь „західне СНД” або й, прости Господи, „північно-західна Євразія”. Карти з прогнозом погоди на останніх сторінках газет є нині головним джерелом знання для більшості європейців про континент. Його обчиржене тіло закінчуєтьсядесь на східних кордонах Євросоюзу, залишаючи добру третину або й половину у міфічній „Євразії”, за межами космосу, дискурсу і передбачуваної погоди. Проте Західна Україна *volens-nolens* потрапляє в ці карти, підступно вклинюється в добропорядне товариство. Її неможливо вирізати, вивести, як бомжа з елітного клубу. Вона псує європейську гармонію, підриває стабільність. У певному сенсі вона, як маленький шматочок Туреччини на Балканах, створює дражливу

двозначність. Бо поки решта країни лежить собі мирно в далекій „Євразії”, де жінки ходять у паранджах і годують верблюдів, де чоловіки п’ють склянками горілку і грають на балалайці, і де всі одностайно люблять Путіна, Сталіна і Януковича, невеличкий шматок України, який ніколи до жодної „Євразії” не належав, намагається легітимізувати європейську приналежність усієї країни, її амбіції, домагання, надії, ілюзії.

Ілюзії переважають. Жодного помітного українофільства в Австрії не існує, ані нема навіть якогось особливого інтересу до химерної країни на сході, якою свого часу майже півтора століття володіли Габсбурги. Зрештою, якийсь час вони володіли навіть Мексикою.

Для віденців нині неабияким відкриттям виявляється факт, що від їхнього міста до України насправді ближче, ніж до Швейцарії. Або – що середня температура у Львові та Києві приблизно така сама, як у Відні, а не як у Москві чи Новосибірську. Або – що українці мають окрему мову, і відрізняється вона від російської значно більше, ніж віденський діалект від баварського.

Для більшості з них Україна – не надто далеко, але й не дуже близька земля, – приблизно як і Кавказ, Близький Схід, чи Москва з Петербургом. Вона досить далеко, щоб не надто нею цікавитись, але й досить близько, щоб пам’ятати про так звані „м’які загрози”, які звідти походять – забруднення середовища, нелегальна міграція, інфекційні хвороби, наркотики, зброя і, звісно, „російська мафія”, – бо й звідки їй ще походити, як не з України?

Українська любов до Австрії залишається невідвзаємною. І, либонь, справедливо. Канцлер Метерніх, котрий двісті років тому заявив, що Азія починається за східною огорожею його саду (за іншими даними – на Ландштрассе, – що, певно, те саме), мав певну рацію. Бо йшлося, ймовірно, не лише про географію, а й про якість садів. І про вихід із циклічно-міфологічного часу в лінійно-історичний. Про безліч речей, які нам іще належить зробити.

Але як письменник я знаю, що добрі вірші не конче народжуються з відвзаємної любові. Як і гарні сади.

**ВО „Свобода” –
„темна конячка”
українського
націоналізму**

➤ Після тогорічних місцевих виборів, що відбулися 31 жовтня, у великій українській політиці з'явилася нова політична сила – яскраве націоналістичне ВО „Свобода“. Ця партія була відома українцям і раніше, не в останню чергу завдяки дещо радикальним деклараціям своїх лідерів, проте після цілковитої перемоги ВО „Свобода“ у трьох західноукраїнських областях, де партія зайняла домінуючі позиції та сформувала коаліції більшості, про партію Олега Тягнибока стали говорити з повагою та побоюваннями, а практично всі соціологічні контори та політологи передбачають проходження „свободівців“ до парламенту з 5-6 % електоральної підтримки.

Такий відсоток голосів виборців для політичної партії в Україні є достатньо високим, адже крім можливості впливати на формування коаліцій (яких у нас чомусь завжди дві, і які завжди шукають третю партію, що переважить своїми кількома відсотками політичні терези), парламентська фракція дає можливість участі у вирішенні багатьох важливих економічних питань, що дозволить здобути не лише політичну, але й фінансову вагу.

Секрет успіху

Виникнувши на початку 90-х років, „Свобода“ довго йшла до державного політичного олімпу, з кожними виборами поступово подвоюючи свій електоральний здобуток, і така тенденція продовжує зберігатися. Взавши на озброєння ідеї українського націоналізму, „свободівці“ послідовно їх дотримувалися, не вступаючи в коаліції з іншими партіями і блоками заради можливості потрапити до парламенту. Секрет успіху ВО „Свобода“ насамперед у постійній багаторічній пропаганді власної екзистенції, у популяризації іміджу „радикальної“ націоналістичної партії з систематичним додаванням „скандальних націоналістичних“ висловлювань харизматичних партійних лідерів, у втраті електоральної довіри „Нашої України“, а також адміністративного владного тиску на Блок Юлії Тимошенко, який усунули від участі у виборах в деяких західних областях.

Очевидний успіх та зростаючий вплив „Свободи“ у багатьох викликає ряд запитань, сплеск емоцій, патріотичну ейфорію чи панічний страх. Всі почали говорити про О. Тягнибока, І. Фаріон, ідеологію партії, питання її фінансування, а деякі проросійськи орієнтовані громадяни навіть без-

партійних українських націоналістів почали називати „тягнибоківцями“.

Діяльність та успішний злет „Свободи“ викликає чимало запитань. Українцям стало цікаво: хто фінансує „Свободу“? чому „Свобода“ допомагає Партії регіонів боротися з конкурентами? чи радикалізм, ксенофобія та антисемітизм „Свободи“ не є лише показовим? ким виявиться ця партія, зайнявши чільні позиції в парламенті, комітетах та в областях? чи не повторить ця партія безславну долю „Нашої України“ і чи не стане черговим „тушкованим“ партійним проектом, що вигідно „пасеться на націоналістичному електоральному полі“?

Ким і чим насправді є ВО „Свобода“?

Варіант 1.

Східноукраїнські олігархічно-політичні клани на чолі з Донецьким угрупованням, застосовуючи мудре латинське гасло „Поділяй і владарюй“, створили свою чи купили вже існуючу націоналістичну партію в Західній Україні. Профінансували її розкрутку, усунули конкурентів, зокрема заборонили реєстрацію для участі у виборах „Батьківщини“ Ю.Тимошенко, допомогли прийти до влади на місцях, поділилися посадами в місцевих радах. „Свободівці“ ж у відповідь намагаються особливо не поливати брудом Партію регіонів, використовуючи лише стандартні ярлики: „антинародна“, „проросійська“, „п'ята колона“ – словом, нічого нового, нічого секретного й нічого особливо образливого: загальновідомі штампи самопіару і жодних конкретних звинувачень. Основне, щоб не згадували про розкрадання коштів, махінації з газом, зерном і металом, про безчинства щодо політичних опонентів (які, до речі, в ПР і „Свободи“ спільні), а про УПА, Бандеру, мову і Росію – скільки завгодно. Про ПР „свободівці“ говорять мало: ті, мовляв, „зрадники і все“. Основний удар „Свобода“ завжди спрямовувала на В. Ющенка, Ю. Тимошенко, А. Яценюка, їхніх соратників та політичні сили.

Центральні телеканали (зокрема „Інтер“) і видання, контрольовані близькими до Партії регіонів олігархами, щедро надають ефірний час та можливість піаритися в найдорожчих політичних шоу країни (участь в яких коштує десятки тисяч доларів) раніше невідомим широкій публіці „свободівцям“: юному Ю. Михальчину, викладачці філології І. Фаріон та не надто оригінальному і не бозна як ра-

дикальному стоматологу за освітою Олегу Тягнибоку. Маючи надійний компромат на лідерів „своїх“ націоналістичної партії, її ведуть у парламент, щоб мати, з одного боку, свою „деструктивну опозицію“, а з іншого – надійного союзника, який завжди проголосує „як треба“, виправдовуючись інтересами нації.

Зручно було б також дискредитувати український націоналізм тягнибоківськими заявами про євреїв, та фаріонівськими „виховними бесідами“ з дітьми, залякуючи електорат Сходу „западєнськими неонацистами“. На цьому ґрунті, нейтралізуювши Ю. Тимошенко кримінальними справами та усунувши С. Тігіпка і А. Яценюка, можна буде виводити О. Тягнибока в другий тур президентських виборів 2015 року. Тоді Янукович, який балотуватиметься вдруге на президентський пост, матиме зручного суперника: невеликий рейтинг та скандальний імідж „радикального націоналіста Тягнибока“ змусить виборців зробити вибір між „двох зол“, і кращим для виборців буде поміркований і спокійний Янукович, аніж „агресивний бандерівець Тягнибок“. Подібну технологію вже використовували Леонід Кучма та Борис Єльцин з опонентами – комуністами, яких вони вивели в другий тур, щоб на їхньому тлі виглядати „меншим злом“.

„Ручна“ і більш-менш впливова націоналістична партія може бути також козирем Януковича в діалогах з росіянами, яких він насправді боїться і з якими не хоче ділитися ласими шматками країни, що може повністю належати йому. Страх впливового українського націоналізму буде врівноважувати також відцентрові сепаратистські проросійські сили в Криму й на Донбасі, які останнім часом надто осмілилися. Тож чутки про таємну співпрацю „свободівців“ та „регіоналів“ видаються досить логічними та змістовними, до того ж отримують підтвердження діями: спільні голосування „Свободи“ і ПР в місцевих радах, розкрутка і піар „Свободи“ за допомоги регіонівських олігархів, спільний зиск від усунення конкурентів, зокрема, Ю. Тимошенко (при повному мовчанні „Свободи“).

Варіант 2.

„Свобода“ здолала довгий і складний шлях від початку 90-х років до політичного визнання і лише через десяток років потрапила в органи місцевої влади, не вступаючи у сумнівні коаліції з олігархами. Вона не створена під вибори, як „Фронт Змін“ чи „Сильна ➤

26 січня Перший заступник глави партії „Батьківщина“ Олександр Турчинов підтвердив інформацію про скорочення штату партії. „Сьогодні для будь-якого бізнесмена небезпечно фінансувати опозицію, тому що податкові служби і силові структури дуже відслідковують і тероризують таких підприємців“ – зазначив він.

26 січня Слідчий Сергій Войченко, що розслідує справу екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка, вимагає завести справу на його старшого сина Олександра. Войченко скаржиться, що Луценко-молодший погрожував йому розправою після засідання Апеляційного суду.

26 січня Кримська організація Компартії закликає комуністичні партії колишнього СРСР відреагувати на співпрацю КПУ з великим бізнесом. Зокрема, звернення направлено компартіям Вірменії, Грузії, Азербайджану, Абхазії, Південної Осетії, Литви, Латвії, Естонії, Росії, Білорусі, Молдови, Казахстану, Киргизстану, Узбекистану і Туркменістану. „Керівництво Компартії України стало на шлях опортунізму, зради інтересів трудового народу, плазування перед олігархами, представниками різних буржуазних партій“, – йдеться у повідомленні.

26 січня Уряд активно готується до зняття мораторію на продаж сільгоспземель. Держкомзем ініціював зміни до закону про державне мито, які передбачають введення величезних податків у разі швидкого перепродажу земельної ділянки. Такі загороджувальні мита планується ввести на п'ять років з поступовим зниженням ставки. Також вводиться заборона на зміну цільового призначення землі протягом 10 років після купівлі. Ймовірно, що мораторій на продаж землі буде знятий 1 січня 2013 року.

27 січня Президент Віктор Янукович заявив про започаткування ще 21 реформи у різних сферах життєдіяльності України. Він пояснив президенту ЄБРР, що у зв'язку з тим, що Україна

„Україна“, не піариться щоденно на всіх каналах, як колись штучно створенні кучмівськими політехнологами невідомі раніше, але платоспроможні „Партія озимого покоління“ чи „Жінки за Майбутнє“ – яскраві приклади „відтягування голосів“. „Свобода“ постійно і систематично веде політичну агітацію та інформування громадян про існування, цілі та діяльність партії.

У великих містах часто видно агітаційні намети „Свободи“, де розповсюджуються газети, брошури й агітматеріали. Агітують за „Свободу“ в наметах переважно літні люди та пенсіонери, які є ідейно підготовленими та внутрішньо переконаними у правильності політики націоналістичної партії. Людям цього воістину героїчного та багатостраждального покоління навіть не потрібно грошей за агітаційну діяльність – вони твердо переконані, що працюють для України. Це створює контраст у порівнянні з молодими студентами-агітаторами „Фронту змін“, Партії регіонів чи „Сильної України“, які часто не уявляють за яку партію вони стоять сьогодні в наметі, і чому за неї треба голосувати.

ВО „Свобода“ ні в кого не „відтягує“ голоси – голоси українців не закріплені довічно за жодним політиком, і не вина „Свободи“, якщо хтось себе дискредитував та зганьбив перед виборцями. Всі звинувачення „Свободи“ у відтягуванні голосів помаранчевих партій вигадані самими помаранчевими аутсайдерами, які не змогли консолідувати навколо себе виборців, безславно втратили владу, обманули народ лукавими обіцянками і, розваливши коаліцію та втративши залишки популярності, закидають „Свободі“ вигадану співпрацю з регіоналами.

Членом ВО „Свобода“ не є жоден з відомих олігархів, на відміну від БЮТ і НУНС, ніхто з лідерів „Свободи“ не катається на розкішних мерседесах (як деякі лідери Конгресу українських націоналістів), тож немає жодних підстав говорити про фінансування „Свободи“ олігархами.

Варіант 3.

ВО „Свобода“ – самостійна політична сила, яка з зиском для себе, з далекоглядною перспективою використовує сприяння та боротьбу інших політично-олігархічних груп, ведучи свою політику та переслідуючи свої цілі.

Інформаційна та фінансова підтримка олігархів значно сприяє розвитку партії, її виходу на вищий рівень,

оскільки без великих грошей в українській політиці неможливо здобути популярність та підтримку населення, а тим більше – депутатські мандати.

Природно, що за місце під сонцем треба боротися і, відповідно, треба розштовхувати конкурентів: тому „Свобода“ активно критикувала й дискредитувала „Нашу Україну“ і БЮТ, які, зрештою, самі винні у своїх безславних поразках. Тому „Свобода“ мовчала, коли регіонали розвалили БЮТ на Львівщині і відмовили в участі у виборах „Батьківщині“ Ю.Тимошенку – адже чужими руками було усунуто найбільшого суперника. Цей наскрізь корумпований блок, із проданими бізнесменам, аферистам та кримінальним авторитетам депутатськими місцями не лише втрачав довіру громадян, але й працював на тому самому „електоральному полі“, що й „Свобода“, тобто змагався за голоси тих самих патріотично налаштованих виборців. А після регіонівської розправи над БЮТ, „Свобода“ стала домінуючою політичною силою на Західній Україні, формуючи однопартійні більшості в місцевих радах.

Який варіант правильний?

На це питання скоро дасть відповідь сама „Свобода“ своєю діяльністю у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях. Успішність задоволення потреб населення в контрольованих „Свободою“ областях стане визначальним фактором для проходження партії О. Тягнибока до парламенту, натомість рік-два безрезультатної роботи партії в місцевих радах може поставити крапку в історії цієї політичної сили.

Нині, наприклад, тернопільська „Свобода“ в рамках звіту за перший місяць роботи команди мера-свободівця С.Надала може похвалитися тим, що вже виконала один з пунктів передвиборчої програми. А саме „запровадження публічності і відкритості міської влади“, оскільки з першого дня роботи тривають онлайн-трансляції сесійних засідань у мережі Інтернет.

Якщо ВО „Свобода“, пройшовши в парламент, і далі забезпечуватиме прозорість та відкритість роботи Верховної Ради, уряду й президента, то на запитання, ким насправді є „Свобода“, виборці матимуть чітку відповідь.

Валерій Майданюк, Львів

„Свобода“ в гетто

» Влада „донецьких“ в Україні по-блажливо „дозволила“ перемогти націоналістам в Галичині, сподіваючись їх там замкнути.

Українська партія „Свобода“ – це приклад нового українського націоналізму. Вона не має коріння ані в бандерівській Організації Українських Націоналістів, ані у створеній на зламі 80–90-х років УНА-УНСО, що пройшла загартування в конфліктах Придністров'я, Абхазії та Чечні. Народилася вона зі скандалу, коли Віктор Ющенко вигнав її майбутнього лідера Олега Тягнибока з лав своєї „Нашої України“ за ксенофобські висловлювання під час виступу на найвищій горі Українських Карпат – Говерлі. Після того „Свобода“ почала сходження

вже до політичних вершин. У березні 2009 року під час перевиборів в одній із областей Галичини – Тернопільській – „Свобода“ отримала першу значну перемогу і з результатом 34 % зайняла перше місце, а її представника Олексія Кайду обрано головою обласної ради. На президентських виборах 2010 року в першому турі Олег Тягнибок зібрав 350 тисяч голосів і посів восьме місце. Натомість справжній фурор принесли самоврядні вибори 31 жовтня 2010 року, коли „Свобода“ перемогла в цілій низці областей, передусім на Заході України.

Європейська хода правих

„Свободу“ почали підтримувати досить різноманітні кола населення, об'єднані ідеєю національного

не реформувалася упродовж багатьох років, питання її модернізації постали у „площині забезпечення безпеки нашої країни“.

28 січня Президент Віктор Янукович ніколи не підтримає концепцію освітніх реформ, яку пропонує міністр освіти Дмитро Табачник. Про це заявила заступник глави адміністрації президента Ганна Герман.

31 січня СБУ порушила кримінальну справу та оголосила в розшук колишнього голову Держкомрезерву України Михайла Поживанова, який за звинуваченнями прокуратури здійснив розкрадання на суму майже 35 мільйонів. Тим часом Поживанов офіційно працює в Австрійській компанії, та заявляє про необхідність політичного притулку в Чехії.

1 лютого Підприємці провели акції протесту у восьми обласних центрах України. Активісти вимагали припинити репресії щодо учасників підприємницького Майдану, переглянути Податковий кодекс, залишити спрощену систему оподаткування. Акції пройшли у Львові, Одесі, Вінниці, Харкові та Хмельницькому. Асоціація громадських організацій малого та середнього бізнесу України зазначає, що готова вдатись до третього Майдану.

1 лютого Екс-президент України Віктор Ющенко більше 7 годин перебував в Слідчому управлінні Генпрокуратури. Президент був запрошений на допит до слідчого в рамках розслідування справи про його отруєння.

1 лютого Верховна Рада внесла зміни до Конституції у частині призначення дати наступних виборів президента та Верховної Ради. За відповідне рішення проголосували 310 депутатів. Зокрема, 180 депутатів від Партії регіонів, БЮТ – 7, НУНС – 41, комуністів – 25, Народної партії – 20, позафракційних – 37. Згідно з ухваленими змінами, чергові парламентські вибори відбудуться у жовтні 2012 року, а президентські – у березні 2015 року. „Це вже в черговий раз, коли

Фото: Петро Андрусенко

парламент, голосуючи за Конституцію, порушує саму Конституцію. Принаймні, 25 осіб, які натиснули кнопки „за“, не були присутні у сесійній залі“, – заявив бютівець Сергій Соболев.

2 лютого Верховна Рада вирішила відмовитися від 50 % квотування музичних творів українських авторів у теле- та радіоефірі. Відповідний законопроект Олени Бондаренко (Партія регіонів) у першому читанні у вівторок підтримали 240 народних депутатів. У 2006 році власник радіокомпанії „Гала“ Джозеф Лемір подав у Арбітражний трибунал при Міжнародному центрі з вирішення інвестиційних суперечок (ICSID) позов до уряду України. Але своїм рішенням від 14 січня 2010 року трибунал відмовив йому в задоволенні цієї частини позову, визнавши право держави на підтримку національної культури.

2 лютого Віктор Янукович заявив, що його предки по батьковій лінії, а зокрема, дід та прадіди, були литовськими поляками, католиками. І пообіцяв продовжити історичне примирення між Києвом і Варшавою.

3 лютого Генпрокуратура порушила кримінальну справу щодо молодшої дочки голови Верховного суду Василя Онопенка – Ірини Онопенко. В ГПУ звернувся громадянин Ксьонзенко із заявою про притягнення до кримінальної відповідальності Ірини Онопенко та її чоловіка Володимира Котлярова за підозрою в шахрайстві. Вони не повернули позичені 300 тис. грн. У свою чергу, Василь Онопенко заявив, що він знає „тільки те, що є договір позики і в Печерському суді є позов про повернення позики, але це звичайні цивільно-правові відносини“. „Порушено кримінальну справу, тоді, звичайно, є певний тиск і на мене“, – вважає голова Верховного суду. В домі Онопенка провели обшук.

3 лютого Президент Європейського парламенту Єжи Бузек стурбований згортанням свобод в Україні. „Україна була кращим

відродження української нації. До „Свободи“, приміром, належав один із найвідоміших режисерів школи українського поетичного кіно Юрій Іллєнко (помер у червні 2010-го, був похований коштом „Свободи“). Зараз його син Андрій – у керівництві партії. Депутатом Київської обласної ради став актор Богдан Бенюк, дуже популярний в Україні комік. Заступником Тягнибока є Ірина Фаріон, колишня львівська телеведуча та філолог. Ще одним з облич партії є спортивний журналіст Ігор Мірошніченко, родом із Сумщини, малої батьківщини президента Ющенка. У зв'язку з падінням рейтингу помаранчевих сил „свободівці“ почали підбирати електорат серед розчарованих відсутністю поступу України. Голосували на тих чи інших виборах за партію пана Тягнибока і представники творчої інтелігенції, і IT-працівники, і навіть юристи.

Самі тягнибоківці свої успіхи пов'язують із „європейською ходою правих“, проте навряд чи Ле Пен чи Хайнц Штрахе знають про проблеми українських націоналістів, ба більше – навряд чи бажали б прийняття такої великої і непрозорої держави як Україна до „братньої сім'ї європейських народів“. Тому „європейська“ риторика Тягнибока – це радше блеф на продаж. Партія „Свобода“ має кілька облич, і варто відзначити, знає як і кому ці обличчя презентувати. В одному з інтерв'ю для „Українського тижня“ Тягнибок свого часу заявив: „Націоналізм – це любов“, знаючи, що націоналістично орієнтованим читачам такий підхід заімponує. В інтерв'ю для російськомовного „Корреспондента“ він може лукаво перейти на російську, аби підкупити електорат у Києві, що складається переважно з російськомовних, але таки патріотів своєї держави. В регіонах на невеликих мітингах „свободівці“ не такі ліберальні: гасла про засилля „жидів“ і „москалів“ звучать повсюдно, але не для преси. Хоч казуси таки трапляються: коли у Львові було записано на відео прихід Ірини Фаріон до дитячого садочка із закликами відправити до Росії усіх діток, які практикують російську вимову власного імені, обурення українців не було меж. На жаль, для осіб типу Ірини Фаріон, скандал – як бальзам на душу. Однак неприємний осад залишило саме її висловлювання, а не громадський протест.

Стосунки партії „Свобода“ із сусідами України

В Україні настають часи, коли лише радикали виявляються здатними дати відповідь на відверто нахабні заяви та дії проросійських сил, чи й самої Росії. Коли в грудні генеральний консул Росії у Львові Євгеній Гузєєв згадав призабуту теорію про австрійське походження українського проекту, то голос тієї ж Фаріон звучав переконливіше, ніж будь-яка офіційна реакція МЗС України: „Це ми вас, росіян, створили, лише перший млинець виявився невдалим“, – заявила заступниця Тягнибока й порадила консулу не озвучувати того, в чому він тямить на рівні „свині в апельсинах“. Коли Володимир Путін під час телемарафону оголосив чергове „історичне відкриття“, мовляв, Росія виграла б Другу світову і без допомоги України, то лише у Львові вийшла демонстрація, учасники якої презентували таблетку „від склерозу“ для російського прем'єра. МЗС України спромоглося пробелькотіти лише щось на кшталт „на хворих не ображаємось“.

Своєрідні стосунки у партії „Свобода“ із сусідами України, передусім із колишніми господарями її земель. Тягнибоківці відслідковують усе, що, на їхню думку, могло б зашкодити побудові „української України“. Одним із найголосніших був конфлікт через спорудження угорцями кількометрового монументу в Карпатах на ознаменування 1100-ї річниці приходу угорців у Паннонську долину. Тоді Віктор Ющенко за спинами українців Закарпаття „обміняв“ дозвіл на спорудження символу „Великої Угорщини“ на появу пам'ятника жертвам Голодомору в Будапешті. Свободівці вийшли протестувати під президентський секретаріат. Згодом цей пам'ятник було підпалено невідомими, і як наслідок – арештовано лідерів обласної „Свободи“ в Закарпатті (щоправда, через певний час підозри було знято).

Два роки тому близько 300 представників „Свободи“ пікетували зустріч президентів Ющенка та Качинського, котрі відкривали пам'ятник у знищеному польському селі Гута Пеняцька на Львівщині – націоналісти у відповідь відкрили свій „пам'ятний знак“ у вигляді дубового хреста українцям, загиблим від рук „польських шовіністів“. Навесні 2010 року „Свобода“ зірвала спільну прес-конференцію польських реваншистів та єврейських „борців із фашизмом“.

В Україні настають часи, коли лише радикали виявляються здатними дати відповідь на відверто нахабні заяви та дії проросійських сил, чи й самої Росії.

Прес-конференція передувала презентації привезеної з Польщі виставки „Волинська різня”, на яку також „завітали” представники „Свободи” — в результаті кільканадцять чоловік забрала міліція.

Фіговий листок демократії

Парадоксально, та радикальний імідж „Свободи” після її нібито триумфальної перемоги в Галичині на місцевих виборах почав грати з нею поганий жарт.

По-перше, сама лише більшість в обласних (або міських) радах не дає реальної влади. Керують областями призначені президентом голови обласних адміністрацій (які призначають голів районних адміністрацій), натомість облради можуть лише видавати щомісяця гнівні заяви з приводу позбавлення Степана Бандери звання Героя України, „ставити негативну оцінку” діяльності Януковича за останній рік тощо. Самому Януковичу від цього ні холодно, ні гаряче. Тому оцінити, як насправді керуватиме тягнибоківська „Свобода” трьома галицькими областями, судити важко: присутність опозиційної партії „при владі” грає роль такого собі „фігового листка демократії”, створюючи ілюзію „національного відродження” в окремо взятому регіоні.

По-друге, ніхто не збирається допускати „Свободу” в парламент. Так само як перед місцевими виборами було змінено закон на користь мажоритарних округів та повернення до змішаної системи виборів, буде змінено й основний закон, і до парламенту пройдуть хіба Тягнибок та його найближче оточення, якщо виграють вибори в окремо взятих округах десь у Коломиї чи Стрию. Пужално націоналізму, яке з них потім зроблять, виконуватиме ту ж роль, яку Вітренко виконувала при Кучмі: шаленої (неконструктивної) опозиції. Переслідування „свободівців” після підризу пам’ятника Сталіну в Запоріжжі та після спалення угорського монументу це підтверджують. Прийти „Свободі” в Центральну та Східну Україну і піднятися там до рівня регіональної потуги влада не дозволить. Шалена дискредитація „Свободи” на місцевих виборах у негалицьких областях (зняття з партійних виборчих списків, перекуп кандидатів, фальсифікації там, де мали шанси перемогти люди „Свободи”) також свідчить про бажання локалізувати Тягнибока&К° „десь там у Львові на Високім Замку”.

Роман Кабачій,
„Український тиждень”, Київ

студентом... у регіоні два роки тому. Тепер це не так. Я стурбований погіршенням ситуації в області свободи слова, свободи ЗМІ та через переслідування опозиційних політиків, відбувається вибіркове застосування кримінального правосуддя владою”, — сказав президент Європарламенту.

3 лютого Нова угода між Україною і Кіпром про уникнення подвійного оподаткування може бути підписана вже в поточному році.

3 лютого Президент Віктор Янукович підписав закони „Про доступ до публічної інформації” та „Про інформацію”.

4 лютого Group DF, власником якої є Дмитро Фірташ, придбала ЗАТ „Севєродонецьке об’єднання Азот”.

5 лютого Україна — це пілотний проект майбутньої єдиної Європи, вважає міністр закордонних справ Костянтин Грищенко. Про це йдеться у його статті „Європа залишених на самоті” в німецькій газеті „Süddeutsche Zeitung”. „Нова українська зовнішня політика ґрунтується на баченні очевидного: так само, як Схід і Захід, України зі своїми різними історичними традиціями мають зблизитися, Захід та Схід континенту повинні перетворитися з двох частин на одне ціле”, — вважає він.

7 лютого У Партії регіонів готові внести зміни в Конституції для скасування особистого голосування депутатів. Про це сказав глава комітету з питань регламенту, депутатської етики і забезпечення діяльності ВР регіонал Володимир Макеєнко. При цьому він вважає неможливим домогтися особистого голосування депутатів. „Нереально запустити систему особистого голосування в парламенті. Кожний буде голосувати за себе? Ну, ви прийдіть у зал і подивіться, адже жодне рішення так не приймуть! Як ми будемо закони голосувати?”, — обурюється депутат.

8 лютого Кабмін дав акторові Богдану Ступці 550 тисяч гривень на лікування.

9 лютого Набуває чинності договір про безвізовий режим між Ізраїлем та Україною.

9 лютого Національна телекомпанія України зменшила відсоток мовлення українською мовою з 95 % до 75 %. Відповідне рішення було прийняте на засіданні Національної ради у зв'язку зі зміною програмної концепції мовлення. Крім того, телекомпанія збільшила частку інформаційно-аналітичних і публіцистичних передач та розважально-музичних, зменшивши при цьому трансляцію культурно-мистецьких передач та науково-просвітницьких. Також компанія планує ведення певної кількості програм мовами національних меншин. Тривають переговори з єврейською та угорською громадами, планується обмін програмами з телеканалами Польщі.

9 лютого 77-річний предстоятель Української греко-католицької церкви кардинал Любомир Гузар пішов у відставку. Кардинал очолював українських греко-католиків з 2001 року.

9 лютого 53 депутати оскаржили в Конституційному Суді зміни до Конституції щодо дати парламентських і президентських виборів.

10 лютого За рік Януковича росіяни полюбили українців? Майже три чверті росіян (72 %) у січні заявили, що ставляться до України добре, хоча рік тому так стверджували трохи більше половини громадян РФ (52 %).

10 лютого Колишній голова Української греко-католицької церкви, кардинал Любомир Гузар заявляє про відсутність діалогу між владою та церквами. „Влада не хоче з нами говорити, не було ще до сьогоднішнього дня за цілий рік зустрічі ні з президентом, ні з іншими представниками влади серйозної, де б можна було це обговорити“, – сказав Гузар. Він зазначив, що в той час, як Українська

Олександр Павлюк: „Для України головування в ОБСЄ може стати кроком в напрямку європейської інтеграції“

Україна вперше у своїй історії отримала право головувати в Організації з безпеки та співробітництва в Європі у 2013 році. Наскільки позитивним, корисним чи, може, навпаки, шкідливим, буде для неї цей процес, пояснює керівник Служби зовнішніх зв'язків ОБСЄ Олександр Павлюк.

Олександр, наскільки важливою є роль ОБСЄ у сучасній архітектурі європейської безпеки, особливо з погляду на триваючу трансформацію всього безпекового простору в Європі та провідних світових безпекових організацій на кшталт НАТО чи ООН?

Насамперед варто зазначити, що ОБСЄ є найбільш представницькою безпековою організацією в своєму регіоні. ЄС має 27 членів, НАТО – 28, навіть до Ради Європи входить лише 47 країн. У той час як ОБСЄ налічує 56 держав-учасниць. Як наслідок, ОБСЄ є до певної міри дзеркалом, в якому відображаються головні тенденції розвитку в євроатлантичній та євразійській безпеці, а також політичним термометром, що вимірює температуру міждержавних відносин на широкому просторі „від Ванкувера до Владивостока“. Відповідно, роль і функції ОБСЄ, як регіональної безпекової організації, еволюціонували з моменту її утворення до сьогоднішнього дня паралельно з тим, як змінювалася європейська безпека. Можна виділити три головні етапи. Перший охоплює період від заснування Ради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) у 1975 році до падіння „залізної завіси“ в 1989 році. Це був час ідеологічного і військово-політичного протистояння двох кардинально відмінних соціально-економічних і політичних систем. За тих умов НБСЄ виконувала роль своє-

рідного моста між Заходом і Сходом та форуму, де вирішувалися питання роззброєння і контролю над озброєннями, розроблялися заходи довіри у воєнно-політичній сфері, а також обговорювалися проблеми прав людини і базових свобод. Другий етап розпочався із закінченням „холодної війни“ і тривав десь до кінця 1990-х років. Характерною ознакою цього етапу було визнання всіма державами регіону спільних цінностей та прагнення посткомуністичних країн до демократичних змін. НБСЄ, котра наприкінці 1994 року була перейменована на ОБСЄ і з конференції перетворилася на організацію зі своїми постійнодіючими структурами, надавала активну підтримку процесам трансформації в посткомуністичних країнах, а також була покликана опікуватися конфліктами, що спалахнули в її регіоні. Саме ОБСЄ була і залишається безпосередньо залученою до вирішення конфліктів у Нагорному Карабаху, Грузії та Придністров'ї. З початку XXI століття ОБСЄ, можна сказати, перебуває у перехідному періоді, так само, як на роздоріжжі опинилася система європейської безпеки. Події 2008 року, насамперед війна у Грузії, засвідчили, що на просторі ОБСЄ ще існують серйозні проблеми, а майбутнє європейської безпеки потребує широкого і змістовного обговорення.

І як же ОБСЄ реагує на ці виклики часу?

Якщо говорити про роль ОБСЄ у сучасній безпеці, то можна окреслити кілька аспектів. По-перше, ОБСЄ залишається постійнодіючим форумом для політичного та безпекового діалогу, в тому числі й щодо майбутнього європейської безпеки. По-друге, ОБСЄ є носієм широкого

кола політичних зобов'язань, що їх було розроблено і схвалено державами-учасниками протягом 35 років існування організації, починаючи з Гельсінського Заключного Акту 1975 року. Ці зобов'язання поширюються на всі три безпекові виміри – воєнно-політичний, економіко-довкільний та гуманітарний. Одночасно, ОБСЄ – це ще й інструмент, який допомагає країнам в імплементації взятих на себе зобов'язань. По-третє, ОБСЄ продовжує залишатися важливим інструментом у сфері раннього виявлення, попередження, розв'язання конфліктів та постконфліктної реабілітації. Нарешті, протягом останніх років ОБСЄ приділяє дедалі більше уваги новим, транснаціональним викликам безпеки, таким, як тероризм, торгівля людьми, питанням енергобезпеки та іншим.

Якщо казати про реформування та удосконалення ОБСЄ, чи не йде зараз мова про здійснення кроків у напрямку перетворення організації на більш дієвий механізм, зокрема, як це запропонував президент Росії Дмитро Медведєв?

Питання щодо майбутнього європейської безпеки, а це включає й підвищення ефективності самої ОБСЄ в загальній системі європейської безпеки, були предметом постійного обговорення між державами-учасниками, починаючи з літа 2009 року і дотепер, насамперед у рамках так званого Корфського процесу, що його було започатковано Грецією під час головування в ОБСЄ у 2009 р. і продовжено Казахстаном, який очолював організацію в 2010 р. Згадана пропозиція президента Росії Д.Медведєва щодо укладення юридично-зобов'язуючого договору з європейської безпеки, скажімо так, стимулювала обговорення в ОБСЄ концептуальних питань європейської безпеки. Хоча до цієї ідеї, як відомо, було різне ставлення, але зрештою, було вирішено, що широкий діалог про сучасний стан і майбутнє європейської безпеки, дійсно, потрібен. І майданчиком для такого обговорення було обрано передусім ОБСЄ. Тому що це єдина регіональна організація, яка включає всі країни, що розташовані на просторі від Ванкувера до Владивостока, і яка від самого початку побудована на всеохопному підході до питань безпеки. Якщо російські пропозиції були сконцентровані на воєнно-політичних питаннях, то інші держави-учасники

ОБСЄ, у першу чергу країни ЄС та США, наполягли на тому, аби розглядати європейську безпеку в комплексі, тобто в усіх трьох вимірах. Саме такий підхід було застосовано під час Корфського процесу – низки неформальних зустрічей на рівні Постійних представників при ОБСЄ у Відні. Було також підкреслено, що діалог не повинен мати за мету заміну чи послаблення існуючих в Європі безпекових структур; натомість мова йде про покращення співпраці між ними. Крім того, наголос було зроблено на перепідтвердженні принципів і зобов'язань, що їх зафіксували держави-учасники ОБСЄ в Гельсінському Заключному Акті 1975 р., Паризькій хартії 1990 р., Стамбульській хартії 1999 р. та інших документах і рішеннях організації. Чи не найвагомим результатом Корфського процесу стало рішення держав-учасниць щодо проведення саміту ОБСЄ в Астані 1–2 грудня 2010 р.

Якими є підсумки цього саміту і чи виправдав він сподівання?

Сам факт проведення зустрічі глав держав і урядів в Астані став для ОБСЄ непересічною подією, особливо, якщо взяти до уваги те, що це був перший саміт організації за останні 11 років. Нагадаю, що попередня така зустріч на найвищому рівні відбулась у Стамбулі в 1999 р., а загалом до Астани було проведено лише 6 самітів НБСЄ/ОБСЄ, 5 з котрих – у 1990-х роках. Від початку передбачалося, що Астанінський саміт буде не підсумковим, а таким, що має зафіксувати певні наміри і започаткувати процес їхньої реалізації. Мені здається, це завдання було значною мірою виконано. За підсумками саміту ухвалено Астанінську ювілейну декларацію, до речі, першу політичну декларацію, яку державам-учасникам вдалося узгодити за останні роки. В чому її зміст? Перше, декларація чітко й однозначно перепідтверджує на найвищому рівні і після тривалої перерви всі принципи і зобов'язання ОБСЄ. Особливу увагу в декларації приділено зобов'язанням, що стосуються прав людини, базових свобод, демократії і верховенства права. Друге, декларація ставить за мету втілення в життя стратегічного завдання утворення „безпекової спільноти” в регіоні ОБСЄ, заснованої на співпраці і принципах неподільної і всеохопної безпеки. Також, правда, очікувалось, що учасники саміту

православна церква Київського патріархату заявляє про спроби переманити її священників, УГКЦ стикається зі своїми проблемами, які, зокрема, виражаються в спробах правоохоронних органів зацікавити священників співпрацювати з ними.

11 лютого Число звільнених у результаті адміністративної реформи чиновників може перевищити очікувані 30 %. „Це не той випадок, коли, як у 2005 році, 22 тисячі працівників втратили роботу, бо мали інші погляди. Зараз мова йде про принципово інше: як оптимізувати функції”, – повідомив міністр юстиції Олександр Лавринович. Загалом в Україні 370 тисяч службовців.

12 лютого Першу леді Людмилу Янукович заборонили фотографувати та наближатися до неї без спеціального дозволу. До цих пір Людмила Янукович відрізнялася абсолютною доступністю і люб'язно спілкувалася з представниками ЗМІ при кожній появі на публіці.

14 лютого Австрійський концерн ЕРІС готовий купити „Укртелеком” за 1,33 млрд. доларів (10,575 млрд. гривень). Нагадаємо, ТОВ „ЕСУ”, дочірнє підприємство ЕРІС, є єдиним учасником конкурсу з продажу 92,79 % акцій „Укртелекому”.

15 лютого Пам'ятник Сталіну на території Запорізького обкому Компартії встановлено незаконно, оскільки спочатку він не був внесений в архітектурний проект. У разі появи біля будинку КПУ нового пам'ятника Сталіну його знесуть.

16 лютого У Донецьку батьки дітей, які навчаються в українській школі №111, заявляють про готовність до самоспалення у разі закриття цього навчального закладу. Раніше повідомлялося, що в Донецькій області в 2011 році планується закриття 26 загальноосвітніх шкіл.

17 лютого Більше 80 % українців отримують зарплату до 3,5 тисяч. Менше 2 тисяч гривень отримують більше половини жителів України. Про

» це повідомили в Держкомстаті. У грудні 2010 року менше мінімальної на той момент заробітної плати (922 гривень) отримувало більше 7 % населення. До 1 тис. гривень отримувало 16 % населення.

18 лютого У 2010 році з України в економіку інших країн світу було спрямовано 6,871 млрд. доларів прямих інвестицій. У тому числі в Кіпр – 6,342 млрд. доларів (92,3 % від загального об'єму), у Росію – 194 млн. доларів (2,8 %), в Латвію – 87,9 млн. доларів (1,3 %).

18 лютого Федерація профспілок може розпочати акції протесту проти пенсійної реформи. Федерацію профспілок очолює депутат від Партії регіонів Василь Хара.

19 лютого Підприємство „Гарант” Львівської організації глухих відремонтує резиденцію президента Віктора Януковича „Синьогора” за 33 мільйони гривень. Раніше „Гарант” вже будував дачі Віктора Медведчука та Віктора Ющенка.

22 лютого Президент Віктор Янукович обіцяє цього року створити президентський кадровий резерв „Нова еліта нації”. Основне покликання кадрового резерву – впроваджувати реформи.

23 лютого Згідно із соціопитуванням КМІС, рейтинг партії Януковича за 4 місяці впав більше, ніж на 10 %. Так, за Партію регіонів готові проголосувати 16,8 % усіх респондентів, які взяли участь в опитуванні, за БЮТ – 10,4 %, за „Фронт змін” – 6,5 %. За „Сильну Україну” і Компартію готові проголосувати по 3,3 % респондентів, а за ВО „Свобода” – 3,1 %. 17,6 % опитаних проголосували б проти всіх, 14,7 % – не брали б участі у виборах, 17,3 % – не змогли відповісти на поставлене запитання. Діяльність президента за минулий рік в тій чи іншій мірі негативно оцінюють 50,8 % опитаних, позитивно – 35,5 %, важко відповісти 13,7 %.

23 лютого 3 прийняттям Податкового кодексу тіньова зайнятість в Україні зросла

» схвалить конкретний план дій для формування цієї спільноти. На жаль, через суттєві розбіжності, пов'язані насамперед із вирішенням „заморожених” конфліктів, план дій ухвалено не було. Втім, глави держав і урядів доручили наступним головуючим організувати продовження процесу з розробки такого плану дій.

Тобто, на саміті в Астані питання переформатування ОБСЄ за російським рецептом не ставилось?

Тут треба розрізнити дві речі. Перше, це потреба в діалозі щодо майбутнього євроатлантичної і євразійської безпеки, включно з підвищенням ефективності роботи ОБСЄ. І друге, це конкретна ідея договору з європейської безпеки з юридичними зобов'язаннями. Якщо говорити про перший аспект, то така потреба була визнана всіма державами-учасницями. Якщо говорити про конкретну пропозицію про договір, то вона не зустріла широкої підтримки і, зрештою, не була безпосереднім предметом обговорення в рамках ОБСЄ.

У цьому контексті: наскільки проголошення Україною позаблокового статусу змінило її позиції в ОБСЄ і наскільки ОБСЄ змінило ставлення до України, особливо з огляду на нещодавні рішення щодо головування України в організації у 2013 році?

Якогось зв'язку я тут не бачу. ОБСЄ об'єднує 56 держав, які є дуже різними і у той же час рівними в своїх правах і обов'язках усередині організації. Минулого року ОБСЄ очолював Казахстан, член ОДКБ і СНД; наступного року головував Литва, член НАТО і ЄС; ще за рік цю роль перебере член ЄС і одночасно нейтральна Ірландія. Я навіть сказав би, що прагнення України головувати в ОБСЄ демонструє певну тяглість української зовнішньої політики. Вперше Україна офіційно заявила про намір головувати в ОБСЄ у 2013 р. на засіданні Ради Міністрів ОБСЄ в столиці Словенії Любляні у грудні 2005 р. Пролунало це з вуст тодішнього міністра закордонних справ Бориса Тарасюка. Цей намір кілька разів підтверджувався в наступні роки. Зрештою, таку налаштованість України висловив її теперішній міністр закордонних справ Костянтин Грищенко у своєму виступі на Постійній раді ОБСЄ у Відні у червні 2010 р. Як правило, рішення щодо майбутнього голову-

вання ухвалюється за 2 роки до його початку. Це консенсусне рішення всіх держав-учасниць, як зрештою консенсусними є всі рішення організації.

Що означає на практиці головування в ОБСЄ? Які позитиви від цього може отримати Україна?

Країна, що головує в ОБСЄ, очолює процес політичного діалогу в організації і, певною мірою, задає політичний напрямок її розвитку, визначаючи безпосередні пріоритети діяльності організації протягом одного року свого головування. Тому головування в такій серйозній міжнародній організації це і питання престижу, і доведення свого лідерського потенціалу, і здатності генерувати нові ідеї та вибудовувати часто дуже складний консенсус, зважаючи на існуючі розбіжності в інтересах і позиціях держав-учасниць. Це також нові зовнішньополітичні можливості, що відкриваються. Тут може бути і предметніше долучення до формування зазначеної „безпекової спільноти”, і активніша роль у врегулюванні конфліктів, якими займається ОБСЄ, зокрема не тільки у Придністров'ї, де Україна традиційно є одним з ключових гравців, але також у Нагорному Карабаху та в Грузії. Головування в ОБСЄ – це також величезний досвід багатосторонньої дипломатії. Наприклад, якщо подивитись на попередні роки, то цікаво, що декілька країн, нових членів ЄС, зокрема Польща, Румунія, Болгарія – до вступу у Євросоюз головували в ОБСЄ. І для них це була можливість продемонструвати здатність вести за собою і визначати пріоритети великої європейської організації – досвід, що, я гадаю, їм знадобився пізніше в ЄС. Україна в 2011 році (впродовж шести місяців) буде вперше головувати в Раді Європи, а в 2013 році (протягом цілого року) вперше головуватиме в ОБСЄ. І такий досвід буде просто безцінним.

Тобто, можна сказати, що головування в ОБСЄ буде сприяти у просуванні до ЄС?

Так, головування в ОБСЄ може, окрім іншого, стати кроком в цьому напрямку. Але варто пам'ятати, що поряд із зазначеними суттєвими можливостями, головування в ОБСЄ – це ще й велика відповідальність, яка потребуватиме чималих міжнародних зусиль та важкої роботи

всередині країни. Від країни, яка головує в ОБСЄ і, тим паче, яка ставить за мету здобуття членства в ЄС, очікується, що вона буде демонструвати високий стандарт, слугувати взірцем у виконанні зобов'язань в рамках ОБСЄ у всіх вимірах безпеки, у тому числі і в людському вимірі. Останнє стосується проведення виборів, забезпечення прав людини, дотримання свободи слова, зібрань тощо. Можна навіть сказати, що це буде своєрідним тестом для української влади.

А хто безпосередньо забезпечує головування в ОБСЄ?

Головуючим в ОБСЄ є міністр закордонних справ відповідної країни. Саме на міністра лягає тягар з політичного керівництва досить складною і децентралізованою організацією, якою є ОБСЄ. Велику роль відіграє Постійний представник головуючої країни при ОБСЄ у Відні, який головуватиме на щотижневих засіданнях Постійної ради і організовує весь, фактично щоденний, політичний процес на рівні 56 Постійних представників при ОБСЄ у Відні. З досвіду попередніх головувань, всередині МЗС, як правило, створюється спеціальна робоча група (Task Force), яка забезпечує загальну координацію головування і надає безпосередню підтримку головуючому міністру. З огляду на всеохопний характер ОБСЄ, головування в ній також передбачає добре налагоджену міжвідомчу координацію всередині країни і залучення до різноманітних заходів і проектів ОБСЄ представників та експертів з інших державних структур. Звісно, головуючий тісно співпрацює з Генеральним секретарем і Секретаріатом ОБСЄ у Відні, які надають велику підтримку.

На що потрібно звернути головну увагу українській стороні при підготовці до головування?

Безумовно, корисним буде вивчення досвіду головувань в останні роки. Разом із тим, кожне головування є унікальним, адже якою ґрунтовною не була б підготовка і організація, завжди існує компонент непередбачуваності. Наприклад, у 2010 році сталися відомі події в Киргизстані, в сусідній країні до Казахстану, який головував в ОБСЄ. І тут велику роль грає вміння головуючої країни швидко та ефективно реагувати на несподівані виклики, приймати рішення, сприяти консенсусу поміж

державами-учасницями, координувати діяльність різних інституцій всередині організації та забезпечувати координацію з іншими міжнародними організаціями.

Щодо безпосередньої підготовки, то вона включає, як мінімум, два компоненти: по-перше, визначення політичних цілей і пріоритетів, над якими варто розпочинати думати вже тепер, але які, вочевидь, залягатимуть також від подальшого розвитку самої організації, європейської безпеки та ширших міжнародних процесів до початку українського головування в 2013 р.; і по-друге, організаційне забезпечення головування, включно з відповідними людськими і матеріальними ресурсами, враховуючи той факт, що обсяг завдань перед МЗС у Києві і Постійним представництвом України при ОБСЄ у Відні зростає в рази.

До речі, вже починаючи з 2012 року, Україна стане членом Трійки ОБСЄ (до якої входять: країна, яка головує в організації; країна, яка головувала попереднього року; країна, яка головуватиме наступного року). Це значить, що Україна розпочне безпосередню участь у процесі здійснення політичного керівництва організацією і, так би мовити, почне адаптуватися до своєї нової ролі головуючої в ОБСЄ. Як член Трійки, у 2012 р. Україна очолюватиме Контактну групу з середземноморськими державами-партнерами ОБСЄ і у цій якості опікуватиметься розвитком діалогу і співпраці між ОБСЄ та шістьма середземноморськими партнерами.

Отож, у 2013 р. Україна матиме чудовий шанс проявити себе як велика європейська країна, яка здатна відігравати вагомий регіональний і міжнародний роль. Мені здається, що навіть з огляду на попередній досвід головування українського міністра закордонних справ Геннадія Удовенка на Генеральній Асамблеї ООН та членства України в Раді Безпеки ООН, головування в ОБСЄ буде поки що найбільш масштабним проектом з участі України в роботі великої міжнародної організації. Але я певен, що Україна зі своїм досвідом зовнішньополітичної діяльності має всі шанси успішно впоратися з цим завданням.

**Спілкувався Михайло Самусь,
Центр досліджень армії, конверсії та
роззброєння, Прага**

в два рази. Про це сказав начальник управління організації надання соціальних послуг Державного центру зайнятості України Ігор Сухомлин.

24 лютого Більше третини українців (39,6 %) вважають орешти і допити опозиціонерів політичними репресіями. 30,9 % вважають, що таким чином влада бореться з корупцією.

24 лютого Україна посіла перше місце серед країн СНД щодо показників інфляції – 9,4 %.

24 лютого Штучний дефіцит борошна на українському ринку був спровокований напруженням цін на пшеницю напівдержавним ТОВ „Хліб Інвестбуд”, яке отримало квоти на експорт. Після подорожчання пшениці борошномельні підприємства відмовилися від продажу борошна, побоюючись жорстких санкцій держави до „спекулянтів”. У результаті симбіозу державного і приватного капіталу цей зерновий гравець виступає як торговельний підрозділ Державної продовольчо-зернової корпорації України. Ціни в січні 2011 року тримались у коридорі 1600–1700 гривень за тону пшениці третього класу, тоді як з появою „Хліб Інвестбуд” ціна піднялася до 2200–2500 гривень за тону. При цьому на ринку не було ані конкуренції закупівельників, ані дефіциту зерна.

25 лютого Спікер Володимир Литвин прогнозує, що парламент більшістю голосів підтримає змішану систему виборів.

25 лютого Виповнився рік з дня інавгурації Віктора Януковича на пост президента України. З цієї нагоди президент поспілкувався з народом через прямі телемости в регіонах, а також закликав на розмову трьох попередніх президентів. Досі президенти України ніколи не збиралися разом.

Перший рік президентства Януковича – позитиви і їхні негативні наслідки

» Даючи оцінку першого року президентства Януковича, треба сказати, що певні досягнення і позитивні рухи тісно пов'язані з їхніми ж негативними наслідками.

Янукович, на відміну від Ющенка, зміг сконцентрувати владу у своїх руках. І завдяки цьому вдалося подолати конфлікт усередині виконавчої влади, а також проблемні моменти у відносинах між різними гілками влади. В Україні зараз немає політичної війни між президентом і урядом. Система державного управління, в принципі, працює як єдиний організм. Також достатньо стабільно працює Верховна Рада, де є стала більшість. Але концен-

з процесами реформ пов'язані інтереси деяких прошарків бізнесу або окремих фігур. А поруч із реформою треба боротися з корупцією. Не буде боротьби з корупцією – ефект від реформ буде меншим, а то й взагалі його не буде.

Щодо зовнішньої політики, тут позитивом є продовження курсу європейської інтеграції. Триває робота над новою угодою про асоціацію зони вільної торгівлі. Якщо все буде гаразд, можливо, протягом року Україна вийде на фінішну пряму. Є домовленість з ЄС лібералізації візового режиму. Проте ми вже були свідками першої символічної кризи у взаєминах з ЄС з точки зору оцінки європейцями внутрішньополітичної

є поліпшення відносин з Росією. Зараз більшість конфліктів, які були раніше, немає. Зникли газові конфлікти, зменшилися виклики і ризики сепаратизму в Криму. Але зараз навіть прихильники нинішньої влади визнають, що Харківські угоди були скоріше програшем, ніж виграшем. По-перше, вони створили нашу довгострокову геополітичну залежність від Росії, а по-друге, не змінили ціну на газ. Ми отримали знижку, але зараз ціна на газ знову зростає. І наша газова залежність так і залишилася. І ми зараз бачимо, як українське керівництво біжить, „задрив штани“, за старшим російським братом і дуже уважно підходить до стратегічних російських пропозицій і ініціатив, нових інтеграційних проектів, не поспішає в митний союз, і змушене реагувати на поради російських друзів.

Одна з головних зовнішньополітичних проблем України – формування більш-менш оптимального балансу інтересів між Заходом і Росією – залишається. До того ж, відмова від вступу у НАТО і законодавче закріплення позаблокового статусу зменшило зовнішньополітичну можливість для маневру України.

Ситуація всередині країни непрості. Хоча новій владі вдалося фінансово стабілізувати країну завдяки, зокрема, допомозі МВФ, в останні місяці ми побачили сплеск інфляційних тенденцій на споживчому ринку, є проблеми збільшення комунальних тарифів, різко зросла ціна на бензин. А це все дратує і викликає зростання соціальної напруги, а відповідно, і певні тенденції політичної напруги. А події на Близькому Сході також емоційно впливають як на опозиційно налаштованих українських громадян, так і на владу. Незадоволення нинішньою владою зростає, але існує також велика недовіра до головних опозиційних сил. Ефект ланцюгової реакції, сплеск протестних дій, в принципі, можливий, але це речі, як ми побачили в Тунісі і Єгипті, які спрогнозувати важко.

Бачимо посилення політичної залежності судової системи, надмірну активність правоохоронних органів і силових структур, політичну лояльність впливових засобів масової інформації, суттєве погіршення відносин між владою і опозицією. Прикладом є криваві бійки у Верховній Раді чи карні справи проти представників опозиції.

трація влади в одних руках створила серйозні виклики і проблеми для демократії. Як наслідок, ми бачимо посилення політичної залежності судової системи, надмірну активність правоохоронних органів і силових структур, політичну лояльність впливових засобів масової інформації, суттєве погіршення відносин між владою і опозицією. Прикладом є криваві бійки у Верховній Раді чи карні справи проти представників опозиції. Сам парламент працює, але погіршилась його внутрішньопарламентська ситуація. Ми зараз бачимо не те що кризу українського парламентаризму, а її занепад.

Спроба влади започаткувати процес структурних реформ, те, що ці реформи є заявлені, це, безумовно, позитивно, але те, як реформи готуються і впроваджуються – це вже є проблемою. Тут ми бачимо явне нехтування громадською думкою,

ситуації в Україні. А це серйозний сигнал, на який нинішній владі треба звернути увагу. Нова влада частково намагається враховувати цю думку. Вона напевно буде намагатись якось нейтралізувати ситуацію, але багато представників нової влади (це стосується і самого президента, якому не вистачає зовнішньополітичного досвіду, я вже не кажу про керівників прокуратури чи силових структур) не розуміє логіки західних політиків. Не дуже добре знається на їх ментальності, і саме тому можливі заяви на кшталт „наші корупціонери, лобіюючи, купують своїх захисників на Заході“. Це лише поглиблює кризу у відносинах із Заходом. А тут треба більш гнучко підходити і намагатись розуміти принципи, цінності західних демократій. Зрозуміти логіку того, чому вони так критично реагують на внутрішньополітичну ситуацію в країні. Позитивом, без сумніву,

Володимир Фесенко, Київ

Україна через призму „Wikileaks”: нікого не здивували

» „Wikileaks” оприлюднили 1139 документів стосовно України. Втім, жоден із них не спричинив не тільки значного скандалу, але й навіть не привернув уваги суспільства. І справа не в тому, що дипломатичне „таємне” листування не містило інформації, яка могла б викликати гостру реакцію громадськості. Банально, але ця інформація не була таємницею для широких мас.

Основними українськими темами „Wikileaks” стали обговорення команд Вікторів Ющенка та Януковича напередодні президентських виборів, продаж Україною зброї для сумнівних, з точки зору США, країн, та протиріччя в команді помаранчевих тощо. Джерелами інформаційних витоків стали досить неоднозначні українські політики, кожен з яких переслідував якусь свою вигоду.

Наприклад, другий президент України Леонід Кучма навідувався в посольство США напередодні президентських виборів 2009 року для того, щоб покращити імідж свого колишнього протеза Януковича та переконати у його надійності. Він запевняв посла, що ні Янукович, ні його радники не є пішаками Росії. А великий бізнес, який фінансує Януковича, змусить його захищати інтереси України. Натомість, на переконання Кучми, північний сусід вже на практиці продемонстрував, що має достатньо важелів впливу на Юлію Тимошенко.

Бізнесмен-мільярдер Дмитро Фірташ приходив до посольства, щоб покращити власний імідж в очах США. Фірташ є власником половини компанії „РосУкрЕнерго”, яка займається поставкою газу в Україну (другою половиною компанії володіє „Газпром”). Він переконував, що не має стосунку до голови російської мафії Семена Могилевича і що весь свій газовий бізнес побудував без порушення законів. Водночас, сам посол у своїх висновках зазначає, що Фірташ не був достатньо переконливим. Він чітко прослідковує зв'язок російської мафії з Фірташем,

який є прикриттям для бандитів, що перекачують газ із Росії в Україну та країни ЄС. Посол також чітко відмітив, що саме Фірташ є одним із головних фінансистів Партії регіонів, а його люди складають половину команди Януковича. І таким чином, дипломат робить висновок, що незважаючи на прагнення регіоналів зробити ребрендинг свого кримінального наповнення, їм це не вдається.

Крім того, українці дізналися, що Фірташ у 2008 році викупив 61 % акцій медіагрупи „Інтер”, яка є власником 7 телевізійних каналів та найпотужнішим медіаресурсом в країні.

Натомість помаранчеві політики, які приходили у посольство, займалися обливанням брудом один одного, розповідаючи про підкилимні інтриги. Такими ябедками виявились і экс-міністр внутрішніх справ Юрій Луценко і экс-міністр юстиції Роман Зварич та інші. Українці п'ять років спостерігали за публічним веденням війни між командою Ющенка та Тимошенко, тому для них „розсекречена” інформація політиків не була актуальною.

На міжнародній арені, у доповідях дипломатів Україна зображена як нечесний експортер зброї у „ненадійні” країни третього світу, що і так є загальновідомою для українців

інформацією. Для громадськості важливіше в цьому питанні є те, що Україна хоч на чомусь заробляє на світовому ринку.

Більш важливою для світової громадськості стала інформація про те, що президент Росії Дмитро Медведєв здійснював тиск на свого азербайджанського колегу Ільхама Алієва з метою недопущення визнання Азербайджаном Голодомору в Україні. У протилежному випадку

– „ви можете забути про Нагірний Карабах”, наголошує Медведєв. Утім, як українське суспільство звикло до свавілля своїх політиків, так і світова громадськість звикла до свавілля Росії. В будь-якому випадку реакції на цю інформацію не було жодної.

Користь від „Wikileaks” отримали журналісти та науковці, які відтепер мають додаткові офіційні джерела, на які можна посилається для аргументації своїх тверджень про український політикум. Пересічний українець, прочитавши „Wikileaks”, тільки зітхне і скаже: „я так і знав – нами керують бандити”.

Богдан Бачинський, Львів

Політика української влади загострює релігійну ситуацію

У першій половині лютого мені випала нагода побувати в Чернівцях у своїх тестів. Виглянувши у вікно одного ранку, я побачив цікаву картину. У дворі в оточенні дев'ятиповерхівок невеличкий натовп емоційно щось обговорював. Найбільше вразило, що серед людей (мешканців району) юрмилися православний батюшка і „група підтримки“ – чоловіки з величезним дерев'яним хрестом. Неподалік чатували міліціонери. Однак приблизно через годину хрест поклали у багажник машини і вивезли. Того ж дня ми дізналися, що стали свідками невдалої спроби освятити місце зведення Церкви Московського Патріархату. Найцікавіше, що храм мав повстати на місці дитячого майданчику. Жителі району захистили двір. Одним словом, рейдерську атаку УПЦ МП відбили, принаймні в Чернівцях.

Попри певний комізм, справа не така проста. Від початку президентства Віктора Януковича зростає дисбаланс у релігійних стосунках на користь однієї конфесії – УПЦ Московського Патріархату. Не виключено, що це призведе до чергового напруження в українському суспільстві.

Незалежна Україна отримала непросту спадщину від російської, а пізніше радянської імперії. У тому числі і в конфесійній сфері. По-

перше, на місці Російської Православної Церкви виникла УПЦ Московського Патріархату. По-друге, відновили діяльність Українська Греко-католицька Церква та Українська Автокефальна Церква. І зрештою виокремилася УПЦ Київського Патріархату. Вже у 1990 році три церкви втягнулися до політичної боротьби. Одночасно з національним відродженням та демократичними процесами зросла кількість парафіян, змінилися релігійні інститути. Саме тоді назріла необхідність правового врегулювання конфесійних відносин. 23 квітня 1992 року Верховна Рада ухвалила Закон Про свободу віросповідання та релігійні організації. Тим самим скасовувався Закон Про релігійні спільноти на Україні від 1976 року.

Кривавий вівторок

У часи Леоніда Кравчука у частковому фаворі опинилася УПЦ КП. У липні 1994 року Кучма провів зустріч з церковними можновладцями. Новий президент заявив, що мета його політики – припинення міжконфесійних суперечок, гармонізація взаємовідносин між конфесіями та державою, вдосконалення законодавства, рівність церкви перед правом. Тим не менше опоненти дорікали Кучмі, що той виразно підтримував УПЦ Московського патріархату.

Критичним моментом у стосунках між УПЦ Київського Патріархату і владою стали події 18 липня 1995 року – „кривавий вівторок“. Під час спроби поховати митрополита УПЦ КП на території Софії Київської міліція не допустила процесію до заповідника. Сталася масова бійка. Здавалося, після цього протверезіли усі, а влада взяла курс на рівновагу у відносинах з Церквами.

Три Церкви однієї конфесії

Цікавим є рапорт про відносини між Церквами та суспільством, підготовлений у 2002 році Центром Разумкова. Виявилось, що в більшості непорозуміння обумовлені різницями догматів і канонів та майновими суперечками. Як впливало з рапор-

ту, простежувалась чітка кореляція між Церквами та їх ставленням до української держави. Церкви мали власний „національний характер“. Наприклад, Київський Патріархат та Автокефальна Церква проявляли патріотичні настрої. А Московський Патріархат, підпорядкований Російській Православній Церкві, репрезентував російські інтереси.

Як підкреслюють українські дослідники, „немає сумнівів, існування трьох Церков однієї конфесії – явище аномальне. Але воно віддзеркалює лише аномалії соціально-політичної реальності України, які неможливо побороти адміністративними методами“. З точки зору стабільності держави найкращий вихід, здається, – поєднати уламки Православної Церкви з прив'язкою до території України. Власні такі спроби робились за часів Віктора Ющенка. Однак завершилися нічим.

На думку експертів Центру Разумкова, створення Єдиної Помісної Церкви можливе лише за трьох умов. А саме виключення з цього процесу чинників – етнічного, мовно-культурного та політичного. Іншими словами, найважливіше – засада громадянської солідарності. Інші спроби, на думку спеціалістів, приречені на поразку. І навіть можуть призвести до нових напруг.

Отже, дотепер об'єднати конфесії не вдалося. (Хоча період президентства Ющенка – це рівноправний період для усіх Церков України).

Лише одна Церква

Ситуація змінилась у 2010 році. На ініціативу Януковича запросили Патріарха МПЦ Кирила, проігнорувавши навіть митрополита УПЦ Київського Патріархату Володимира. Мало того, Віктор Янукович ліквідував Державний Комітет у справах релігій, який сприяв вирішенню взаємних суперечок. По суті, контакти президента обмежились зустрічами виключно з діячами Московського Патріархату та Митрополитом Київським Володимиром (Сабоданом). Прохання інших ієрархів про зустріч президент ігнорує. Знаковим стало привітання президента зі Святим Різдва Хрис-

Фотос: Петро Андрусенко

Фото: Петро Андрусечко

тового лише православних. Хоча відомо, що на Україні представлені інші напрямки християнства.

Фаворизуючи лише УПЦ Московського Патріархату, влада порушує Конституцію. Звідти сприяння нової влади у будівництві нових церков. Взамін можна розраховувати на прихильність УПЦ МП, а потім Російської Православної Церкви. Звідти недалеко до російського політикуму. Приклад – міністр освіти Дмитро Табачник, який користується підтримкою РПЦ та УПЦ КП. Ймовірно, від такої «співпраці» свої бонуси має великий бізнес.

Тим часом рейдерських атак УПЦ МП на храми інших церков побільшало. Наприкінці січня Патріарх УПЦ КП Філарет зазначив, що влада націлена ліквідувати Київський патріархат. Депутати Тернопільської міськради ще на початку січня звернулися до президента. У заяві пропонувалося «скасувати усі преференції для УПЦ МП, припинити дискримінацію УПЦ КП, позбавляючи її можливості проводити обрядову діяльність».

Сьогодні представники УПЦ КП занепокоєні проектом нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійних організацій». Адже

Російська Православна Церква – це таке собі Міністерство розширення російського впливу на Україну. Як зауважує Філарет, слідом за ідеєю станеться духовне об'єднання навколо Москви, потім політичне, а далі – територіальне.

приймався проект без узгодження з конфесіями. Наприклад, у проекті є новелізація – конфесії не матимуть права отримати статус юридичної особи. На думку Філарета, представники МП відбиратимуть храми у судовому порядку (а суди ж корумповані!).

Міністерство розширення російського впливу

Наступ УПЦ КП часто розглядається як експансія Російської Право-

славної Церкви. De facto РПЦ – це таке собі Міністерство розширення російського впливу на Україну. Наприклад, саме патріарху Кирилу належить ідея «Русский Мир». Як зауважує Філарет, слідом за ідеєю станеться духовне об'єднання навколо Москви, потім політичне, а далі – територіальне. Схожа позиція у Тараса Чорновола. В одному з інтерв'ю він сказав, що «російські патріархи бажають керувати в Україні напругу». А це може в майбутньому породити конфлікт по лінії УПЦ МП – РПЦ. Наприклад, під час останнього Собору РПЦ Митрополит Володимир (УПЦ МП) жодного разу не згадав про «Русский Мир». Проте неодноразово згадував про «особливий статус» УПЦ МП. Скоріше за все, УПЦ МП прагне зберегти принаймні часткову незалежність від Москви.

Тепер справа за владою. В українських нелегких умовах держава повинна дотримуватися світського характеру. Це означає, що треба дистанціюватися від усіх конфесій. А показова релігійність президента – аж ніяк не його особиста справа, як пояснює дехто з Партії Регіонів.

Петро Андрусечко, Познань

Сашко Ушкалов: „В українській літературі бракує текстів із претензією на інтелектуальність“

➤ Письменник із Харкова Сашко Ушкалов у двотисячні роки став одним із найпомітніших представників молоді генерції літераторів-„двотисячників“. Причому, на відміну від багатьох інших, з ходу охопив і поезію, й прозу, і навіть драматургію, місце якої в сучасній українській літературі більш ніж скромне. Поетична збірка „Перипатетика блюз“, книжка абсурдних п'єс „Esc“ і повість „БЖД“ були помічені критиками й мали помітний читацький успіх, особливо „БЖД“. Також він став одним із авторів доволі гучної антології „Декамерон“. Письмо Ушкалова, одночасно іронічне, пригодницько-хуліганське, образне й десь у глибині сумно-замислене, припало до душі багатьом. Про його дотеперішні твори ще можна сказати, що вони неминуcho стильні, впізнавані, мають характерний, якщо так можна висловитися, „плавно-тягучий“ темпоритм. Тематика творів переважно належить до ефектного молодіжного дискурсу, що підтримується і підкреслено сленговою мовою (мабуть, не остання причина популярності його творів та особливо добра риса з погляду заповнення жанрово-тематичних літературних лакун). І, судячи з уривку з нового роману, ця характерна ознака Сашкових творів залишається актуальною.

Сашку, що ти зараз більше пишеш, поезію чи прозу? І чи плануєш щось нове у драматургії?

Я зараз узагалі пишу тільки прозу, писати водночас поезію і прозу ніколи не виходило, це дуже різнопланові штуки, скажімо, як водночас займатися боксом і бальними танцями. Драматургією займатися не планував, але вже доволі тривалий час думаю над тим, аби створити повнометражний кіносценарій за „БЖД“...

Чого, на твою думку, бракує в тому наборі сучасної української літератури, який пропонують читачеві книгарні, бібліотеки та інтернет?

Відповідь буде банальною, але не вистачає асортименту. Словом, нема такого, щоб очі розбігалися. Аби ти прийшов до книгарні й у позитивному сенсі не знав, що вибрати, аби на полиці відразу ж стояло 10-15 книжок, яких тобі хотілося б. Якщо говорити про жанри, то, безумовно, значно слабше представлена драматургія. Слабинка прози полягає у майже повній відсутності історичного роману й текстів із претензією на інтелектуальність. Щодо поезії, то тут ніби все гаразд. Її багато й вона дуже різна, це тішить.

Коли чекати наступної книжки Сашка Ушкалова?

Із упевненістю можу сказати, що ближче до літа. Тобто я дуже сподіваюся, що за кілька місяців на полицях книгарень опиниться мій новий роман. Роботу над текстом майже завершено, лишилися деякі штрихи й апробація на людях, думку котрих я ціную й поважаю. А далі вже справа за видавцем.

Про що буде нова книжка і чим вона відрізнятиметься від „БЖД“ чи інших? Маю на увазі, темою, стилем...

Ти справді думаєш, що я зараз про все це розповім?

Чи є теми, про які ти ніколи не став би писати?

Важко сказати, завжди розгублююся, коли чую це запитання. Зоофілія, напевно... От про неї не писав би, хоча... Під псевдо і за великі гроші, хтозна... От уяви, приїздить мужик на джипі й каже тобі — напиши роман про зоофіла, ось тобі аванс 200 тисяч баксів. Ну, це жарти, звісно. Тобто я не писав би про те, що мені не подобається. А смаки, вони ж увесь час змінюються.

Чому тобі важливі так часто саме теми такого собі „молодіжного протистояння злему світу“, пригод із гопуватим присмаком?

Знаєш, я взагалі не оперував би поняттями „добро–зло“, я краще сказав би „нормально–ненормально“. Бо добра як такого не існує. Добро — це нормальні вчинки, вчинки, які людина має робити завжди. Ти комусь підставляєш у халепі плече, витягуєш когось із неприємностей — і це не означає, що ти добрий, це означає, що ти нормальний, бо кожна нормальна людина зобов'язана так робити, без усіляких відмазок. Ти ставиш такі небезпечні запитання, що це інтерв'ю починає скидатись на проповідь баптистського пастора. Щодо гопуватого присмаку, я не зовсім розумію, що ти мав на увазі. Більше того, заперечую існування такого присмаку в моїх текстах. Такі герої зринають, безумовно, але присмак...

Іноді, коли читаю твої твори, складається враження загальної песимістичності. А як воно відчувається тобі, зсередини?

Ті, хто мене знають, часом теж говорять, ніби я песиміст. Насправді я абсолютно реально дивлюся на речі, а ті песимістичні нотки, які можна помітити як у моєму характері, так і в моїх текстах, є не більш ніж самонакруткою, що допомагає впоратися з проблемами. Для мене краще накрутити себе по повній, вирахувати всі можливі негативні розв'язки, а потім із полегшенням зітхнути (мовляв, було не так уже й страшно), ніж зухвало, груди колесом, кидатися на перепони, а потім безбожно облажатись, недооцінивши масштаб проблеми. Це особисто моя позиція, що, вочевидь, передається й деяким моїм героям.

Що найприємніше і найлегше в письмі, в самому процесі написання творів – вибудовувати сюжет чи, наприклад, зачіплятися за якісь „фішки“ на зразок метафор, краєвидів, жартів, чи ще щось?

Приємне геть усе, письмо — це приємна територія. Найлегше вдається виписувати діалоги. Вони в мене, як правило, навіть не

редагуються, тобто перша версія і є остаточною.

Що нині читаєш, і що з цього міг би порадити іншим?

Зараз перечитую ту літературу, над якою працюю. Укотре читаю „Голубое сало“ Сорокіна, бо вже є домовленість із „Фоліо“, що цю книгу перекладатиме саме я. Читаю німецьку книжечку про світову історію та політику минулого століття, котру паралельно перекладаю для одного зі столичних видавництв. Прочитав останню книгу Ерленда Лу, розчарувався так, що навіть назву її забув. Там скандинавська сім'я їде у відпустку до якогось німецького містечка з химерною назвою. Раніше від Лу просто фанатів, але ця книга виявилася для мене відчутним нокдауном. Я знайомий з одним норвезьким автором, що друкується в тому самому видавництві, де й Лу, то спробую через нього спитатися в Ерленда, що це вбіса було?

Як ти розумієш літературний успіх?
Писати те, що тобі подобається, »

тобто ти впарюєш студентам сучасну українську літературу, не в тому сенсі, що продаєш, а в тому сенсі, що підсаджуєш на неї. Та й розважитися можна, коли слухаєш, що вони говорять про сучукрліт. Коцарев, чув би ти враження студентів-заочників від твоїх поезій!

Ти є одним із упорядників збірки архівних матеріалів НКВД про репресованих українських письменників. Розкажи трохи про цей проект, і яким має бути його продовження?

Це мій спільний проект із Ушкаловим-старшим. У самому проекті подано матеріали з архівно-слідчих справ Шпола, Слісаренка, Ірчана та ще чотирьох письменників епохи Розстріляного Відродження. Цікава книга вийшла, як на мене. Щодо продовження серії „Архів Розстріляного Відродження“, то питання треба ставити не мені, а видавництву „Смолоскип“. Ушкалови – старший і молодший – свою справу зробили, власне, вигадавши назву серії та упорядкувавши перший том.

І, мабуть, найбанальніше запитання. Вже остаточно пішли від нас двотисячні роки. Чи міг би ти їх якось підсумувати? І загалом, і в літературі. В чому сподівання виправдалися, а в чому – ні? Чим найбільш запам'яталося те десятиліття?

Ти уявляєш, скільки можна наговорити про життя в проміжку між 17-ма та 27-ма роками? З моменту шкільного випускного, коли п'яні однокласники намагалися зустрічати сонце на березі одного з харківських водосховищ (тоді саме йшов дощ, а вони дивилися не на схід, а на захід) і до теперішнього моменту, коли куриш по дві пачки на день, маєш свою сім'ю, кілька книжок в арсеналі й розуміння того, що не все так просто і не все так складно, як може здаватися. Словом, мені в двотисячні велося непогано, і я хочу подякувати всім, хто до цього мого „непогано“ причетний.

» маючи при цьому солідні тиражі й гонорари.

Що є важливішим: певні думки, ідеї, закладені у твої твори, чи те, як їх написано, форма, метафори?

І перше, і друге. Ідея без якісної форми стає безбарвною, форма без якісної ідеї — це як автомобіль без двигуна.

Знаєш, я нещодавно зі здивуванням зрозумів, що знову стає актуальною дискусія про те, чи мусить письменник займатися, так би мовити, „чистим мистецтвом“, а чи неодмінно має взяти на себе соціальну відповідальність, „соціальне замовлення“. Що ти можеш сказати з цього приводу?

„Чисте мистецтво“? Гм... Навіть „чисте мистецтво“ має свій соціальний складник, тобто воно або сприймається, або ж не сприймається. У разі, якщо воно сприймається, мова йде про отримання рецепієнтом естетичної насолоди. Якщо ж воно не сприймається, то стає в опозицію до „соціального замовлення“, тобто відіграє роль, так би мовити, мистецького „зла“. Все просто, в останньому випадку працює матриця „добро-зло“. Складне питання, я б ним не заморочувався, бо істину тут ніколи не знайти.

Нещодавно ти побував на літературній стипендії у Польщі, які твої враження від перших відвідин цієї країни? Як писалося?

Хороша країна, привітна, особливо коли спілкуєшся на вулицях німецькою. Українці й чехи там не вельми в респекті, але менше з тим. Чисто, затишно, спокійно, все чітко й відлагоджено. Писалося дуже непогано, але це вже після акліматизації, оскільки, маю зізнатися, це був мій перший виїзд за „справжній“ кордон. Раніше бував лишень у Росії та Білорусі, з тієї причини, що бюрократи не хотіли видавати мені закордонний паспорт через мій розмоклий український, який цілком годиться для пересування Україною, проте геть не годиться для установ, що видають закордонні паспорти. Єдине, що дратувало в Кракові, це цілковитий спокій і європейські ціни на цигарки. Зі спокоєм ще куди не йшло, можна, приміром, із коханою в скайпі полатися, а от із цигарками вже нічого не вдієш.

Науковець Олександр Ушкалов – він живий і актуальний, чи лишився тільки письменник Сашко Ушкалов?

А то, звісно, живий. Як науковець я працюю далі, наразі мене найбільше цікавить така штука, як літературний побут 1920–30-х років. От візьму ще й здурю напишу про це докторську, хтотзна...

А як тобі працюється викладачем?

Цікавий досвід такий, але не знаю, чи надовго мене ще вистачить. Нагадає роботу комівояжера,

володар акваріумів

дійові особи:

ален – кажан, чоловік вдягнений у чорний плащ, спецназівську маску, альпіністські боти

роббі – брат-близнюк алена, глухуватий

павел – товстун років 55-ти

мадам – дуже стара жінка в прозорій білій сукні; палить люльку

володар акваріумів – голісіньке дворічне біляве хлоп'я

робітничо-студентська демонстрація – масовка

антураж:

посеред сцени росте велетенське потріпане часом і вітрами, але все ще дуже міцне дерево, до гілля якого, наче плоди, підвішено безліч трилітрових банок із маленькими рибами; на дереві живуть ален і роббі

дія:

ніч, тиша; кажани сплять у гіллі (майже вся сцена поглинута темрявою, дерево підсвічене зеленкуватим світлом, а банки рожевим)

ален: (несамовито кричить, аж захлинається) а-а-а-а-а-а-а-а!!! у-у-у-а-а-а-а-а! а-а-а-а-а-а!

роббі: що, що таке?..

ален: а-а-а... жаж... жаааах, я більше не можу...

роббі: пах? у сенсі "шари" чи в сенсі "запах степу"?

ален: у сенсі шаростепозапаху... ідіот... мені жажіття сниться, розумієш, жажіття... вже шостий-шостий-шостий день... але сьогодні було найстрашніше...

роббі: пригадую, якось мені наснилось, що мене засмоктало в кухонний комбайн... тобі теж снівсь комбайн?

ален: ні, мені снилася пустеля...

роббі: качеля? це та зелена, що сержа торік прибила?.. хай небеса йому будуть пухом...

ален: (роздратовано) пу-сте-ля! з піском!!!

роббі: і що ж там жажливого?..

ален: значить, сниться мені, що я лечу над пустелею... скрізь пісок, пісок, пісок... лечу, лечу, лечу... і жодного деревця, жодного кущика... жоднісінького...

роббі: і що?

ален: і нікуди сісти... раптом я бачу перед собою вишню ... з останніх сил долітаю до неї, чіпляюся за гілку й... падаю на гарячий пісок...

роббі: галюн...

ален: він обпіка мені крила, засипає очі... але це ще не найстрашніше... я починаю непритомніти – і тут із піску з'являються маленькі фіолетові саламандри... (нажахано) вони заповзають мені у ву-у-у-ха! вони вовтузяться в мій голові, у животі!!! я вагітний саламандрами...

западає тривала мовчанка.

роббі: (дещо спантеличено) херня якась...

по цих словах чуто звук зламанної гілки; роббі

з неймовірним шурхотом зривається й, наче мішок, падає з дерева; акваріуми загрозово хилитаються.

ален: (злякано) ой-йо... акваріуми... бовдур... усі цілі?

роббі: (валяючись під деревом, стогне) о-о-ой... бля... ой... бля... всі тельбухи поодбивав...

ален: (майже в паніці) акваріуми??? акваріуми цілі?

роббі: та цілі-цілі... щоб їх... де вони взялися на мою голову... (покректуючи, лізе назад на дерево)

западає тиша. за якусь мить сцена зі східного боку починає світитися рожевим кольором. тим часом рожева підсвітка банок поступово згасає. світло стає сильнішим і незабаром заливає всю сцену. починається день. з динаміків лунає потужний рев літака і з-під стелі на сцену й у глядацьку залу починає сипатися безліч листівок:

УВАГА!!! УВАГА!!! УВАГА!!!

товариші, будьте дуже обережні!!! вони скрізь – на вулицях, у під'їздах, у ліфтах, у багажниках ваших авто, у жіночих ридикюлях, у телефонних будках, у ваших кишнях, у ватерклозетах – вони знають усе, що ви думаєте!!! і проти них нема жодної вакцини... СХИБЛЕНІ КАЖАНИ!!! їм сниться, що вони вагітні саламандрами... скажіть, хіба може нормальному кажанові таке наснитися??? це неподобство!!! але це ще не все – вчора один із них намагався зґвалтувати мадам – найстарішу мадам на світі!!! свідомі громадяни, скажемо НІ кажанам!!! приходьте завтра під велике дерево!!! буде мітинг!!! **НО ПОШАРАМ!!!**

з одного кінця сцени в інший швидко пробігає павел з мегафоном, вигукуючи: „но пошарам!!! но пошарам!!! не бийте по шарам!!! будьте гуманні!!!“.

ален: ну ти тільки глянь, що ці покидьки пишуть...

роббі: зґвалтувати??? зґвалтувати це шестиноге створіння??? уууу!!!

ален: здається, я чогось не доп'яв... роббі, учора я весь день охороняв акваріуми, а ти... де ти був?

роббі: літав розвіятись і зустрів по дорозі мадам-шестиніжку...

ален: ти коли падав, то часом не на голову?

роббі: та не знаю... ця мадам, вона така стара, що може ходити тільки зі стільцем – соває його перед себе... але найдивніше знаєш що?

ален: що?

роббі: що вона сама до мене причепилась! питає, мов, знаєш, як я дожила до 117 років? авторська система „дабльсфінкс“! щойно в жінки починається клімакс, треба ходити, як я, тобто зі стільцем...

ален: а що таке клімакс?

роббі: та хрін його зна, певно, якийсь різновид маразму... а я на неї так дивлюся, а вона в прозорій білій сукні... а під сукнею взагалі нічо...

ален: йой...

роббі: я ж і кажу: а чо це така поважна пані світить своїми принадами? а та: в душі мені 17, поцілуй мене в зад! і пошкандибала геть... дабльсфінкс...

з динаміків починає лунати дитячий сміх, і на сцені з'являється володар акваріумів. він бавиться листівками й сміється так, як уміють сміятися тільки діти; сміх не вщухає ні на мить – володар акваріумів стає під деревом і по черзі вказує пальчиком на кожну з банок – ті спалахують рожевим і миттю згасають; хлоп'я продовжує сміятися, а потім пісяє на коріння дерева.

мадам: (виповзає на сцену з-за лівих порт'єр) ай-яй-яй!!! як тобі не соромно!!! ай-яй-яй!!!

володар акваріумів: а що сьогодні за день?

мадам: не-ді-ля (всідається на стільця й закурює)...

володар акваріумів: це твоя неділя, далую її тобі...

а взагалі, тут усе належить мені... гля, як холоше, ой як холоше... (сміється)

мадам: хлопчику (пускає два кільця диму), а де твої батьки?

володар акваріумів: склізь (сміється)

мадам: так не буває...

володар акваріумів: гално... чого ви всі сліпі? добре, мені вже час годувати своїх либок... аалееене... доббі!!!

з дерева спускається ален, на грудях у нього
"кенгурушка" – торба, в якій носять немовлят. він садить
у неї володаря акваріумів, міцно застібає всі ремінці
й обережно повертається в крону дерева.

мадам: дивно, але я весь час більше боялася втратити зір, ніж втратити життя... та це не важливо... я не пригадую своїх батьків, їхніх імен, облич... пам'ятаю тільки, що мені забороняли тримати вдома рибок... у мене ніколи не було рибок... а я так люблю на них дивитися... (наспівує) риби пускають із рота кульки повітря, я пускаю свіє пасма диму... якби ми на мить раніше розплющили очі, тоді б залишилися вічно молодими (сміється)...

чутно, як до сцени наближається робітничо-студентська демонстрація, лунає багатоголосе "НО ПОШАРАМ!!!", але, коли перші шеренги демонстрантів виходять на сцену, "НО ПОШАРАМ!!!" змінюється на "НІ КАЖАНАМ!!!"...

демонстрація обступає дерево, і скандування вщухає – перед натовпом з'являється павел із мегафоном, а його однодумці вимахують фіолетовими прапорами.

павел: (у мегафон) кажани, злазте!!! базар до вас е!!!

роббі: (з крони) як тебе звати?

павел: я пашка...

роббі: (загрозливо) пташка?! забирайся геть, бо все життя їстимеш польову траву...

павел: (до своїх однодумців) ну ні хера ж собі...

(у мегафон) кажани, злазьте, рахую до трьох, а потім ми звалимо дерево!!!

ален: у них там прапори фіолетового кольору...

роббі, це мої саламандри... роббі, вони звляють наше
дерево, а потім залізуть мені у вуха... роббі, мені
страшно...

павел: один... (павза) два... (ще довша павза) два з половиною... (нереальна павза) три!!!

валіть дерево-о-о-о!!! валіть!!!

голос із натовпу: пашо, а... нічим валить... ми тобі з самого початку сказати хотіли... ні сокири, ні тротилу...

павел: ах так, ах так, да??? (скаженіє, мало не піньтєся) ну все!!! (вішає мегафон собі на шию й лізе на дерево)

демонстрація проводить свого оратора спантеличеними поглядами, а мадам, яка весь час перебувала трохи осторонь, починає співати свою нехитру пісеньку. павел знає в кроні. за якусь мить звідти лунають глухі звуки ударів.

ален: повертайся на землю, бо з неї ти взятий!!!

гілля ламається, і на голови демонстрантам падає якийсь важкий, мішкуватий предмет. у юрбі починається паніка – люди стрімголов біжать у різні боки. на сцені залишається мадам, яку перекинули зі стільця, і голісінський павел, що, стогнучи, валяється під деревом.

павел: мегафон забрали, суки... це щоб я агітації не робив... але ребра!!! на фіг було ребра ламати?!! всі до єдиного... (стогне) кому я тепер потрібен... без ребер?

мадам: (насилу зводиться й залазить на стільця)
мужчине, ви мені потрібні. зірвіть, будьте ласкові,
один із цих чудових акваріумів... спеціально для
мене... я так люблю дивитись на рибок...

роббі: (у мегафон) пташко, навіть не думай!...

пташко... не чіпай акваріуми...

ален: не треба, чуєш...

павел: (зі стоном зводиться й прямує до найближчої гілки з акваріумом) цей ось уже майже достиг... (нахилєє гілку, зриває акваріум і прямує до мадам, потім раптом зупиняється й оглядає себе з ніг до голови) та я ж голісінький... ааааааааааа!!! (він випускає банку з рук і прикриває своє грішне тіло. банка розбивається вдрузки, а по сцені починають стрибати риби)

мадам: (ідіотським голосом) риби!!! риби!!!

володар акваріумів: ти де?

павел: не знаю!!!

володар акваріумів: а я в тобі...

з дерева чутно плач володаря акваріумів. він плаче так, як уміють плакати тільки діти. з динаміка лунає звук літака, і на голови глядачам починають сипатися нові листівки, на одному їхньому боці написано „ІДИТЬ НА...“, а на іншому – „СХІД...“

3aV1ca

Харків, 2006

KNOW-HOW-NOW?

» „Все знаю, все розумію, та вдіяти нічого не можу”.
„Та от усе шось роблю-роблю, а нашо – не знаю”
„Аї не те чиню, що хочу, а що ненавиджу, те й роблю я”.

Бог дав людині душу зокрема й на те, аби вона могла переживати безліч станів, не пов'язаних безпосередньо з біологією, й іншим біологічним створінням, подібно, недоступних. Чого ж людина найчастіше обмежується відчуженнями, що виходять із суто біологічного потенціалу – голод, страх, лібідо, агресія, ситість etc? Хімія мозку, звичайно, оздоблює цей небагатий асортимент фірмовим упакуванням із психічних феноменів, однак пригледівшись, розумієш, що за барвистими фантиками пристрастей, емоцій, прагнень і тзв „душевних мук”, – усе ті ж фантоми тваринного походження.

А якщо й трапляється поюзати душу, повернути її рецепторами, розпрямити її мацаки, хвости, кінцівки й крила, розплющити її 333-тє око, наповнити її бездонні легені, увімкнути всі її прилади нічного й денного бачення, всі радари, антени і сенсори, під'єднати всі її порти, відкрити всі її шлюзи, вікна, фітінги і жерла, запалити всі факели, прожектори, фари, сірники, свічки, ліхтарики, розчинитися в її власному світінні, то це трапляється так рідко, не зі всіма, і так на коротко, що нагадує екскурсію найслухняніших розумників піонерської дружини до райкому партії; екскурсію, влаштовану хворою свідомістю піонервожатого в нападі мескаліново-партійного прозріння; екскурсію, в якій нещасним піонерам показують коридори райкому з рядами масивних дубових речей і терпляче пояснюють, що за цими дверима сидять серйозні дяді, вони зайняті важливими справами, і поки вони зайняті, їм, піонерам нема про що турбуватися, всьо буде донбас, і нефік вам тут шлятися без діла, пацанчики, ідіть но краще вроки вчить і дедушку лєніна читать. І піонери, заслинені й заплякані вертаються додому, сякаючись дорогою в червоні „галстуки” й розуміючи, що висоти партійної духовності їм не по рангу, що до партквитка ще дорости треба, а вожатий казав, хто дедушку лєніна напам'ять не вивчить, того навіть у комсомол не приймуть.

І от спадає з тебе цей короткий екскурсійний пролив у коридори власної душі, сходить, немов морська піна із прибережного каміння, і ти знову мертвієш, висихаєш, лежиш по груди в піску, море відступає все далі, вітер здуває з тебе залишки водоростей, дрібних комах, шматки медуз, навіть піщинки, й ті відуються із пористого твого тіла а далі – все, навіть чайці нема цікавості задивлятися на твою необжиту поверхню, не кажучи вже про надію, що хтось, колись напише на ній бодай якесь слово.

„А без слова ти – полова, а без слова ти ніщо, бо незване не існує, бо неозначене – без значення, і без імені ти не вір мені”.

Людині не дано жодного іншого морального імперативу, окрім як берегти честь імені. Ім'я, що ним нарікається новонароджений – не лише ідентифікатор

і перша сугестивна команда, але й уламок Слова, одне з віддзеркалень таємного Імені Бога. (Як наочні посередники вигадані різні святі зі своїми іменами й астральними функціями). Тому дбаючи про честь кожен свого імені, ми сповнюємо обітницю Всевишньому – славити Слово.

„Славити Слово” – основний слоган людини розумної, втім я не про те. Я про те, що знаючи все це, і ще багато дечого, ми не лише не вміємо наситити власну душу Заповітною радістю (радістю, до слова, – чи до Слова? – притаманною їй відпочатку; радістю, даною як іманентна властивість, як сама сутність душі; радістю, що ми її щомиті розмінюємо на нехитрі втіхи тілесної чи, сказати б, тваринної природи, див. початок), але й не здатні керувати хімією власного мозку, масово узалежнюючись як від психоактивних суспільних практик (війни, релігії, секс etc), так і від стимуляторів фармакологічного походження.

Отже Френсіс Бекон збрехав: знання – не сила. Knowledge itself is NOT power.

І несила силою самого знання звеселитися, бо у великій мудрості – бездна печалі. І слабо слабкістю невідання та глупоти прозріти, бо радість ідіота – це лише пожиттєва інтоксикація сератоніном. Тож пощо, нащо й звідки нам оте „відання”? Для чого служать компетенція, ерудиція, обізнаність, якщо життя від них не робиться ані легше, ані краще, ані швидше, ані прозоріше, ані осмисленіше, ані – вибачте – щасливіше?

„Моє знання без віри – як повітряна куля без повітря. Можна до скону носити її за плечима, таргати на собі, латати, провітрювати, і так жодного разу й не здійснитися в небо.

Моє знання без віри – неужиткове як порожня посудина. Можна довіку дивуватися її формі, орнаменту, стирати з неї пилюку, грати нею в „бутилочку”, можна навіть розбити її, так і не довідавшись, що суть кожної посудини – в її вмісті, бо лише наповнена вином пляшка є пляшкою вина, порожня ж є тільки незрозумілою скляною перепоною між простором зовнішнім і простором внутрішнім, які суть одне. Знання лише утримує віру в певній формі, подібно як посудина утримує рідину.

Своїми знаннями ми просто розфасовуємо живильну вологу віри в упакування окремих identity. Хтось виглядає як глечик молока, хтось – як кухоль пива, хтось – як склянка води, хтось – як горщик із нечистотами.

Тільки віра тут ні до чого. Вона – вода. Універсальна стихія, що все розчиняє, і все сполучає, і все живить, і все очищає, і все пам'ятає, і всюди проникає, і навіть не знати(!) навіть проводить електрику. Без води, як підказує знання, життя немає; без віри, як підказує те ж таке знання, все – попіл, пісок, комічна пилюка.

Моє знання без віри – це лише імовірність. Шанс на милість небесної гідропоніки. А також вірність. Безнадійна вірність невидимому, незнаному й непізнаваному”.

Фото Ірина Траскот

Кумис Батия

» Моя середуща донька Яринка попросила розтлумачити їй, чому для князя Данила Галицького було принизливо пити кумис. Вона учениця першого класу однієї з львівських гімназій (5-й клас загальноосвітньої школи), і серед її предметів є і „Вступ до історії України”. Отож я взявся читати в Яринчиному підручнику про подорож князя Данила в Золоту Орду, а потім знайшов серед своїх книжок „Галицько-Волинський літопис” і порівняв першоджерело з підручником. Отже, Данило прибуває до столиці хана Батия. „І поклонився він за звичаєм їх, і ввійшов у вежу його. Він, [Батий], сказав: „Данило! Чому ти єси давно не прийшов? Але якщо нині ти прийшов єси, – то й се добре. Чи п’єш ти чорне молоко, наше пиття, кобилячий кумис?” І він сказав: „Досі я не пив. А нині ти

велиш – я п’ю”. Він тоді сказав: „Ти вже наш-таки, татарин. Пий наше пиття!” І він, [Данило], випивши, поклонився за обичаєм їх...”

„Яринко, – почав я пояснювати доньці, – татаро-монголи перемогли наших князів. Багато воїнів загинуло у війні, дехто з князів потрапив у полон, а князь Данило вирішив домовитися з ханом Батием, щоб той не позбавляв його влади. Він добровільно, не знаючи, що на нього чекає, вирушив у ханську столицю. Батий його прийняв гостинно й запропонував випити кумису. Батий знав, що русичі (так колись називалися українці) не п’ють кобилячого молока”. – „То чому хан запропонував його князеві?” – „Щоб переконатися, що князь готовий перейняти ординські звичаї. Для ординців пиття кумису було звичною справою, а Данило

випив кобиляче молоко вперше”. – „А якби не випив?” – „Тоді втратив би свою князівську владу і життя”.

Не певен, що Яринка мене добре зрозуміла. Може, вона уявила собі, що кумис має неприємний смак, і князь вчинив по-геройськи, пересиливши свою нехоть. Данило мав твердий намір зберегти своє князівство від розграбування ординців і заради цього випив „чорного молока”. Такі харчові приклади діти ще можуть запам’ятати. Самих дітей часто примушують їсти те, що їм не подобається, і вони з любові до своїх рідних пересилиють себе і ковтають корисні страви. Та наврайд чи Данило відчував християнську любов до чужинця Батия. Змушений був хитрувати. Зате Батий повірив Данилові, як тільки той випив кумис. Князь залишився князем і навіть згодом став королем. Батий не примушував князя і його народ переходити у свою віру – ханові потрібен був лише вірний збирач данини. А Папа, напевно ж, сподівався на дещо інше.

Не маю сумнівів, що Батий шанував Данила як воїна і волів трактувати його не як підступного ворога, а як свого: „Ти вже наш-таки, татарин”. А Данило хотів бути самим собою і заради цього вдався до дипломатичних реверансів. Напевно, мав доброго радника, ченця, що з’ясував князеві чарівну силу переборення гордині. Неймовірно, що цей епізод потрапив у літопис. Про своє приниження не трублять на всі боки. Та, може, інформагенції Золотої Орди подбали про те, щоб усі знали, якою ціною Данило Галицький здобув ласку великого хана. А про династію українських королів, ним започатковану, навіть сьогодні знає далеко не кожен українець.

Тому треба визнати, що ми, українці, є такими, якими є, завдяки кумисові, що його понад 750 років тому випив князь Данило. І досі п’ємо, коли припече, „чорне молоко” Сходу, платимо східним володарям за це пиття данину, та не проти, щоб нас вшанував (коронував) Захід. Чим це закінчиться? – Імовірно, тим самим, що й колись. Історія повторюється, учні намагаються запам’ятати роки і події, та хтозна, чи не стане Яринка свідком чергового владного колапсу в Україні.

Віктор Неборак, Львів

Пішли у вічність

» Наприкінці 2009 року померли два видатні Олександрі – Гнилицький та Матвієнко. Обидва художники були піонерами сучасного мистецтва незалежної України, сформували власні оригінальні образні системи. Олександрі залишили по собі добру пам'ять. Матвієнко – доброзичливий і злегка загадковий, Гнилицький – бездоганно світлий.

Якщо Саша Гнилицький (1961–2009) був хедлайнером покоління „нової хвилі“, то Шура Матвієнко (1970–2009) залишався на маргінесі художньої тусовки. Взагалі, мало залишив по собі – поїхавши зі Львова, де народився і виріс, випав з того мистецького кола, але так і не став до кінця своїм у Києві, де прожив останні 15 років. Багато мовчав, на розпитування віджартувався, CV писав небало. Майже усі його виставки відбулись у галереї „Карась“: „Bicycle“ (1996), „Ню“ (1997), „Зустріч із прекрасним“ (1998), „Добре“ (1999), „Тандем“ (спільно з О. Кириловою, 1999), „Без назви“ (2000), „pgeOaLrdl“ (перламутр і золото, 2006), „КінецьНачало“ (2007), „Репетиція“ (2008). У грудні 2009-го відбулася посмертна виставка у львівській „Дзизі“.

Живопис Матвієнка інтровертний як на рівні композиції, так і колориту, незважаючи на численні алюзії до поп-арту (повторення одного мотиву у різних кольорових гамах). Самі мотиви для повторюваного розкладання на кольорові площини художник обирав цілком естетські – кадри з фільму Фелліні, цитати з історії європейського живопису. Приглушений колорит вдало доповнює „фірмова“ манера художника – імітувати різні типи растру у великих фонових площинах. Завдяки цьому „растру“ живопис залишає незабутнє враження від вирування мазків, які нагадують то кола на воді, то пікселі на моніторі, а інколи навіть збільшені кров'яні тільця. Ця остання „кривава“ асоціація породжує тривожну напругу у творах на, здавалось би, милі сюжети – собачка, ровер, черевик, лавка у парку. Вирвані зі свого контексту предмети художник перетворює на декоративні площини, а зміна реєстру його „растру“ акцентує увагу на окремих деталях композиції. Хо-

ча Матвієнко цитує поп-арт, експериментуючи з локальним кольором та повторами, однак його картини мають зовсім інший дух – реінкаранованої бабці Австрії чи російської „провінції у моря“, а не тиражованості маскульту. Суть його робіт – у вдвлянні, екзистенційній заглибленості у буденні предмети, а не у поверховому споживанні. Саме ця медитативність, заглибленість

ничку, розбите дзеркало, люстру, стілець, краплі на вікні – але так, наче це коштовності. Композиції з повсякдення при такому близькому розгляді перетворюються на вишукано красиві картини – завдяки впевненій руці і спостережливому оку митця.

Такий реалізм не завжди був характерний для Гнилицького. Художник, який народився у Хар-

Олександр Гнилицький, Сантехніка (автопортрет), 2008, Полотно, олія, 136x104 см

у образи аж до їх фізіологічного відчуття, розкладання на найдрібніші елементи (растр-мазки) і складання до купи з перехресними шарами зображення є основою творчої оригінальності митця. З його картин віє духом самотності, нерозказаного переживання, і, разом із тим – любові до життя у його деталях.

Ця ж увага до деталей та буденних речей характерна і для Олександра Гнилицького, хоча живописна манера цього митця цілком інакша. Широкий мазок, перетікання світлих площин кольору, повітряність зображення і вишукана краса найзвичайнішого – знакові риси робіт Гнилицького. В одному зі своїх останніх проєктів, „Скромність і жир“ (2008, галерея „Колекція“), художник зображає непомітний дріб'язок – склянку, сіль-

кові, вчився у Києві, а останні роки жив між Україною і Мюнхеном, наприкінці 80-х – початку 90-х працює під впливом трансавангарду у легендарному художньому сквоті „Паризька комуна“. Його ранні роботи, насичені іронією, можна було нещодавно побачити на ретроспективній виставці „Українська Нова хвиля. Живопис, фото, відео другої половини 1980-х – початку 1990-х років“ у київському Національному художньому музеї (2009). У 1990-х митець став піонером відеоарту, експериментуючи з нечисленними на той час технологіями („Спляча красуня“, 1992; „Криві дзеркала. Живі картини“, 1993), у 1996-ому продовжив медіаексперименти, заснувавши разом із Лесею Заяць мистецьку групу і громадську організацію „Інституція нестабільних думок“.

Їх медіаінсталяція представляла Україну на Венеціанському бієнале у 2007 році. На звичні, побутові предмети (дивани, тарілки) проектувались незліченні варіанти дизайну цих речей, помножуючи їх сотні разів, створюючи якості своєрідної „надреччі“, неужиткового образу.

У 2000-х Олександр Гнилицький – постійний автор у PinchukArtCentre. Востаннє його роботи були представлені у проєкті „Рудий ліс“ (2009), виставці семи знакових українських митців покоління 90-х з колекції PinchukArtCentre. Колегами по цій виставці стали „бойові товариші“ Сергій Братков, Олександр Ройтбурд, Арсен Савадов і Георгій Сенченко, Василь Цаголов, Ілля Чічкан. 11 листопада 2010 року галерея „Колекція“ організувала меморіальний проєкт „Різні культури“, присвячений річниці з дня смерті, де презентувала роботи самого Гнилицького та його дочки Ксенії, як завжди, на тему краси у найнесподіваніших деталях буденного життя. У представлених полотнах уже два покоління художників Гнилицьких розмірковують, як гниль та колонії бактерій, символи тлінності („Планета гнилого яблука“, „Зелена кавка“) при прискіпливому і творчому погляді починають свідчити не про смерть предмета, а про його вічну красу, яка лише перетікає з форми у форму.

Тамара Злобіна, Київ

Принади ялтинського не-сезону

» Вишукуючи на території України різні не хрестоматійні, але пізнавальні для мандрівника куточки, я раптом зрозумів, що іноді й найбільш відвідувані міста країни, її „візитівки“, насправді залишаються мало знаними, застаються в полоні стереотипів. Мова про таке місто, як Ялта, серце курортного Півдня. Про Ялту знають усі, та чи багато хто може додати щось до викарбуваного на в'їзді до неї напису, котрий промовляє в тому дусі, що „зробімо Ялту найкращим курортом країни“?

У тому, що Ялта – не лише транспортний вузол і столиця Південного берегу Криму з його середземноморським цілющим кліматом,

не тільки місце масової закупівлі кримського вина, і чи не єдине місто України, де справжні пальми ростуть просто на вулицях і в дворах, особливо ефектно переконалися, коли приїхати сюди не в сезон. Хоча для гостей „з материка“ тут і на Різдво буде справжнісінький курортний сезон. Ще б пак – температура повітря запросто може піднятися до плюс п'ятнадцяти, у темному зимовому, весняному чи осінньому морі ідилічно купаються бабусі-моржі, а сонце з хмарами вимальовує на небі надзвичайно красиві химерії! Втім, весна вирізняється ще й шаленим цвітінням усіх можливих кримських дерев і кущів.

Отже, ялтинські вулиці не забиті

мітній вулиці є і лютеранська кірха, зведена приблизно в тому ж стилі, але з простішим виконанням. І, звичайно, в Ялті є декілька російських православних церков, одна з яких, Івана Золотоуста, стоїть на пагорбі над морем, має в своїй архітектурі східні риси (до речі, її майже копія збудована в Черкаській області), а на цвинтарі за нею поховано українського поета і лікаря Степана Руданського.

Взагалі, літературних місць і пам'яток у Ялті чимало. Більшість із них пов'язані з, як каже четвертий президент, „українським поетом Чеховим“, в тому числі й цікаві музеї.

Є у Ялті й музей Лесі Українки. У ньому співробітники володіють українською мовою (однак, у тих місцях Ялти, де нею не володіють, не варто побоюватись повсюдної українофобії – українську ялтинці сприймають переважно абсолютно нормально, тим паче будучи економічно залежними від туристів). Експозиція маленька, але мила. Правда, поряд із суто Лесиним культурним простором, у сусідній залі цілком упевнено може почуватися виставка вишиванок або бандур.

А взагалі, в своїх прогулянках можна не обмежуватися мальовничими вулицями Ялти, її музеями і набережними вузьких гірських річок. До послуг кожного мандрівника – порівняно недалекий і зручний у не-сезон шлях до найрізноманітніших пам'яток Південного Криму – від найпівденнішої точки України миса Сарич аж до решток фортеці Алустан в Алушті.

Олег Коцарев, Київ

людьми, як улітку, і їх можна спокійно оглянути. Якщо відійти від загально-відомої набережної вглиб, до вашої уваги – безліч зі смаком побудованих вілл і будинків у стилі модерн, або сецесії. Серед них і доволі скромні будівлі, оздоблені несподівано вишуканим майоліковим орнаментом, і пишніші пам'ятки, і навіть такий несподіваний комплекс, як палац Бухарського еміра. Свого часу цей дрібний центральноазійський монарх отримав у Ялті землю від російської імперської влади за сумлінну колаборацію і добровільне входження до Росії. А нині – не проста символіка! – тут санаторій російського-таки Чорноморського флоту. Режимний об'єкт, як на поняття

„держави, що встає з колін“, проте за десятку, а то й дешевше, сторож дозволить вам погуляти парком і пофотографувати якісну мавританську архітектуру колишнього палацу.

Цим палацом східний колорит майже вичерпується. У сучасній Ялті збереглося вкрай мало слідів кримських татар, над містом не височать мінарети, і самі представники депортованого народу повертаються сюди вкрай повільно, долаючи масу перешкод.

Зате тут можна подивитися неоготичний костел. Його не добудували через початок Першої світової війни. Нині в ньому і правиться служба, і відбуваються органі концерти. Неподалік набережної на малопо-

Страсті за Бандерою

Страсті за Бандерою: статті та есеї. Упоряд.: Т. С. Амар, І. Балинський, Я. Грицак, Київ, Грані-Т, 2010, 400 с. (Серія „De profundis”).

» Збірка есеїв „Страсті за Бандерою”, упорядниками якої виступили Тарік Сиріл Амар, Ігор Балинський та Ярослав Грицак, є дуже важливим початком. Початком відкритої публічної дискусії, яка виходить за межі наукового кола і стає доступнішою громадськості. Адже, як зазначено у передмові: „Жодна фігура в українській історії так глибоко і так безкомпромісно не розділяє сучасну Україну, як Степан Бандера”. У виданні зібрані матеріали трьох помітних обговорень про місце Степана Бандери в історії, які відбувалися у 2009 та 2010 роках. Коло авторів є доволі широким і охоплює не лише істориків з України, Росії, Європи, США та Канади, але й журналістів,

культурологів, політологів та учасників українського націоналістичного руху. Форма публікації матеріалів (вони надані без жодних виправлень та оцінок з боку упорядників) та публіцистичний стиль викладу сприяють тому, що читач отримує думки „з перших вуст”.

Перший розділ „Бандера: реконструкція міфу” відображає дискусію, що мала місце у 2009 році з нагоди сторіччя від дня народження Бандери. У другій частині „Бандера: герой України?” зібрані есеї наступних двох дискусій, які тривали у 2010 році й були викликані присвоєнням Степанові Бандері звання Героя України. Книга малює суперечливий і – найважливіше – незвичний для пересічного українця портрет Бандери. Незвичний з двох причин. По-

перше, незважаючи на ставлення до Бандери з боку конкретного читача, книга змушує його подивитись на лідера ОУН іншими очима, адже тут подано весь спектр поглядів на Степана Бандеру. По-друге, дискусію про постать, що є чи не найбільшим об'єктом політичних спекуляцій та інструментом роз'єднання України, ведуть не політики та офіційні речники, а науковці та громадські діячі. З одного боку, книга є свого роду викликом офіційній політиці українських урядів. З іншого – в ній можна прочитати тонку спонуку до осмислення ролі Бандери та вироблення нового, можливо, компромісного бачення його постаті.

Ключовим залишається питання: ким був Степан Бандера? Борцем за незалежність України? Лідером фашистського типу? Освіченим діячем? Антисемітом? Непримиренним супротивником радянського режиму? Терористом? І, що найважливіше, чи є ці характеристики взаємозаперечними? Ефект від таких контрверсійних оцінок підкріплений, часом, неочікуваним трактуванням. Так, бачимо діячів українського націоналістичного руху, котрі засуджують Бандеру; поета єврейського походження, який аналізує використання „єврейської карти” в дискредитації українського руху; російськомовного історика, який пише про Бандеру з неприхованою симпатією.

Важливість постаті Бандери виводить дискусію далеко за межі обговорення його ролі в історії. У книзі порушено ряд актуальних для українського сьогодення питань. Якою в Україні має бути офіційна політика пам'яті щодо українського повстанського руху? Які причини того, що й сьогодні постать Бандери є найбільш суперечливою в Україні та який діагноз українському суспільству ставить радикальність настроїв обох спектрів щодо українського націоналістичного руху? Яким є бачення на Заході, зокрема, в державах Європейського Союзу, ролі Степана Бандери? Наскільки український націоналістичний рух відзначався єдністю та яким було місце Бандери в ньому? Яким чином той факт, що Галичина стала колиською діяльності ОУН, вплинув на імідж та публічний простір галицьких міст, зокрема Львова? Чим є червоно-чорне знамено УПА?

Однак усі порушені проблеми в перспективі зводиться до однієї – ставлення українців до своєї

спадщини. Яким воно було, яким є і буде? Чи повинні українці на шляху до забезпечення повноти демократичних свобод зробити переоцінку того вантажу Другої світової війни, який і досі слугує в Україні чинником впливу? Чи навпаки, повинні зберегти сьогоднішній стан речей та як, у такому разі, дійти консенсусу?

На ці питання автори дають часом цілком протилежні відповіді. Чия думка буде ближчою, вирішувати самому читачу. Однак у будь-якому випадку ця книжка змусить замислитися й подивитися на багато речей під іншим кутом зору. Тому залишається сподіватися, що це видання справді є початком плідної відкритої дискусії про минуле, від якої, однак, великою мірою залежить вибір Україною свого майбутнього.

Ольга Скороход, Київ

Десять двотисячних

Декамерон. 10 українських прозаїків останніх 10 років.
Упоряд. Сергій Жадан, Харків,
Клуб сімейного дозвілля, 2010.

Від весни 2010 року слово „Декамерон” в українському інформаційному просторі додало собі нового значення: тепер це не тільки пряме відсилання до ренесансного твору Дж.Бокаччо, а й назва антології 10 українських прозаїків останніх десяти років. У зібраних Сергієм Жаданом під однією обкладинкою

раніше не друкованих текстах Софії Андрухович, Любка Дереша, Анатолія Дністрового, Сергія Жадана, Ірени Карпи, Світлани Пиркало, Світлани Повалєвої, Тараса Прохаська, Наталки Сняданко і Сашка Ушкалова годі шукати якоїсь

спільної літературної тенденції чи ознаки напрямку, тим паче шукати художньої спорідненості з однойменним попередником. Натомість антологія показує, наскільки різноманітною є сучасна проза „збірної України з літератури” ((с) Ю. Андруховича): реалістична й містична, філософська й ностальгічна, часом романтична, часом брутальна, нерідко іронічна, повсякчас лірична та стильна, беручи як у мовному, так і в загальному розумінні. Тому читати десять днів, як приписує назва, навряд чи вистачить витримки.

Марина Александрович, Київ

Після мовчання й крику

Іван Андрусяк. Неможливості мови: Вірші й переклади, Київ, Ярославів Вал, 2011, 152 с.

Виявляється, в житті сила-силенна таких речей, на які навіть поетам бракує слів. Птахи, дерева, комашослони-слонокомахи, весна — це все, як і мільйони інших цілком буденних і звичних нам реалій, насправді не піддається ніяким вербалізаціям. Адже це і є те, що Іван Андрусяк влучно називає „неможливістю мови”, — а тому поетові лишається хіба що зачудовано споглядати світ, дослухатися до говору дерев і птахів і в результаті спробувати відшукати бодай якусь „можливість” висловити невисловлюване.

Насправді-бо український поет далеко не перший, хто заговорив про „неможливість мови”. Ще на початку минулого століття польські модерністи несподівано для себе виявили, що мова, хоч як досконало нею володієш, неспроможна адекватно виразити те все, що відчуває сучасна людина. Однак на відміну від поетів „Молодої Польщі”, І. Андрусяк рідко втікає у складні для сприйняття метафорику й синтаксис, а радше навпаки: услід за Т. С. Еліотом, тексти якого не перший рік перекладає Андрусяк, Іван вдається то до дитячого мовлення, то до звуконаслідування (отак і в Еліота „неспроможна” мова що далі, то більше переходить чи у пташине цвірінкання в „Ялові землі”, чи у „схлип” у „Порожніх людях”). Із двох можливих у ситуації вербальної неспроможності виходів — мовчання й крику — американець обрав для своїх „порожніх людей” перший, тоді як автор „Невозмо-

востей мови” шукає і, схоже, таки віднаходить власний, третій, шлях — побожний шепіт „затверділого” й водночас „ніжного” вірша, зазедве не молитви, що врешті переходить ув інтимну церемонію мовчання разом із близькою людиною: „ну ж бо / скажи, що піймав / Катруся / ну ж бо / ...не кажи”.

Та окрім вишептаного на вушко вірша, Іван Андрусяк, здається, знаходить для себе ще один шлях передати те, що неможливо виразити словами, — через переклад. Недаремне розділ перекладів із Еліота, едварда естліна каммінґса, Гарольда Пінтера, Бориса Пастернака, Григорія Сковороди й інших має назву „Мова неможливості”. Адже якщо власна мова поки що неспроможна, то, зрештою, можна спробувати передати всі ті важливі речі, що їх уже вдалося висловити іншим поетам — геніальним попередникам. Як, скажімо,

Чеславу Мілошу у „Дні сотворення”: „Але ж воно насправді не так і важко. / Господь сотворив світ. А як давно це сталося? / Недавно. Нині вранці. Зазедве годину тому. / Адже квіти розкриваються, щойно викінчені”. Таке побожне споглядання й зачудування світом і Божим замислом, що його наш розум — розум „verbludів”, таких собі „порожніх” „дієсловословлююдей” — не здатен осягнути (не те, щоби про нього розмірковувати!), прозирає крізь усю книгу. І, гадаю, зовсім не випадково „неможливості мови” завершуються промовистим віршем українського барокового поета Стефана Яворського: „Надто убога / умів наших міра, / а й не таку ще вивершує віра. / Око не вбачить, / ум не вміщає / все, що сама лише віра спізнає. / Осягне, окрилена Словом Господнім, / усе, що чуття осягнути не годні”.

» Тож усе, що лишається поетові й нам, – це споглядання й подеколи добрі вірші. Поезія, що вже вкотре намагається висловити невимовне.

Ольга Купріян, Київ

Вічно перетворюване місто

Грабар Сергій. *Метаморфози: статті та есеї*, Київ, Грані-Т, 2010.

» Тексти про столиці мають подвійне значення. З одного боку, це тексти для всіх, хто сприймає певне місто як символ державності власної країни, і, навіть не мешкаючи в ньому, вважає його „своїм“. Але передусім ці тексти важливі для тих, хто щодня ходить описаними вулицями і бачить згадані пам'ятки – для мешканців міста.

Київ належить до міст, що мають неймовірну літературну вагу, він не ображений художніми текстами. Втім, цього разу йтиметься про есеїстику – головним героєм збірки есеїв Сергія Грабаря „Метаморфози“ (окрім останніх двох текстів) є саме він, Київ.

Продовжуючи традицію багатьох попередників, особливо авторів давніх (наприклад, літописних) текстів, письменник вибудовує навколо образу міста ореол сакральності; для Грабаря головне багатство Києва – це монастирі, церкви та святі моці, історію яких він викладає в деталях. Утім, жанр есею дозволяє звернути увагу на те, що видається більш значущим, та оминати те, що, на думку автора, менш цікаве, тому не думайте, що ці самі історії ви можете прочитати у „Вікіпедії“ або в довідниках з історії Києва. Наприклад, історію

Києво-Печерської Лаври автор знає не лише з Києво-Печерського патерика чи з літописів, а з власної роботи в печерах у 80-х роках минулого століття. У книжці викладено історію деяких будівель Лаври аж до новітніх часів (наприклад, розповідається про те, як у 80-х рр. XX ст. у Троїцькій надбрамній церкві виявили тріщину між церквою та сходами, шукали й усували її причину). Письменникові дорогий Київ часів Київської Русі, і це логічно, адже основний біль автора – загарбання чужинцями цього ласого шматка. Для Грабаря Київ часів Київської Русі – символ незалежного, самодостатнього міста. Авторіві залежить на тому, щоб довести: нам є чим пишатись. І, очевидно, це „нам“ означає не лише киян, а всіх, для кого Київ є символом державності, столицею.

Слід зауважити, що про Київ тут написано з пафосом – можливо, це наслідок стилізування під літописні тексти, на які нерідко посилається автор. Часом письменникові не вдається уникнути шаблонів: місто тут „вічне, незбориме і нездоланне“, Дніпро – „повноводе“. (Наче почувши мої думки, оповідач застерігає: „Не пафос у мене. Вдячність Небу...“).

У збірці є й новели – так звані відступи, в яких ідеться про зображувані події від особи очевидців: Антонія прп Печерського, прп Ісакія, Миколи Святоші, Еклезіарха, князя Святополка та інших історичних постатей, які через мову – сучасну – стають читачеві близькими, так, наче нас не розділяє десяток століть.

Окремі есеї присвячено діяльності Андрія Меленського – головного архітектора міста у 30-х роках XIX століття, назвам певних площ та вулиць, історії будівлі вокзалу, київського трамваю.

Тим, хто знається на урбаністичній прозі, деякі пасажі можуть здатись шаблонними. Тим, хто знається на історії Києва, наведені факти можуть бути відомі. Але тим, хто любить читати про місто, книжка в будь-якому випадку буде цікавою.

Есеї про інші країни – про Північний Кіпр та про Азербайджан – поєднані з першою частиною книги тільки авторством та жанром і схожі на подорожні нотатки. Втім, і вони дають певні відомості про країни, що про них пересічний читач знає дуже мало.

Анастасія Левкова, Львів

Чергова десятка

Метаморфози. 10 українських поетів останніх 10 років. Упоряд. Сергій Жадан, Харків, Клуб сімейного дозвілля, 2011, 269 с.

» Під час всеукраїнського туру з презентацією книжки „Декамерон. 10 українських прозаїків останніх 10 років“ в упорядника Сергія Жадана виникла ідея створити й декамерон сучасних поетів. За півроку з'явилися „Метаморфози. 10 українських поетів останніх 10 років“, які об'єднали твори авторів зі Львова, Києва та Харкова, провівши таким чином через Україну поетичну вісь. Поетична вісь проведена і через тисячоліття, оскільки більшість поетів дебютували ще в останні роки 90-х. Втім, слідуючи традиції асоціювати певних поетів із певним десятиліттям (шістдесятники, вісімдесятники, дев'яностники...), цих письменників умовно можна назвати двотисячниками. Читач знайде у книжці вірші 5 поетів та 5 поеток: Андрія Бондаря, Сергія Жадана, Маріани Кіановської, Олега Коцарева, Галини Крук, Дмитра Лазуткіна, Богдани Матіяш, Світлани Пovalaєвої, Мар'яни Савки та Остапа Сливинського. Збірка є ексклюзивною, оскільки 170 вміщених у ній віршів досі не були ніде опубліковані. Упорядник наголошує, що, як і у випадку з „Декамероном“, антологія вміщує твори не найкращих митців, але, безумовно, і не найгірших. Ці автори – добрі поети, суб'єктивно вибрані Жаданом.

На останніх сторінках книжки, у післямові, Віктор Неборак роз-

НЗІІ та анотації

мірковує, поміж іншим, про те, як „свавільна і вільно” поезія (а саме такою є поезія в цій книжці) функціонує в нашому суспільстві.

Анастасія Левкова, Львів

Українські „метеки”

Сусак В. Українські мистці Парижа. 1900–1939, Київ, Родовід, А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2010.

Унікальне обличчя європейського авангарду, яким ми його знаємо сьогодні – вже з історії, – сформувалося багато в чому завдяки живим взаєминам поміж десятками емігрантських спільнот у межах більше чи менше цілісного мистецького середовища, в усіх сенсах столичного, що ним на початку ХХ сторіччя став для багатьох Париж. Кожен додавав своєрідне бачення світу, винесене з традиції власної країни, до складного мерехтливо новаторських ідей.

Але, як і будь-яке обличчя, це також має свої шрами й приховані вадки. Французькі патріоти від мистецтва називали чужинців „метеками” та вимагали очищення національного стилю. Голодне богемне життя для більшості емігрантів було не ідеалом, а вимушеністю, і часто їм доводилося „платити забуттям за право жити і творити в Парижі”.

Не оминула така доля й багатьох українських митців, які брали активну участь у мистецьких процесах того часу. Хтось, як О.Архипенко чи С.Терк-Делоне, прославився, а чиїсь імена залишилися тільки на картинах і в нечисленних афішах, статтях, спогадах...

Тому подвійним успіхом – авторським і видавничим – можна назвати їхнє повернення через нещодавно видану книгу „Українські мистці Парижа. 1900–1939”. Тут зібрано унікальні матеріали, що раніше, ймовірно, під однією палітуркою не опинилися, споряджені високої якості апаратом – примітки, вибрана бібліографія, додатки (серед яких можна знайти Паризький словник українських мистців або Статут Артистичної секції при Українській Громаді в Парижі), показником імені багатющим ілюстративним матеріалом – понад 350 позицій, з яких майже двісті складають окремий альбомний розділ.

І що особливо приємно – авторка поставила собі за завдання не присвоїти українцям усі можливі досягнення Паризької школи, як ми це звикли бачити у багатьох дослідженнях, вихоханих комплексом меншовартості, а просто „виділити головних і не оминати тих, кому не вдалося здобути слави”.

Павло Кравчук, Київ

Рука мисливця

Олег Лишега. Друже Лі Бо, брате Ду Фу.. Львів, ЛА „Піраміда”, 2010, 148 с.

Та й раніше Олег Лишега писав чи не „найпрозовіше” з-поміж усіх українських поетів, вирізняючись своїми віршами-новелами на тлі неоповідної і мелодичної лірики, що апелює радше до моментального, ніж до тривалого. Лишега – поет руху, не зворушення. Він іде, спостерігаючи; його крокування (все глибше в ліс, потім галявиною, далі – впоперек колії чи добре в’їждженої дороги, щоб знов опинитися в гушавині) насправді є історичним рухом, який перевертає найархаїчніші пласти культури.

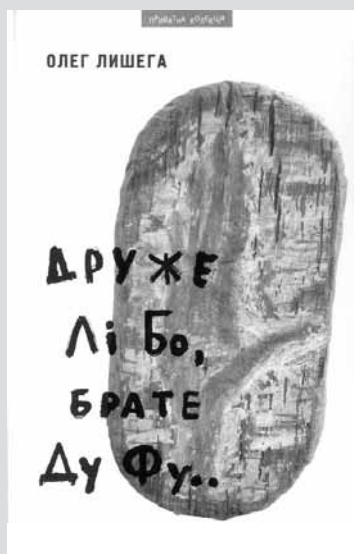
Той, хто знає Лишегу за книгою „Снігові і вогню” чи якимись іншими нечисленними публікаціями, взявши до рук його першу прозово-драматургічну збірку „Друже Лі Бо, брате Ду Фу..”, безпомилково впізнає його поетичне – так, поетичне – мовлення. Воно мозаїчне, тобто таке, що оперує дрібними елементами, органічними деталями, кожна з яких зокрема ніяк не нагадує образ, для створення якого застосована. Подібною є й робота автора: може здатися, ніби він укладає камінці

довільно, якщо спостерігати за його рукою з надто близької відстані. Бо Лишега – монументаліст. І водночас, мало кому вдається промовляти так приватно, бути настільки очевидно присутнім у тексті, заразом лишеючись примарним, як постать зі сну, не представленим у традиційному сенсі „автобіографічного героя-наратора”. Він є там, де його немає. Дзенський коан.

Але як це можливо? „Я ніколи не хотів би, щоб все сказане було від мого імені, – каже Лишега в „Балачках з Прохаськом”, у вміщеному в книзі інтерв’ю-монологі. – Якась кроманьйонська людина”. Себто хтось, хто промовляє з такої часової прірви, якої не може вмістити жодна ува. Первісна людина. Для нас – абстракція, не більше, ніж мітка часу, фігура в підручнику з антропології. Для Лишеги – оптика і свідомість. У „Розмові тіней” вона постає „власною персоною”, відділившись від неоковирної фігури ведмеда, вийшовши з його тіні: еволюція природних видів у кількох послідовних метафорах. У „Морі” (і не лише) вона є внутрішнім „я”, проекцією і тугою, яка штовхає з дому (де дружина, донька, виснажливі ритуали спільного життя). Штовхає не просто до природи, а кудись углиб, до „ям”, де можна зачепитися, щоби встояти супроти „течії”. Течії у той чи інший спосіб потрактованого „сучасного життя”, яке накладає суспільні ролі? Адже навіть родинне співжиття є однією з форм соціалізації і видає мислити про себе самого як про „особу”. Лишега ж каже прямо: „особа для мене – страшно, не треба про це”. Сучасний „кроманьйонець”, який обирає буття замість екзистенції і самотність замість соціальної участі, повсякчас присутній у книзі Лишеги – у „Людині в просторі”, у „Княжому затоні”, в „Adamo et Diana”. Він – його вічний протагоніст, який примандрував сюди з поезії і, ймовірно, буде крокувати далі Лишеговим архтекстом, у які жанри він не виливався б.

Асоціальність первісної людини, ожилої в мешканцеві сучасного міста, виявляється чи не насамперед в особливому баченні. „Кроманьйонець” нашого часу є тим, кому відкривається невидиме, але за умови небачення соціального повсякдення. Його зір влаштований так, що він здатний фокусуватися лише на тих із людей, хто, як і він сам, перебуває на суспільному маргінесі: так геро-

» еві „Людини в просторі” чітко видно напівбожевільну жінку, яка на цілий тролейбус розповідає про приготування гасу з бензину за допомогою солі. Він бачить її так само виразно, як і дерева у лаврському саду, але ось група туристів уже постає йому розмитою, вона потойбіч завіси, яка відділяє існуюче від видимого: „Як, ти не бачиш їх, — але ж це справжні, тілесні люди, вони щойно висіли з автобуса.. Я не бачу їх, я не можу побачити їх, вперто твердило око, наповнюючись сльозою..”. „Вміти не бачити” (так проповідує жінка з оповідання „Adamo et Diana”) означає побачити.

Первісна людина дещо по-іншому, ніж звично, бачить місто. Конкретне місто, Київ. У прозі Лишеги навіть більше топографічної конкретики, ніж у поезії, тому що-до місця дії ми можемо зовсім не сумніватися. Але людина Лишеги бачить у місті насамперед дерева, білені стіни, річкову воду. Тобто місто деурбанізоване так, як це лише можливо. Поруч із біленими стінами зелень „виходить із себе”, стає метафізичною. Міська зелень об’єднує „розділений простір” так само, як і ліс; дерево у Лаврі є таким самим опертям у русі, точкою відліку для „я”, вірним братом, як і осмалений граб у лісовій гушавині. Людина, яка „бачить поміж вій далеке дерево”, може йти. Простір їй слухняний.

„Модерне”, коли й з’являється у Лишеги, то тривожне чи й агресивне, як наїжачений ножами мішок у чоловіка з оповідання „Син”. Тут сучасне місто виявляється небезпечним для підлітка, одного разу

вже обманутого світом; він прийшов ззовні, з традиційного простору, і тут пропаде. Можливо, він уже пропав. Лишега має дуже мало добрих слів на адресу сучасності. Один із найлагідніших їй докорів: „Хіба цей світ теперішній не можна назвати нецікавим?”.

Мовлення Лишеги, добре знайоме з його віршів, у прозі зберігає інтонації спокійного внутрішнього діалогу. Знак питання і двокрапка (..) — його знаки, вони утримують тон незавершеності фрази, позначають точки, в яких мовлення могло б відгалужитися, але затихло. Щоб знову початися, можливо, з дещо іншого місця. Це мова, яка дуже добре усвідомлює принципову невловимість світу.

Проза, зібрана у цій книжці, — уламки, етюди. Можливо, за цими текстами, принаймні, за частиною з них колись справді стояла якась більша цілість (втрачений роман тощо), а те, що ми читаємо — вцілілі фрагменти. Але це не має значення, для прози Лишеги природно бути такою. Її монументальність — не в суцільності й послідовності, а у відвазі відкритих шурфів, у пафосі жесту, який піднімає віко над глибокою ямою, де на дні — мало не кипляча лава. Інакше уявляючи, це монументальність доступних для зору фрагментів фрески.

Попри різноманітність жанрів — проза, драма, есе, інтерв’ю — ця книга дивовижно цілісна. Якби сюди додати ще й вірші — все одно була б цілісною. Це все зробила одна рука. Так не кажуть про літературу, але у випадку Лишеги це саме так, не інакше. Такою є її лінія, за що ця рука не бралася б. Її рух, водночас довільний і точний, перетинає кордони жанрів, покидає літературу і входить на терени скульптури, живопису, каліграфії. „Все залежить в мистецтві від руки. Думка і рука. Я дуже довіряю руці. Вона безпосередня”, — каже Лишега в інтерв’ю. Усе в цій книзі — текст, автопортрет, скульптури й шрифт на шматку паперу — її, руки витвір. Вона є на обкладинці, піднята в жесті привітання чи/і застереження. Рука первісного мисливця чи сучасного інтелектуала — байдуже. Вона одна.

Остап Сливинський, Львів

Після подій у Північній Африці Європа має усвідомити, що авторитарні режими, які знаходяться поруч, є загрозою і для неї самої. Якщо лідери і провідники ЄС сподіваються, що стабільність за її кордонами в обмін на демократію збереже і його стабільність, то вони сильно помиляються.

Сергій Данилов